Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı: 7
Ağustos 1969 - 250 Kuruş

farubi

VAN'DA AMİK KALESİ
Fotoğraf: A. Samih Tepecikliioğlu

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Makbûl İbrahim Paşa ve Düğünü 4
Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmelere Dair 10
Koyun Adaları Deniz Zaferi 13
Eski Düşmanın Dostluğu 16
Endülüs Medeniyeti 18
1807 İhtilâli ve III. Selim'in Öldürülmesi 25
Dünyadaki İlk Toplu İş Sözleşmesi 30
Istanbul'un Çeşmeleri 32
Portekiz 40
Darülaceze 48
Şair Medhî 56
Türkiye Kaleleri 58
III. Murad 60
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi 64
Luigi Ferraro Olayı 68
İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth 77
Fâtih ve Ressam Gentile Bellini 85
Tarihe Akan Bir Ay 89
Ülkeler ve İnsanlar 90
Karikatür 94
Kitaplar Arasında 96
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Ağustos 1969 Yıl: **5** Cilt: **2** Sayı: **7** Sıra: **55**

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul **TEL:** 27 61 10

Makbûl

Yazan: Metin And

Bu düğünde 25 bin düka altını değerinde bir pırlanta ile 60 katır yükü hediye gelmişti.

XVI. yüzyılda bir gelin odası. Resmin sağında iki nahıl görülüyor.

İbrahim Paşa ve Düğünü

XVI. yüzyılda sarayda sultan ve harem kadınları.

FRENK, Makbûl, Maktûl, Pargalı gibi çeşitli lâkabları olan İbrahim Paşa'nın Pargalı olduğu, meselâ Spandoni'ye göre Arnavut, diğer kaynaklara göre İtalyan asıllı olduğu ileri sürülmüştür. Tarihçi Hammer, onun Rum asıllı Pargalı bir gemicinin oğlu olduğunu söyler. Şehzâdeliğinde Kanunî'nin yanında bulunmuş, hasodabaşılığını yaparken, padişahın gözüne girmiş, 1523'te Rumeli beylerbeyiliğiyle birlikte, otuz yaşlarında sadrâzam olmuştur. On bir ay sonra da Kanunî'nin şeref verdiği muhteşem bir düğünle evlenmiştir.

Müzikten anlayan, zeki, güzel konuşmasını bilen biriydi. 1529'da serasker beratı alarak olağanüstü yetkilere sahip olmuştur. Padişah kendisini çok sevdiğinden «makbûl» denmiştir. Bu sevgi öylesine aşırıya varmıştır ki, Kanunî hiç bir padişahın göstermiyeceği bir davranışla Mısır'a gitmek üzere yola çıkıp, havanın kötü olmasından bir gün Adalar'da kalan İbrahim Paşa'yı görmek için kayıkla onun yanına gitmiştir.

Kültürlü, güzel sanatlara ilgi duyan İbrahim Paşa, Budin'den sarayına heykeller getirip yerleştirmiş, çağının Vardar Yeniceli Hayalî, Bursalı Lâmiî, Bursalı Rahmi gibi şair ve bilginlerini korumuştur.

Çok genç ve devlet işlerinde acemi olduğu için yanına ünlü Celâlzâde tezkereci olarak verilmiştir. İran beylerinden Ulemâ Han'ın kandırmasıyle seraskerliğine bir de sultanlık eklemiş, ayrıca Bağdad dönüşü harcadığı paralar ve başka-

ca davranışları ve Hurrem Sultan'ın entrikalarıyle Kanunî'nin gözünden düşmüş, 1536'da sarayda Cellât Ali ve yamakları eliyle öldürülmüştür. Bazı kaynaklar Galata'da Canfeda tekkesine, bazı kaynaklar Okmeydanı'na gömüldüğünü, kimi kaynaklar da cesedinin denize atıldığını söylerler.

İbrahim Paşa ile Avrupalı yazar ve tarihçiler de çok ilgilenmişlerdir. XVI. yüzyıl Fransız yazarlarından Jean Bodin, Cumhuriyet adlı kitabında, hükümdarların vezirlerine böylesine güvenip, sonsuz yetki vermelerinin sonucunun bu olacağını belirttikten sonra, İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra bulunan servetinin otuz milyon altına ulaştığını söylüyor. XVI. yüzyılda Fransız elçisi La Forest ile Türkiye'ye gelip İbrahim Paşa'nın son günlerine şahit olan Postel, İbrahim Paşa'nın Venedikli Gritti ile ortaklık yaparak, büyük bir servet yaptığını, öyle ki ölümünde bunu saraya taşınmasının üç gün aldığını belirtiyor. Postel, Michel Baudier gibi tarihçiler kitaplarında İbrahim Paşa'nın yükselişi ve düşüşü için ayrıca bir bölüm ayırmışlardır. Avrupalı yazarlar arasında bir dedikodu da, İbrahim Paşa'nın gizlice Hıristiyan kaldığı yolundadır. Ancak Postel bunu kabul etmez ve gerekçe olarak İbrahim Paşa'nın Hıristiyan mallarına el koyduğunu gösterir. Ancak Budin'den getirttiği heykelleri, sarayına ve At Meydanı'na yerleştirdiğini de söylemekten geri kalmaz. Budin'den getirilen bu heykeller, Müslüman halk arasında hoşnutsuzlukla karşılanmıştı, nitekim şair Trabzonlu Figanî'nin düşmanları onun ağzından ve ona malederek, «Dünya kilisesine iki İbrahim geldi. Biri putları kırmıştı, öteki de put dikti» anlamına bir beyit düzdüklerini, bu yüzden Figanî'nin Tahtakale'de asılarak öldürülmüş olduğunu Solakzâde yazar.

Yukarıda, Avrupa'nın İbrahim Paşa ile çok ilgilendiğini söylemiştim. Bu ilginin sonucu İbrahim Paşa'yı konu alan hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri, operalar, baleler yaratılmıştır. Hikâye ve roman olarak Paolo Viovio'nun Histoires'ı, Jacques Yves'in 1572 tarihli Le Printemps adlı romanı, Mlle de Scudéry'nin 1641'de yayınlanmış dört ciltlik «İbrahim ou l'illustre Bassa» adlı romanı gösterilebilir. Bu sonuncuda, İbrahim Paşa çağındaki düğünler, İbrahim Paşa sarayının zenginlikleri, tarih kaynaklarına dayanarak renkli, ilgi çekici bir biçimde anlatılmaktadır. İbrahim Paşa üzerine tiyatro eserlerine şu örnekler verilebilir: Pierre Mainfray'ın beş perdelik «La Rhodienne ou la Cruauté de Solyman», Georges de Scudéry'nin beş perdelik traji komedyası «İbrahim ou l'Illustre Bassa», Nicolas Marc Desfontaines'in «Persides ou la suite d'Ibrahim Bassa» adlı beş perdelik oyunu, İngiliz yazarı Elkanah Settle'in «Ibrahim, the Illustrious Bassa» adlı tragedyası sayılabilir. Bale eserlerinden de iki örnek verelim: «Le Librariric du Pont Neuf ou les Romains» adlı balenin 10. sahnesinde İbrahim Paşa ile iki yeniçeri çıkar; «Boutade des Comédiens» adlı balenin de 4. sahnesinde İbrahim Paşa ve Isabelle adlı roman kahramanı çıkar.

Bu eserlerden ikisine de İbrahim Paşa'nın iki gravürü yapılmıştır. Bunlardan ressam Vignon'un yaptığı gravür, İbrahim Paşa'yı yalnız, ressam Jean Matheus'un

yaptığı gravür, İbrahim Paşa'yı Kanunî ile birlikte göstermektedir.

Yazımızın asıl konusu İbrahim Paşa'nın Hadice Sultan'la evlenmesi için düzenlenen gösterişli düğündür. Aslında saraya dâmad olmak külfetli bir işti, nitekim bu yüzden Sarıkçı Mustafa Paşa, Sultan İbrahim'in kızıyla evlenmek istememişti. Saraya dâmad olan hem büyük ağırlık hem de yüklüce bir kebin vermek zorundaydı. Evlendiği sultanın kocasına üstünlüğünün sembolü bir hançerdi. Sultanla evlendiği zaman çocuklarının annesi de olsa haremindeki kadınlardan vazgeçmek zorundaydı. Ancak İbrahim Paşa'nın farklı bir durumu olduğunu, ilk karısı Muhsine Hatun'dan ayrılmadığını biliyoruz.

İbrahim Paşa'nın 22 mayıs 1524'te Hadice Sultan'la düğünü hakkında Celâl-zâde Mustafa Çelebî'nin Tabakatü'l - Memalik Fî Deracatu'l Mesalik adlı eserinde bilgi bulunduğu gibi, Künhu'l Ahbar, Solakzâde, Peçevî tarihlerinde de bilgi bulunmaktadır. Biz burada düğünde hazır bulunmuş ve Diarii de Marino Sanuto'nun 53. cildinde görgü şahidinin verdiği bilgilerden yararlandık. Bunlar yerli kaynaklara da uymaktadır. Düğün, At Meydanı'nda yapılmıştır. Meydanın çevresine devlet ileri gelenleri için büyük ve güzel çadırlar kurulmuştur.

İlk gün halka bir ziyafet verildi. Yemekler öylesine boldu ki, büyük kalabalığa rağmen gene de yemekler artmış ve yoksul halka dağıtılmıştır. Yeniçeri ağası ile 7 - 8 bin yeniçeriye verilen ikinci ziyafet için dört, beş gün süren hazırlık yapıldı. Yemekten sonra yeniçeriler padişahın önüne çıkarak onu düğüne çağırdılar. Sultan onları çok iyi karşıladı, kendilerine bol para verip, düğüne geleceğini bildirdi ve İbrahim Paşa için övücü sözler söyledi. Üçüncü ziyafet 2500 sipahiye, dördüncü 2000 silâhtara, beşinci 2000 kişilik garip yiğitler bölüğüne, altıncı topçular, saray kuyumcuları ve terzilere verildi, bunlar da 3000 kişiydi. Yedinci ziyafete kadılar çağrıldı, bu ziyafette artan yemekler hastane ve hapishanelere dağıtıldı. Sekizinci ziyafet paşalar, defterdar, çavuşlar ve başkaca önemli kişiler içindi. Son ziyafete, padişahla birlikte paşalar ve yüksek rütbeli subaylar geldiler. Bu ziyafetin sonunda çeşitli oyunlara geçildi. 50 çıplak pehlivan aralarında güreşti, bunlardan biri hepsinin sırtını yere getirdiği halde son bir pehlivanı yenemedi, ancak berabere kaldılar. Bu iki pehlivana ödül olarak para ve giyim eşyası verildi. Güreşlerden sonra yüz kişi aralarında kalın

XVI. asırda, düğün alayında Kur'ân ve atlı mehter.

Cibinlik içinde geçirilen bir gelin.

değneklerle bir çeşit eskrim (yazar burada matrak oynandığını söylemek istiyor) yaptılar. Yeniçeriler de kılıçlarla gösteride bulundular. Bundan sonra meydanın ortasına yağlı uzun bir direk dikildi. Bu yağlı direğin tepesine tırmanmayı bir yeniçeri başardı ve kendisine sırmalı bir kaftan ile bol para ve bir de rütbe verildi. Ondan sonra iki kişi daha direğin tepesine çıkmayı başardılar. Sonra soytarılar türlü oyunlar gösterdiler. Belinden zincirle bağlı bir adam, çıplak bedeniyle her biri 15 kilodan ağır taşlar taşıyordu. Bu da yetmiyormuş gibi sonra yere yattı ve çıplak karnının üstüne bir örs kondu, altı kişi bu örse balyozlarla vurdular. Bundan sonra güreş, ip canbazlığı, atlama ve takla gösterileri yapıldı.

Bütün gece sabaha kadar renkli, çeşitli havaî fişekler atıldı. Sabahın erken saatlerinde İbrahim Paşa düğünde kendisine gelen hediyeleri, meydanın ortasında herkese gösterdi. Bu hediyelerin belli başlıları şunlardı: Önde yürüyen çok güzel giyinmiş on kölenin ellerinde taşıdıkları altın kaplar. Arkadan, on yeniçeri Venedik ve Bursa işi sırma, ipek kumaş, samur, vaşak, siyah ve beyaz tilki kürkleriyle, değerli büyük balık dişleri ve derileri taşıyorlardı.

Ayrıca 40 çıplak at, 40 katır ile, 25 bin düka altını değerinde bir pırlanta ve başka değerli taşlar taşıyanlar geliyordu. Bundan sonra 250 binici, 25 kilometrelik bir koşu yaptılar. Bu koşuda başarı gösteren 50 biniciye para, giyim eşyası, köle, altın ve gümüş kaplar gibi değerli hediyeler verildi. Meydanın ortasına, tepesinde birer kabak bulunan üç direk dikildi. Biniciler atlarını koşturarak mızraklarıyle bu kabaklara nişan alıyorlardı. Başarı gösterenlere para verildi.

Padişah bu arada bir casusu bağışlayıp memleketine dönmesine izin verdi. Gelinin çeyizinin taşınması, sabahtan akşam üzerine kadar sürdü. En sonra cibinlik içinde ve çok güzel giyinmiş 25 cariyenin refakatinde gelin geldi. Daha sonra Ayas Paşa, İbrahim Paşa'nın sağdıcı olarak kendi hediyelerini gönderdi. Bunlar on köle ve 60 katır yüküydü. Gelinin sağdıcı da 4 bin düka altını değerinde bir çift küpe hediye etti. Yatsıdan önce gelinin akrabaları önünde İbrahim Paşa genç karısına yüz bin düka altını verdi. Sabahleyin gelin bu altınlardan 50 bin dükasını İbrahim Paşa'ya geri verdi, bu da yeni evlilerin ne kadar anlaşıp sevişiklerini göstermeye yetecek, düğün için daha bir hafta şenlikler yapılacaktır.

Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmelere Dair

Yazan: Taha Toros

TÜRK Tarih Kurumu'nun yayınlayacağı eserler arasında, yıllarca evvel yer almış olmasına rağmen, hazırlayıcısının vefatından sonra, bir ilim adamımıza tamamlattırılan «Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri» neşredilmiş bulunuyor.

Umumiyetle, Osmanlı elçilerinin hizmetleri sırasında kaleme alınan ve bir nevi resmî hâtıratı kapsayan kitaplar hakkında bilgi veren bu son eser, temiz basılmış ciddî bir eserdir.

Rahmetli Faik Reşid Unat'ın muhtelif tarihlerden, üniversite tezlerinden, bu mevzudaki neşriyatı incelemesinden meydana getirdiği sefaretnâmeler — aslında belki — sayılanlardan fazladır.

İbnülemin Mahmud Kemâl üstadın ömrü vefa etseydi «Hoş Seda» dan sonra «Süfera» adında bir eser hazırlamak niyetinde olduğu bilinmekte idi. Şayet bu değerli ilim adamımız, şairler, sadrâzamlar, hattatlar, musikişinaslardan sonra, o geniş biyografi ve tarih bilgisi ile «Süfera» yı yazabilseydi, eminiz ki kütüphanelerimiz, köşede bucakta kalmış başka sefaretnâmeleri de tanıtan büyük bir raf kitabına kavuşacaktı.

Bununla beraber, bugün elimizdeki «Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri» nisbeten derli toplu bir eserdir. Fakat pek meçhul sefaretnâmeleri kapsamamaktadır.

Tenkid diye değil, ilk bakışta hatıra gelebilecek hususlar olarak belirtmek lâzımdır ki, kitapta sefaretnâme sahiplerinin biyografisine daha geniş bir yer verilmesi uygun düşerdi. Meselâ 1811 yılında İran elçisi olan ve kâtibine mükemmel bir sefaretnâme yazdırtan Yasincizâde Abdülvehhab Efendi'nin, Ayasofya yasincilerinden Sinoplu Said Efendi'nin oğlu bulunduğu ve II. Sultan Mahmud devrinde, iki defa şeyhulislâmlık makamına getirildiğine işaret edilmeliydi.

Kitapta bazı imlâ hatâlarına ve atlamalara rastlanmaktadır. Kitabın sonundaki yanlış - doğru cetvelinde düzeltmesi bulunmayan bir, iki küçük hatâya burada temas yerinde olur. 206. sayfada «Musavver İran Sefaretnâmesi» nden bahsedilirken, 1 numaralı notta, Istanbul Arkeoloji Müzesi kütüphanesinde bulunan Tahran sefiri Mehmed Tâhir Münif Paşa'nın vücuda getirdiği risalenin 41. numarada kayıtlı olduğuna, 210. sahifede ise 401 numarada kayıtlı bulunduğuna temas olunmuş, hangisinin doğru olduğu meçhul kalmıştır.

Tahran Sefiri Münif Paşa'nın yazma risalesinden kitaba aktarılan 1811 yılında İran'da elçilik yapan Yasincizâde'ye ait kısımda, aslına nazaran kelime atlanması yapılmıştır. Münif Paşa'nın gayri münteşir eserinin orijinal bir aslı nezdimizde bulunduğundan, Yasincizâde ile alâkalı karşılaştırmada, kitabın aynı sayfasının nihayetindeki satırda «... Şâkir ve Hayret Efendiler olduğu halde» den sonra, yazma eserin aslındaki «Hakan» kelimesi unutulmuştur.

Diğer taraftan, maarif nâzırlığı ile şöhret bulan ve uzun bir ömür yaşamış olan Münif Paşa'nın İran Sefirliği, «Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri» nde 1872 - 1877 yıllarına inhisar ettirilmiştir. Halbuki Mü-

«Musavver İran Seyâhat-Nâmesi» nin Taha Toros'un hususî kütüphanesinde bulunan aslında, seyâhat-nâmenin yazarı ile, sefaretini anlattığı büyükelçimizi yan yana gösteren orijinal resim.

nif Paşa bu tarihten sonra Istanbul'a gelip mükerreren maarif nâzırlığı yaptıktan sonra, ikinci defa Tahran elçiliğinde bulunmuştur. 1896 yılına rastlayan bu ikinci İran elçiliğine, kitapta, yer verilmemiştir.

«Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri» sonuna eklenen kıymetli resimlerle zenginleştirilmiştir. Bu fotoğrafların bir kısmına, kısaca temas etmek istiyoruz. Kitabın sonundaki XIX numaralı tarihî resmin altındaki izahat, kanaatimizce noksandır.

Babası Yirmisekiz Çelebî Mehmed Efendi'den 21 yıl sonra 1742 senesinde Fransa'ya elçi olarak giden Mehmed Said Paşa'nın, XV. Louis'ye itimadnâmesini takdim merasimine ait goblen halı, elçiliğinden çok sonra yapılmış olup, hâlen Paris'te Millî Mobilya Müzesi'ndedir. Bu sanat eseri, 1741 - 1814 yıllarında yaşamış olan ünlü Fransız sanatkârı J. M. Moreau tarafından yapılmıştır.

Kitabın eklerinde XXII numaralı resmin aslı meşhur ressam Charles Parocel (1688 - 1752) in tablosudur. Bu tablonun kaydı, Versailles değil Carnavalet Müzesi'nde bulunmaktadır. Altındaki tarih 14 mart 1721 değil, 16 veya 21 mart 1721 olmak lâzımdır. Zira, Çelebî Mehmed Efendi'nin Paris'teki debdebeli gezintisi, 16 ve 21 mart tarihlerinde vukubulmuş olup, devrin meşhur ressamlarından Charles Parocel ile J. B. Martin (1659 - 1735), Kral XV. Louis'nin siparişi üzerine bu haşmetli geçişi, tablolarına geçirmişlerdir. Kitabın XXIII numaralı fotoğrafının aslı hakkında, bizim verdiğimiz malûmatın da yer almasını gönül arzu ederdi.

Kitabın bu sayfasındaki resmin altında «Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Touilerie bahçesinde, 1721» «Charles Parocel'in modeline göre dokunmuş bir halı» kaydı vardır. Evvelâ buradaki Touilerie imlâsı yanlıştır. Bunun doğrusu Tuileries'dir. Bu goblen duvar halısı 1721 yılında yapılmamıştır. Charles Parocel'in tablosundan ilham alınarak P. J. Perrot tarafından 1731 - 1734 yılları arasında yapılmıştır. Ebadı 7×12 olan bu halı, Paris'te Mobilier National Gobelins müzesinde 1692 numarada kayıtlı, kıymetli eşyalar arasında yer almaktadır.

Eserde mühim bir yer işgal eden sefaretnâme şüphesiz ki Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin eseridir.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin zevkle okunan ve tarihi kıymeti olan «Fransa Sefaretnâmesi» nin Türkçe müteaddit baskıları mevcuttur. Ne var ki, yeni nesil bu tarihi eserin kıymetinden ve zevkinden mahrumdu. Bu boşluğu gören Şevket Rado, izahlı notlarla sefaretnâmeyi sürükleyici bir kalemle sadeleştirmek suretiyle, kültürümüze bir ilâvede ve hizmette bulunmuştur.

Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin bu eseri, bizde olduğu kadar, yabancı dillerdeki baskılarıyle şöhret bulmuştur. Fransızca yayınların en önemlisi, kralın Doğu dilleri müşaviri Fiennes tarafından 1724 yılında yazılan eserdir ki, Julien Galiad tarafından 1757 senesinde Paris'te «Mehmed Efendi'nin 1721'de Fransa Sarayı İdaresi ile Münasebetleri» adı altında yayınlanmıştır. Bu kitabın ikinci baskısı 1758 senesinde yapılmıştır.

Ayrıca John Secker'in 1841'de Türkçe'den Fransızca'ya çevirdiği «Bir Osmanlı Nâzırının Seyahati» adlı kitap ile, Montpellier'de 1889'da Aubigny tarafından diplomatik dergide, Mehmed Efendi'nin elçiliği hakkında yayınlanan «Régence Devrinde Paris'te Bir Türk Elçisi» adlı yazı, en mühimlerindendir.

BAŞKA BİR ÖNEMLİ KAYNAK

Bunlardan başka ve belki daha önemli olarak, Çelebî Mehmed Efendi'nin Paris'te bulunduğu 1721 yılında yayınlanan «Bâbıâlî Osmanlı Sefirinin Seyahati ve Fransa Sarayında İkametinin Hikâyesi ile Beraber Istanbul Şehrinin Yeni Tarifi» adlı eserdir (1).

Bu kitapta Osmanlı elçisine dair geniş malûmat bulunmakta, Istanbul şehri ile saray ve Sultan III. Ahmed hakkında ve Istanbul'daki eski eserlere dair geniş bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca 1732 senesinde Liège'de yayınlanan «Memoires et Aventures Secretes et Curieuses d'un Voyage du Levant» (2) adlı eserde, Osmanlı sefiri Çelebî ile, refakatinde kâtip olarak bulunan oğlu Mehmed Said (Paşa) hakkında enteresan fakat masalımsı bilgiler bulunmaktadır.

Türk Tarih Kurumu'nun «Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri» ile eski sefirlerimizin tarihî hâtıralarını tanıtmak hususundaki bu himmeti takdire lâyıktır. Bunu belirtirken bu tür eserlerin daha sık yayına arzedilmesini ve tarihimize olduğu kadar, kültürümüze yapılan bu hizmetlerin devamını diliyoruz.

---

(1) Nouvelle relation du description de la ville de Constantinople avec la relation du voyage de l'ambassadeur de la Porte Ottomane et du séour a la cour de France.

(2) Bir Yakınpark seyahatinin gizli ve ilgi çekici hâtıraları ve sergüzeştleri.

Koyun Adaları Deniz Zaferi

Yazan: Bahri S. Noyan

1683 İKİNCİ Viyana kuşatmasında Türk ordusu yenilgiye uğrayarak geri çekilirken, Avusturya ve Lehistan'ın yanında evvelâ Venedik, daha sonra da Rusya «Mukaddes İttifak» gereğince savaşa katılmıştı.

Türk ordusu çok geniş bir cephede dört devletin ordularıyle çarpışmak zorunda kalmış ve savaş on altı yıl gibi uzun bir süre devam etmişti.

Cephelerde yenilgiler biribirini izlemiş, imparatorluğu bu durumdan kurtarmak düşüncesiyle, 25 ekim 1689'da sedârete Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa getirilmişti. Başlangıçta yapılan savaşlarda bazı başarılar kazanılarak kaybedilmiş topraklardan bir kısmı geri alınmışsa da, 19 ağustos 1691'de Salankamen'de Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa'nın şehit düşmesiyle ordumuz bozguna uğramıştı.

MEZOMORTA HÜSEYİN PAŞA

Kara savaşlarında yenilgiler devam ederken, donanmamız, Venedikliler'e karşı parlak zaferler kazanıyor, bu başarılar devletin sarsılmış itibarını ve halkın bozulmuş moralini bir hayli düzeltmiş bulunuyordu.

Bu deniz zaferlerinin kazanılmasında, kalyonlar kapdanı Mezomorta Hüseyin Paşa (1) nın büyük payı olmuştu. Kendisi meslekten yetişmiş, bilgili ve cesur bir denizci idi. Daha sonra 1 mayıs 1695'te de kapdân-ı deryâlığa getirilmiştir.

Bu savaş yıllarında Akdeniz'de bir egemenlik kurmuş olan Venedik donanması, Papalık ve Malta hükümetlerinden de yardım görerek 7 eylül 1694'te Sakız adasına büyük miktarda asker çıkarmıştı. Kalede bulunan pek az sayıda Türk kuvvetleri civar sularda dolaşan Kapdân-ı Deryâ Palabıyık Yusuf Paşa emrindeki donanmamızdan yardım göremeyince, ancak 17 eylül tarihine kadar dayanabilmiş ve düşmanın teklifini kabul zorunda kalarak 21 eylül 1694'te adayı Venedikliler'e teslim etmişti.

Bu haberin Istanbul'da duyulması üzerine son derece üzülen II. Ahmed, mevsimin kış olmasına rağmen, adanın derhal geri alınmasını emretmiş, Anadolu

---

(1) Genç yaşından itibaren deniz savaşlarına katılmış ve bir deniz cenginde sekiz-on yerinden yaralanıp öldü zannedildiği halde yaşaması üzerine, Venediklilerce kendisine yarı ölü anlamına gelen Mezzo-Morto lakabı verilmişti ki, Mezomorta bu lakabdan gelmektedir.

Beylerbeyi Mısırlı-zâde İbrahim Paşa, 22 aralık 1694'te serdâr-ı ekrem tayin edilmiş ve Seddülbahir Muhafızı Amca-zâde Hüseyin Paşa da 31 aralık 1694'te kapdân-ı deryâlığa getirilmişti.

Tersanede hummalı bir faaliyet başlamış ve gerekli sefer hazırlıkları tamamlanarak yirmi parça kalyon ve yirmi dört parça çektiriden kurulu donanmamız 29 ocak 1695'te Istanbul'dan ayrılmıştı.

DONANMAMIZ SAVAŞ DÜZENİNE GİRİYOR

Türk donanmasında Mezomorta gibi pek değerli bir denizcinin yanısıra; Aşçı-zâde Mehmed Kapdan, Elhac Abdullah Kapdan, Fettah Kapdan, Memi Paşa-zâde Abdurrahman Paşa, Kethudâ Abdülkadir Paşa-zâde gibi devrin tecrübeli denizcileri de bulunmakta idi.

Istanbul'dan hareketle Foça civarı sulara gelen Türk donanması, 7 - 8 şubat gecesi, buradaki Orak adasından kalkıp, altmış gemiden ziyade Venedik donanmasının bulunduğu Koyun Adalarına (2) doğru hareket etmişti. Savaş planına göre, şafak vakti bu adalara varılacak ve orada yatmakta olan düşman donanmasına ani olarak hücum edilecekti.

Havanın rüzgârsız olması dolayısıyle yelkenle seyir mümkün olamamış ve kalyonlar çektirilerin yedeğinde çekilerek ancak 9 şubatta Koyun Adaları'nın on mil yakınında bulunan Bahçealtı mevkiine gelinmişti. Bu esnada düşman gemilerinin de çektiriler yedeğinde, Sakız adasının burnunda dolaşmakta olduğu görülmüş ve donanmamız savaş düzenine girerek, Venediklîler'in yirmi kalyonuna on altı kalyonumuzla, altı mavnasına dört kalyonumuzla ve yirmi dört çektirisinin her biri-

(2) Bu adalar, İzmir hizasındaki Karaburun'la Sakız adasını ayıran Sakız boğazındadır.

1695 yılında zaferimizle sonuçlanan Koyun adaları deniz savaşını gösteren bir tablo.

ne bir çektirimizle hücuma geçilmişti.

Savaş planı gereğince top menziline girilmiş, kalyon filomuza komuta eden Mezomorta kendi kalyonu ile düşman amiralinin kalyonuna iyice yaklaşarak alabanda ateşi açmış, dağılan ağaç parçaları serpintisinden yüz elliden ziyade düşman ölmüş ve amiral gemisinde büyük bir panik başlamıştı. Tam bu esnada Riyale Fettah Kapdan komutasındaki kalyon da amiral kalyonuna kıç taraftan top atışıyle hücuma geçmiş, yağlı paçavralar atarak gemide yangın çıkarmış ve yangını söndürmek isteyenlerin üzerine de tüfeklerle ateş açılmıştı. Yardıma koşan altmış toplu bir düşman kalyonu da ateş almış, ateşin cephaneliği sarması üzerine her iki gemi birden havaya uçmuş, kendilerini denize atanlar da esir edilmişti. Daha sonra baştarda-i hümâyûn ve Kethudâ Abdülkadir Paşa-zâde çektirileri düşmanın mavnaları üzerine iki yandan hücuma geçmiş, onları dağıtarak kaçmaya mecbur etmişti. Öğleden akşam güneş batıncaya kadar süren bu savaşta, düşmanın iki kalyonu imha edilmiş, beş kadırgası batırılmış ve pek çok sayıda gemisi de hasara uğratılmıştı. Bu durumda tek kurtuluş yolunu firarda gören düşman donanması, Sakız'ın kuzey doğusunda bulunan Terfil limanına (3) sığınmıştı.

PEK ÇOK ESİR ALINIYOR

Kesin zafer, bu savaştan dokuz gün sonra Koyun adaları ile Terfil arasında yapılan savaşta kazanılmıştır.

Terfil limanında yatan düşman donanmasını tamamen imhaya kararlı bulunan Türk donanması, 18 şubat 1695'te bu istikamete hareket etmişti. Donanmamızın Terfil limanı üzerine gelmekte olduğunu gören düşman, korku ve telâşa kapılmış, savaşa yeterli bulunan on altı kalyonu demirlerini keserek limandan dışarı çıkıp savaşı kabul etmişti. Mezomorta Hüseyin Paşa beş kalyonla Darboğaz'da rüzgâr üstünde ve diğer kalyonlar rüzgâr altında olmak üzere savaş düzenine girişmiş ve düşman donanması ortaya alınarak iki ateş arasında bırakılmıştı. Beklenilmeyen bu mahirâne manevra karşısında düşman şaşkına dönmüş ve iki taraflı ateşe dayanamıyarak selâmeti kaçmakta bulmuştu. İki kalyonları Sakız limanına girmiş, geri kalan on dört kalyon da Venedik kayasına doğru kaçmaya başlamıştı. Donanmamız, kaçan düşmanın peşini bırakmamış ve Aşçızâde Mehmed Kapdan'ın komutasındaki kalyonumuz, elli beş tunç toplu bir düşman kalyonunu batırmış ve Elhac Abdullah Kapdan'ın kalyonu da iki düşman mavnasını batırıp, ikisini de zaptetmişti.

Serdar-ı ekrem Mısırlı-zâde İbrahim Paşa, çektirileriyle hemen Venedik çektirilerine yetişmiş ve on beşer, yirmişer koğuş topu (4) attıktan sonra düşman tekneleri darmadağın olarak evvelâ Sarecik denilen mevkide toplanmak istemiş, fakat kurtulamıyacaklarını anladıklarından, kalyonlarının arkasına gizlenmek üzere kaçmaya başlamışlardı. Memi Paşa-zâde Abdurrahman Paşa, bir düşman çektirisine yetişip personelini esir almış ve fazla hasara uğradığından zaptına lüzum görmediği tekne biraz sonra batmıştı. Düşman baştardaları da mavnalarının bulunduğu yere doğru kaçarken, Elhac Abdullah Kapdan'ın kalyonu tarafından önleri kesilmiş ve atılan toplarla bunlar da hasara uğrayıp, pek çok sayıda cenkçileri ölmüştü.

SAKIZ ADASI GERİ ALINIYOR

Venedikliler birçok önemli gemilerini kaybetmiş ve Benedetto Pisani isimli amiralleri de maktul düşmüştü. Düşmanın güverteleri harap olmuş, arma ve donanımları dağılmış, topları susmuş, mağlup ve perişan donanması; gecenin karanlığından faydalanarak zorlukla Sakız limanına sığınmıştı. Burada da tutunamıyacağını anlayan düşman, kalede 500 muhafız bırakmış ve 21 şubatta İstendil adasına kaçmıştı.

24 şubatta donanmamız Sakız limanına girmiş ve düşmanın kaçarken liman ve adada bırakmak zorunda kaldığı birçok savaş eşyasını ele geçirmişti. Bunlar arasında dört büyük fırkata ile dört çektiri ve içi silâh, cephane dolu bir halde karaya oturmuş bir koca kalyon da bulunuyordu.

Aynı gün karaya asker çıkarılıp, kale kolayca zaptedilmiş ve 500 muhafızı esir alınarak ada tekrar elimize geçmişti.

Bu parlak zaferin kazanılmasından kısa bir süre sonra Mezomorta Hüseyin Paşa kapdân-ı deryâlığa getirilmiş ve selefi Amca-zâde Hüseyin Paşa da Sakız muhafızlığına tayin olunmuştu.

---

(3) Şimdiki adı Kolokitya veya Kalokitya'dır.

(4) Çektiri sınıfı gemilerden; kadırga ve baştardaların baş taraflarında omurga hattı üzerinde ortaya tek olarak, mavnaların baş taraflarında omurga hattının sancak ve iskelesine iki adet olmak üzere tabiye edilen ve düşman kovalanırken kullanılan uzun menzilli top.

Eski Düşmanın Dostluğu

Yazan: Giyaseddin Gökkent

ECNEBİLER, Çanakkale ve Gelibolu yarımadasına Gallipoli derler. Birinci Dünya Savaşı'nda bize karşı harp eden İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelandalılar ve Fransızlar, Çanakkale muharebelerine de Gallipoli derler.

Başımdan geçen şu küçük olay gayet basit, fakat Çanakkale muharebelerini bilenler için basit olduğu kadar da ehemmiyetlidir.

Birinci Dünya Savaşı'na 1915'den 1918 sonuna kadar iştirak ettim ve muhtelif cephelerde bulundum. İkinci Dünya Savaşı'nda ise Yataklı Vagonlar Şirketi'nin Haydarpaşa işletmesinde yataklı kondüktörü idim. Türkiye tarafsızdı ve Almanlar'ın işgali altındaki bütün Avrupa kıtası ile bütün dünya arasında Türkiye köprü vazifesi görüyordu. Bu iki kıtayı birbirine bağlayan tek yol, demiryolu ve Toros ekspresi idi. Lisan bildiğim için, Toros ekspresiyle sık sık İngilizler'in işgalindeki Suriye, Irak ve Lübnan'a gider gelirdim. Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün, Mısır, Filistin, Büyük Britanya camiasına mensup memleketlerin askerî birlikleri tarafından işgal edilmişti. Her renkte, her ırktan asker vardı. Plise etekli İskoçyalılar, İngilizler, Cenubî Afrikalılar, Yeni Zelandalılar, Hindliler, Pathanlar, Gurkalar ve Avustralyalılar.

Suriye ve Lübnan'a giden Toros Ekspresi'nin son durağı Lübnan'da Trablusşam şehriydi. Orada iki gece ve üç gün kaldıktan sonra avdet ederdik. Trablusşam istasyonunda yataklı vagonu deniz kenarında kör bir hatta çekerler ve harekete kadar orada temizlik ve bakımını yaparlardı. O zamanki yataklı vagonların her iki tarafında Yataklı Vagonlar Şirketi'nin tahminen 70 - 80 santim kutrunda kırmızı bakırdan yapılmış gayet süslü ve güzel görünen arması vardı.

Bir sabah yatağımda rahat rahat uyuyordum, çok yakın olan denizden tatlı bir meltem esiyordu. Arka taraftan bir tıkırdı sesi, vagonu yıkıyorlar dedim. Sonra tıkırdı yattığım kompartımanın önüne geldi, bir şeylerin karıştırıldığını anladım, pencereden ne oluyor diye baktım, iri yarı dört Avustralyalı askerin tornavida ile yataklı vagonun armalarını söktüğünü gördüm, bir tanesinin elinde de arka taraftan sökülen armanın parçaları vardı. Yarı giyinik halde vagondan aşağı atladım ve sol elimle sökülmüş olan armayı sıkıca yakaladım, sağ elimle de diğer armayı söken askeri geri ittim.

Şimdi, Avustralya işgal ordusu hakkında bazı ufak bilgi vermeyi lüzumlu görüyorum. Avustralyalılar harpte çok iyi döviştükleri ve cesur oldukları kadar, işgalleri altında bulunan memleketlerde de bir nevi Karabelâ haline gelmişlerdi. Kendi subay ve üstlerinden başka kimseyi tanımazlar, sarhoş oldukları zaman bulundukları yeri yangın yerine çevirirler, son derece kavgacı, haşin insanlardır. Kendilerine mâni olmak isteyenleri hastanelik yapıncaya kadar döverler, kanun, nizam dinlemeyen insanlardı. Zaten bunlara hiç kimse engel olmuyor, karışamıyordu.

Dört Avustralyalı'nın bir tanesi benim yaşlarımda, yani 45 yaşlarında ve üstçavuştu. Demek bu adam benim gibi Birinci Dünya Savaşı'na iştirak etmişti. Söktükleri armaları elinde tutan Avustralyalı İngilizce olarak ve istihkarla bana:

— Çek elini pis Lübnanlı! dedi.

Benim İngilizcem pek zavallı ve pek fakir olmakla beraber yine de İngilizce cevap verdim:

— Ben Lübnanlı değilim, pis de değilim, ben Türk'üm, bu vagon da Türk vagonudur, dün Türkiye'den geldim ve yarın akşam da Türkiye'ye gidiyorum, ver elindekini.

Avustralyalılar kendilerine karşı direnen bir sivilin karşısında evvelâ şaşalayıp biribirlerine baktılar, sonra üstçavuş bana dönerek:

— Siz Türk müsünüz? diye sordu.

— Evet, dedim Türk'üm.

Üstçavuş tekrar sordu:

— Gallipoli'yi biliyor musunuz?

— Elbette biliyorum, diye cevap verdim. Hem siz bir Anzac değil miydiniz?

Üstçavuşun gözleri sevinçle parladı, yüzü güldü ve:

— Tabiî Anzac idim, siz Mustafa Kemal'i tanıdınız mı?

— Tabiî tanıdım, o, Türkler'in babasıydı.

Çavuş, arkadaşlarına sökülen armaları iade etmelerini söyledikten sonra, bana dönerek:

— Affedersiniz, hâtıra olarak almak istiyorduk. Sizin Birinci Dünya Savaşı'nda rütbeniz ne idi? Diye sordu.

Çavuş olduğumu söyledim. Tekrar özür diledi: «Sizin bir Türk olduğunuzu ve eski bir asker olduğunuzu bilmiyorduk» dedi ve askerlere de: «Arkadaşın elini sıkınız,» dedi. Avustralyalılar armaları iade ettiler, «Sorry comrade, sorry» diye elimi sıkıp gittiler.

Bu hâdise cereyan ederken Trablusşam istasyon şefi ve iki üç Lübnanlı demiryolu memuru uzaktan bizi seyrediyorlardı. Avustralyalılar ortadan kaybolduktan sonra istasyon şefi yanıma geldi ve Fransızca:

— Sizi seyrediyorduk, fakat yardımınıza gelemezdik, özür dilerim, ama Allahaşkına bu heriflere ne söylediniz de, hem aldıklarını geri verdiler, hem de elinizi sıktılar? diye sordular.

Olanları anlattım. «Üstçavuş Gelibolu'da bize karşı harp etmiş, eski düşman çıktık, yeni dost olduk» dedim. Lübnanlı istasyon şefi: «Ne mutlu size ki Türksünüz, sizin bir Mustafa Kemal'iniz vardı, işte bütün işin sihiri O'dur, ona dua ediniz» dedi.

Grup Kumandanı Mustafa Kemal, Çanakkale'de, maiyetindeki arkadaşları ile birlikte.

Endülüs Medeniyeti

Yazan: Dr. Şükrü Akkaya

EMEVİLER, Buhara'dan, İndus'tan Lizbon'a kadar olan muazzam sahalarda hükümran olmuşlardı. Her tarafta yollar yapılıyor, okullar, hastaneler, hayrathâneler kuruluyordu. 718'deki İstanbul muhasarasında, 732'deki Puatye'de yayılma hareketi duraklamıştı. Kaldı ki bu sayısız ülkelerde devlet birliğinin korunması tabiatiyle imkânsızdı. Emevî hanedanı arasındaki ihtilâf da bu hususta âmildi.

Halife Osman zamanında Mısır valisi, kuzey Afrika'yı zaptetmek için halifeden yardım istemişti. Halife, sahabenin ileri gelenlerinden Abdullah İbni Abbas'ı bir ordu ile göndermiş, Roma'nın kuzey Afrika ordusu ile yapılan savaşta İslâm ordusu başarı sağlıyamamış, lâkin Abdullah İbni Zübeyr kumandasındaki ordunun yardıma yetişmesiyle düşmanı, Şubeytala'da bozguna uğratmıştı. İki kumandanın adının da Abdullah oluşundan, bu zafere Ubbadele (Abdullahlar) savaşı denmiştir. Elde edilen ganimetten beher süvariye 3.000, her bir piyadeye 1.500 altın isabet etmiştir.

Yezid bin Muaviye devrinde, Mısır valisi Akabe zamanında daha ileri gidilerek ilk hamlede Kartaca'ya varılmış (647), Berberîler'in sancağı karşısında duraklamış, ancak ikinci hamlede 693'te Kartaca zapt ve Tunus istilâ edilerek Kayrevan şehri kurulmuştu. Kumandan Akabe'nin dünyanın son ucu olarak kabul edilen Kanarya adaları karşısında Atlas Okyanusuna varmış olup, devesini denize sürerek: «Ya Rab, şahit ve nâzırsın ki, işbu deryay-ı umman, mani'-i meşy ve seyrân olmasaydı, ism-i celâlini daha ileriye götürürdüm» dediği meşhurdur.

Bundan sonra Emevî halifesi Abdülaziz, Mağrib (Kuzey Afrika) ülkesini kâmilen zaptetmek üzere Musa bin Nusayr'ı memur etti. Musa bin Nusayr, kısmen itaat etmiş olan cesur ve binici Berberîler'i pazı kuvvetiyle tamamen itaat altına almış ve dünya tarihinde önemli bir merhale olan İspanya'nın istilâsında yardımcı kıt'a olarak kullanmıştı.

Musa bin Nusayr, halifeye, İspanya'nın mevkiinin letafetini Şam bölgesine, abu havasını Yemen'e, çiçek ve ıtriyat bakımından Hindistan'a, meyva hususunda Mısır'a, giranbaha madenler işinde Çin'e benzeterek fethedilmesini temenni etmiş ve aldığı emir üzerine harekete geçmiş. Rivayete göre Musa bin Nusayr, ihtiyar-

Granada'daki Elhamra Sarayı'nın İki Kızkardeş salonu.

lığına bakmayıp, Fransa, Almanya ve Macaristan'ı zaptederek, Balkan üzerinden Kostantıniye'yi fethedip (Li - teftehanne Kostantıniye fe li - ni'me'l - emir emiriha ve li ni'm el - ceyş zalik - ceyş) Hadîs-i Şerîf'inin müjdesine nail olmak istemiş.

Önce Berberî kavminden, İspanya ahvalini bilen Tarık adlı birini 5001 kişiyle keşfe göndermiş, keşif iyi netice verdiği için Sebte ve Tanca'dan Berberî kabilelerinden seçtiği cengâverlere Tarık bin Ziyad'ı serdar tayin ederek Babüzzokak denilen Cebellüttarık Boğazı'nı geçmiş ve Cezîretü'l - Hadrâ'yı işgal etmiştir (711). Bu civarın Got valisi, İslâm ordusunu kuşatmış, fakat Tarık bin Ziyad, tarihte misline rastlamıyan bir karar vererek, kendi gemilerini yaktıktan sonra ordusuna hitaben: «Eğer muzaffer olursanız İspanya'yı zaptederiz, yoksa düşman cümlemizi denize döker» suretindeki meşhur hitabesiyle galeyana gelen İslâm ordusu, düşmanı târumâr etmiştir. Kral Roderick'in her taraftan topladığı 90 bin kişilik ordusu demir ve sahtiyan zırhlarla, türlü silâhlarla techiz edilmiş olmalarına rağmen İslâmlar'ın zafer neşesiyle yaptıkları saldırmalara dayanamadılar. Bire dört nispetinde çok olan düşman, bir ara üstün gelmeye başlamışsa da, Tarık'ın, üzengide ayağa kalkarak: «Ey gaziler! Önünüz düşman, arkanız deryâ-ı umman! Nereye kaçabilirsiniz? Size düşen, Allah'ın nusretinden istimdad ederek sabit - kadem olup benimle birlikte saldırmanızdır» hitabesiyle tekrar cûş ve hurûşa gelen ordunun şiddetli saldırması neticesi, kral Roderick esir alınır ve kellesi halifeye gönderilir.

Bu hengâmede Musa bin Nusayr, Tarık'ın büyük başarılarından hissemend olmak emeliyle ona, ordusunu durdurmasını bildirmişse de Tarık galeyana gelen orduyu üç koldan ilerleterek fütuhatını genişletmiş ve Gotlar'ın pâytahtı olan Tuleytule şehri, Tarık'ın İspanya'ya ayak bastığından bir yıl sonra, kale kapılarını açarak teslim olmuştur. Vaktiyle Ömer'in Kudüs'e girdiği vakit yaptığı gibi Tarık da, halka karşı âdilâne hareket etmiş, herkesin mal ve can emniyeti, din, mezhep serbestisini ilân etmişti.

Tarık, burada Got krallarının sarayındaki hazineye önem vermemiş, yalnız kralın taşıdığı altın taç ile hükümdarlığın nişânesi sayılan mücevherata el koymuştu.

Arada türlü valilerin değişik idarelerinden sonra Şam'dan tayin edilen meşhur Abdurrahman Gafıkî, yalnız Müslümanlar'ın değil, Hıristiyan ve Yahudiler'in de itimat ve tevecciihünü kazandığından Af-

Alkazar Sarayı'ndan bir görünüş.

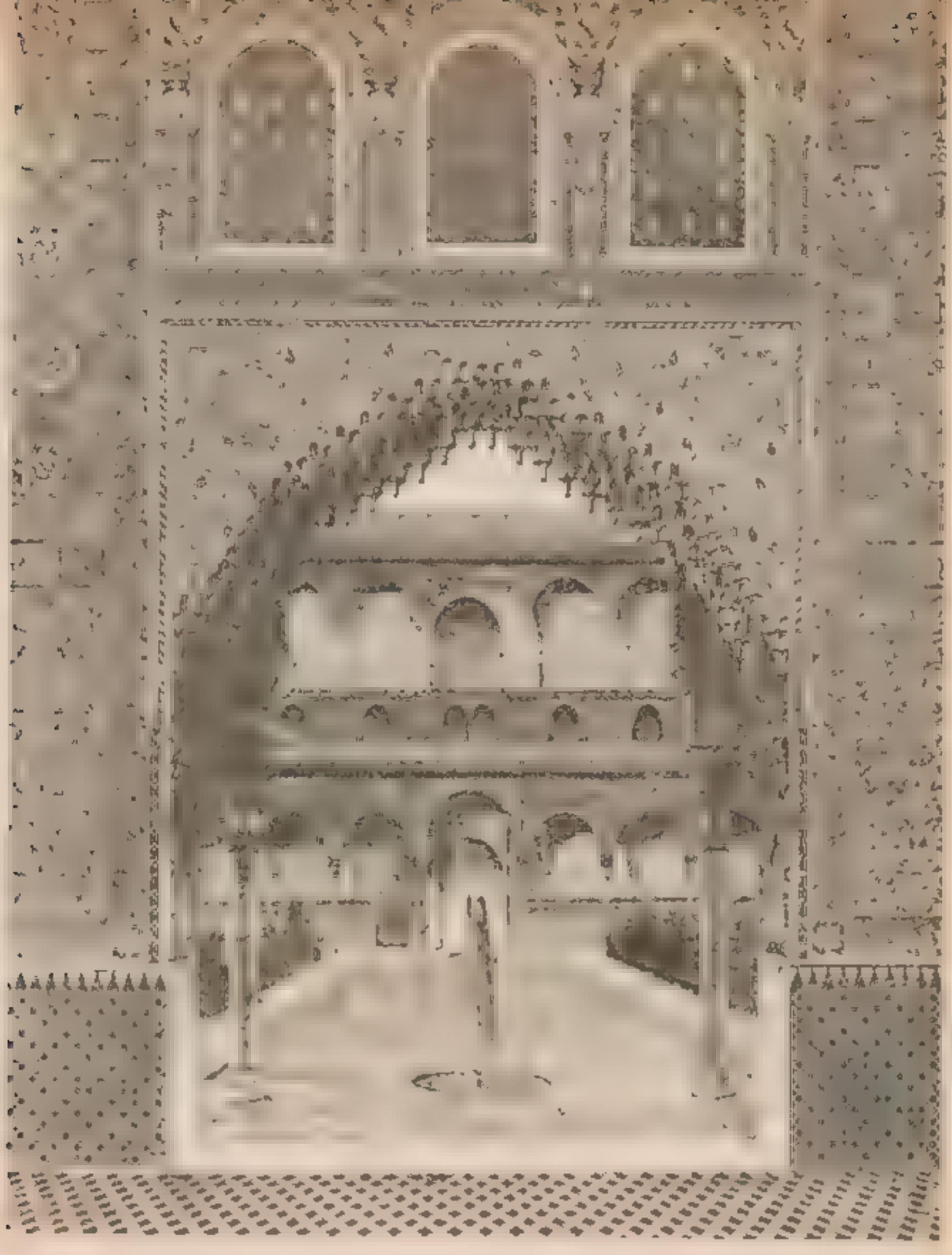

Elhamra Sarayı'nın havuzlu avlularından biri.

rika, Mısır, Şam ve Hicaz taraflarından külliyetli asker toplayarak Touboure ve Bordeaux'yu fethederek, tarihçe meşhur Şaloma sahrasına varmıştı.

Bu defa güneyden gelen İslâm ordularına karşı meşhur Şarl Martel, kilise sandıklarındaki paraları alarak ordusu ile karşı koymuş, düşman henüz yaklaşmakta iken Tur şehrinin İslâmlar tarafından zaptolunmasıyle yağmadan kaçınılması emrine rağmen, ganimetlerin çokluğu orduda disiplini bozduğundan, İslâm ordusu dağılmış ve Charles Martel'in yetişmesiyle büsbütün perişan olmuş, fakat Charles Martel, askerine yağmaya müsaade ettiğinden, yerli halk, dindaşlarından nefret etmişti.

Şam halifesi Hişam'ın idaresi hayli güçleşmiş olan Endülüs'e Berberîler'i itaate alan Akabe bin Haccac-ı tayin etmesi üzerine memleket salâh bulmuştur. Adalet icrasında, haseb, neseb, sınıf farkı gözetmeden, rütbe, memuriyet tevcihinde tab'anın bütün sınıflarına müsavi derecede muamele etmiş, köylerde, kentlerde okullar açmış, mahkemeler kurmuş, kadılar oturtmuş olmakla, İslâm düzenini tamamlamıştır.

Halkın huzur ve asayişini, dolayısıyle ekonomik hayatını düzenlemek için «Kâşif» adıyle bir süvari jandarma teşkilâtı yapmış, böylece İspanya artık karışıklıktan azâde, emniyet içinde müreffeh bir hayata kavuşmuştu.

Valilerin Şam halifesi tarafından tayin edilmesi, çok defa kargaşalığa yol açtığından, hassaten kuzey batı bölgesine yerleştirilen türlü Arap kabilelerin baş kaldırmaları dolayısıyle, valilerin kendileri tarafından seçilmesine karar vermişler, böylece Endülüs'ün istiklâli yolu açılmıştır.

Ülkenin ileri gelenlerinden teşekkül eden bir şûra, tanınmış fâtih Musa bin Nusayr sülâlesinden olup, valiliklerde başarıyle şöhret almış olan Yusuf bin Abdurrahman bin Nusayr'ı vali seçmiştir (751).

Emevîler'den I. Abdurrahman ise Bağ-

Sevil'deki Alkazar Sarayı'nın dıştan görünüşü.

dad'la münasebeti keserek Kurtuba'da kendi namına hutbe okutmuş ve sikke bastırmış, halife veya emiru'l - Mü'minin unvanını almayıp, yalnız emîr veya melik unvanıyle yetinmiştir.

Malî bakımdan azınlığın ileri gelenleri Kurtuba'ya çağrılmış, beş yılda ödenmek üzere 120.000 miskal altın, 10.000 lira gümüş, 10.000 at, 10.000 katır ve çok miktarda kılıç verilmesi kararlaştırılmış, imtiyazları yenilenmiş, memleketin imarı için yollar, limanlar yapılmış, ziraatın gelişmesi için kanallar açılmış, sayısız çeşme, hamam yaptırılmış, ülke, herkesin gıptasını çekecek hal almıştı.

Melik Abdurrahman, ilim ve irfanda üstad olduğundan Kurtuba'da yapılan caminin planını bizzat yapmıştı. Bu eser o derece güzel olmuştu ki, görenlerin parmakları ağzında kalırmış. Bundan başka büyük şehirlerde kütüphaneler kurmuştur. Herkes parasız tahsil ediyordu. Hükümdarın sarayı bir ilim akademisi mesabesinde olup, ulemâ, hükemâ ve şuarâdan mürekkep bir akademi kurulmuştu.

Hişam'ın kudretli idaresi sayesinde, babasını açtığı çığır devam etmiş, memleket hayli ümran görmuş, hassaten birçok mektep yapmış, kültür dili olan Arabça o derece itibar kazanmıştır ki, Hıristiyanlar ister istemez Arabça tahsil etmişler, hattâ Lâtince ihmale uğradığından İncil ve Tevrat Arabça'ya tercüme edilmişti.

Devlet merkezi Kurtuba'nın hudutlardan uzak oluşu dolayısıyle, haberleşme güçlüğünden Melik Abdurrahman, posta teşkilâtı kurmuş, idaresini oğlu Yâkub'a vermişti. Bu tarihten 600 yıl sonra Fransa Kralı XI. Louis, Abdurrahman'ı taklit ederek posta servisi ihdas etmiştir.

HİŞAM'IN TORUNU II. ABDURRAHMAN (822 - 857)

Türlü gailelerle uğraşmıştır. Çok dikkate şayândır ki Bizans İmparatoru Mihail, Hişam'a hediyelerle gönderdiği elçi vasıtasıyle, Bağdad hilâfeti aleyhine tedafui taarruzî muahede teklif etmiş, Endülüs halifesi Hişam, karşı hediyelerle vali Yahyâ bin Hakem'i göndermiştir.

Hişam oğullarına zamanın en tanınmış bilginlerinden ders verdirir, diğer ulemâ ile mübahase ve münakaşa yaptırırdı. Irak'tan musikî üstadı Ali bin Ziryab'ı celb ve bir yer tahsis ederek, musikî bilgisini yaymak istemiştir.

O zamanların hücumlarını önlemek için Kartaca, Faris ve diğer limanlarda kurulan tezgâhlarda kâfi miktarda gemi yapılmış, Kurtuba ve Toledo'da meşhur silâh fabrikaları kurulmuştu.

Hişam'dan (788) sonra halkları yüz yıl boyunca kuzeydeki Hıristiyanlar'ın tecavüzlerine, hattâ kendi tab'ası arasındaki ayaklanmalara rağmen Kurtuba, merkezî mevkiini korumuştur.

III. ABDURRAHMAN DEVRİ (912 - 961)

Zaman zaman kudretli hükümdarların icraatına rağmen memlekette fitne, fesat erbabının kökü kazınmamıştı. Halife ve emîr unvanlarını alarak iş başına geçen III. Abdurrahman, evvelâ hükümdarlık hanedanı arasında iyi geçinmeyi sağladıktan sonra, fesat güruhunu işgal ettikleri mevkilerden uzaklaştırmıştır.

Bundan sonra ülkenin yarısını teşkil eden ve merkezi Tuleytule olup, Taj vadisi ile Aragon ve Katalonya'ya şamil bölgenin valisi, istiklâl dâvasına kalkıştığından, 40.000 askerle yapılan kanlı savaşta valiyi sindirmiş, diğer baş kaldıran âsîler bastırılmış, bunun üzerine 200 şehir ve kale, mukavemet göstermeden teslim olmuştur.

Zaferle Kurtuba'ya dönmüş olan Abdurrahman, memleketin idaresini ıslah, maliye ve bahriye işlerini tanzim ederek, sulh ve imar faaliyetine girişmiştir. Bilhassa Kurtuba yakınındaki Vadi-i Kebir' deki muhteşem Medinetü'z - Zehra sarayı, her sene 300.000 dinar sarfıyle 25 senede sona ermişti. Sarayda 4300 mermer sütun vardı.

III. Abdurrahman, mütefekkirler, âlim ve şairler çevresinde fikrî, ruhî hayatın en asîl zevkiyle kendinden geçerdi. Umu-

Elhamra Sarayı'nın nefis süslerle bezenmiş pencerelerinden biri.

miyetle Endülüs Arab kültürü, çağdaş Hıristiyan kültürüne nisbetle hayli üstündü ve birçok bilgilerin Hıristiyanlar'a intikaline tavassut etmişlerdir.

Önceleri Asturiya, sonraları Leon Kralı Sanşo, hasta olduğundan, memleketinde hanedan ve komşu rakipler arasındaki mücadele dolayısıyle, Leon'dan kaçan o asırda Hıristiyan hekimlerine emniyet olmayıp, dünyanın en malûmatlı tabipleri Müslüman olduğundan, Kurtuba'ya sığınmasına müsaade istemiş ve hüsnükabul görerek merasimle karşılanmış ve hükümdarlık sarayında kendisine hususî bir daire tahsis edilerek tedavi edilmiştir.

Ulum-ı tabiiyyeye ait meşhur telifatı olan vezir İbni İshak ile İbni İsa Ezzehravî evlerinde toplanıp ilmî mübahaselerde bulunurlardı. III. Abdurrahman'ın oğlu Hakem'in bilgisini artırmak için her çareye baş vurduğu, türlü icraatıyle malûmdur. Ezcümle Mısır, Şam, Irak ve saireden kitap getirtiliyor, yeni eserlerden faydalanmak için taraf taraf gönderilen uzmanlar eliyle, sahih nüshalardan istinsah edilen eserler, Mervan sarayındaki hususî kütüphanesinde muhafaza ediliyordu. Rivayete göre kitaplar mevzuuna göre tasnif edilmişti, tamamı 600.000 idi. Çok yazık ki Endülüs artık tarihin sayfalarına geçtiği zaman, yani Hıristiyanlar'ın işgalinde hepsi tarümar olmuş, 1492'de Granada'da bulunan bir milyondan fazla Arabça kitap yakılmıştır.

Hakem devrinde ilim ve fenne olan aşırı rağbet dolayısıyle, herkes ilim tahsiline o derece meyletmişti ki, kadınlar arasında nice müstesna ilim ve fazilet sahibi şahsiyetler yetişmiştir. Lübne adlı bir kadın matematik ve gramer ile şiir ve inşada o derece temayüz etmişti ki, Melik Hakem kendisini sekreterlikte kullanmış olduğu gibi, iyi bir hattat olan Fatma'yı da kitap istinsahında görevlendirmişti. Ayşe binti Ahmed ile Cafer bin Nusayr'ın kızı Hadice şairdiler. Ebu Yâkub'un kızı Meryem dahi, Sevil'de kurduğu akademide, birçok talebe yetiştirmiştir.

Melik Hakem'in zamanında sanat ve ziraat kemâl derecesine varmış, mevcut sulama tesisleri en sapa yerlere kadar yapılmış, bütün ülkede yeraltı hazineleri, altın, gümüş, bakır, demir, kehribar ve zümrüt gibi kıymetli madenler kazılarak işlenmiş, sahillerde inci, mercan istihsaline önem verilerek aynı şekilde ihracat yapılmasına himmet edilmiştir. Hububat kifayet miktarının birkaç misli fazla yetiştirilerek ihracat yapılmıştır. Devletin gelirinin, aşâr hariç, 12 milyon miskale baliğ olduğu tarihlerde yazılmıştır.

Nüfusu bir milyonu aşan Kurtuba'da 600 cami - mescit, 50 hastane, 80 medrese, 900 hamam bulunmakta olduğu söylenir.

Hulâsa II. Hakem devri, Roma'da Augustus, Türkiye'de Kanuni Sultan Süleyman, İngiltere'de Elizabeth, Fransa'da XIV. Louis devirleri gibi ender bir olgunluk ve ihtişam devridir.

II. Hişam, 11 yaşında olduğundan, vâlidesi Sabiha, âkil ve idareye vâkıf olması dolayısıyle vekiller heyeti kendisini vasi tayin eylemiş, o da Hâcib El - Mansur'u başvekil yapmıştı. Mansur, zorlu savaşlardan sonra orduyu, ilim ve fen erbabını himaye etmeyi işlerin en önemlisi sayarak, kendi sarayında bir Dâru'l - hikme kurup, reisliğine İbrahim bin Nusayr'ı getirmişti.

Mansur, 25 yıl süren başvekil - başkumandanlık devrinde 52. gazasını yapmış, 1012'de aldığı yaradan şehit olmuştur. Bunun üzerine Hişam'ın vâlidesi Sabiha Sultan, Mansur'un büyük oğlu, kuzey Afrika fâtihi Abdülmelik'i Hacib tayin etmiştir.

III. Hişam'ın 1031'de saltanattan feragat etmesiyle Endülüs'te tavaif-i mülük devri başlar. Başlıcaları Kurtuba, Malaka, Mayurka, Tulaytıla ve Granada'da olmak üzere yirmiye yakın beyliğin 450 yıl kadar hükümran olduğu görülür.

III. Hişam'ın tahtından feragatı üzerine sülâle sona erdiğinden, Hacib Cevher bu defa halife seçilmiş, emniyet sağladığından ticaret yeniden revaç bulmuş, vaktiyle uzaklaşmış olanlar geri gelmiş, netice olarak Kurtuba, İspanya'nın birinci derecede ticaret ve sanayi şehri olmuştu. Sonbaharın tatlı güneşini andıran devre yirmi yıl kadar devam etti.

Küçük devletlerden Granada'daki Beni Ahmer Devleti, Endulus medeniyetinin şaşaasını, 250 yıl kadar daha devam ettirmişti (1232 - 1492). Endülüs Müslümanları'nın meşhur halifeleri III. Abdurrahman ve II. Hakem günlerinde görülen itibar ve şöhreti iadeye muvaffak olmuştur. Granada'da elan mevcut olan El - Hamrâ sarayı, hanedanının vücuda getirdiği nefis eserlerdendir. Beni Ahmer sülâlesi, memleketlerini Hıristiyanlar'a karşı uzun zaman müdafaa etmişler, ancak, Kastiliya Kralı Ferdinand ve İzabella'nın hücumlarına dayanamamışlar, 1492'de Granada sukut etmiş ve son emir Abdullah da kaçmış olduğundan, Endülüs İslâm hâkimiyeti son bulmuştur.

Namık Kemal, Abdullah Sağir adlı yazısında belirttiği gibi, anasının, ağlayan Abdullah'a hitabı şöyle olmuştur: «Ağla! Erkekler gibi müdafaa edemediğin vatanın için, kadınlar gibi ağla!...»

1807 İhtilâli ve III. Selim'in Öldürülmesi

Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar

III. SELİM, babası III. Mustafa'ya benzerdi; onun gibi bacakları kısa, gözleri iriydi. Basık ve irice burunlu idi, sakalını boyardı. Merhametli, zarif bir insandı. Şiir ve musikiyi sever, şairleri, musiki ile meşgul olanları himaye ederdi. Gezmekten, eğlenmekten zevk alırdı. Tam mânasıyle medenî bir insandı. Pek yüksek değerde besteleri ve çok güzel yazılmış şiirleri vardır. Istanbul, zamanında en tatlı ve güzel günlerini yaşamıştır. Bilhassa mehtap gecelerinde Boğaz'ın sularında halk, neşe ile doyasıya eğlenirdi.

Babası on altı sene saltanat sürdü. O ise babasından üç sene fazla padişahlık yapabildi, sarayda öldürülerek yeniçeri zorbalarının kurbanı oldu.

İhtilâlin sebeplerinin başında yeniçeri ocağının kaldırılarak yerine Nizâm-ı Cedid askerlerinin getirileceği geliyordu. Diğer taraftan israf almış yürümüştü. İbrahim kethudâ bir gün birine at vermiş: «Tavlada altmış atım kaldı, bundan sonra pederim mezardan çıkub da bir at istese vermem» demişti. Âsım tarihinin yazdığına göre, mutfak masrafı her ay elli bin kuruşu geçerdi. Serkâtip Ahmed Efendi'nin annesi Mihrişah Sultan'ın kethudâsı Giritli Yusuf Ağa'nın servet ve yaşayışları her türlü tahminin üstünde idi.

Bir takım vergiler konmuştu. Vergi halka ağır geliyor, hayatın pahalılığından yakınılıyordu.

Seksen bin Nizâm-ı Cedîd askeri elbisesi yaptırılmıştı. Seferden dönecek askerlere bunların giydirileceği söyleniyor, bu haber kulaktan kulağa yayılıyordu.

1222 (1807) rebiulevvelinin on dördüncü cuma günü idi. Selâmlık esnasında, padişahla, sekbanbaşı arasında bir konuşma olmuş, padişah: «Yeniçeri kışlalarında ve kulluklarda (karakollar) nefer azlığı var, Üsküdar'da, Levent'de çiftliğinde olan askerlerim bu kışlalara yerleştirilse ne güzel olur» demişti.

III. Selim bu sözlerinin tasvip edileceğini umarken sekbanbaşı kısaca: «Orduy-ı hümâyûna yazılmaya muhtacdır» diye cevap vermiş, tasvip eder görünmemişti.

III. Selim'in çıkardığı bir ferman, ortalığı daha da karıştırıyordu. Fermanda şöyle deniyordu: «Kale neferleri ve yerlisi Nizâm-ı Cedîd'e girsinler ve elbiselerini giysinler, şayet istemiyenler varsa bıraksınlar, memleketlerine gitsinler.»

Bostancıbaşı Şâkir Bey bu işi başarmaya memur edilmişti. Bir miktar elbise, Karadeniz Boğazı'na memur İngiliz

III. Sultan Selim Han.

Mahmud Efendi'ye gönderildi. Bostancıbaşı kaleleri geziyor, subaylara fermanı göstererek onlardan yeni elbiseleri giyeceklerine dair söz alıyordu. Subayların ferman efendimizin, yeni elbiseleri giyeceksiniz sözleri kâr etmiyor, asker, onları dinlemiyordu. İlk tartışma subaylardan Haseki Halil Ağa ile oldu. Macar tabyası subayı olan Halil Ağa, isyanın elebaşısı Kabakcı Mustafa tarafından piştov ve bıçakla öldürüldü. İsyan başlamıştı. Karadeniz Boğazı'na memur İnce Mehmed Paşa, Seyyid Mehmed Efendi ve sair memurlar kurtuluşu kaçmakta buluyorlardı. Elbiselerin İngiliz Mahmud Efendi'de olduğu öğrenilince, onun bulunduğu yer muhasara edildi. Mahmud Efendi bir kayığa binerek Büyükdere'deki kışlaya sığındı. Kale muhafızları da kayığa atlayarak onu takip etmişler ve kışla civarına gelmişti. Mahmud Efendi orada bir müddet kaldı ise de daha fazla kalamazdı. Kışlanın önünde yakalanarak öldürüldü.

İngiliz Mahmud Efendi'nin öldürüldüğünü muhurdarı, kayıkçılardan öğrenmişti. Sadâret kethudâsı İbrahim Efendi'yi haberdar etti. Bâbıâlî'de durum incelendi. Bostancıbaşı ve bazı yeniçeri subayları hâdiseyi yerinde incelemek üzere vazifelendirildiler. Bostancıbaşı korkusundan Bebek'ten geri dönmüştü. Yeniçeri zabitleri de Ağakapısı'na gelerek kale neferlerinin galeyanını anlatmışlardı. Bâbıâli bu hâdiseyi küçümsüyordu. Esaslı bir tedbir alınamamıştı. Esasen sadâret kaymakamı Musa Paşa da yeniçerilerle beraberdi.

Kale neferleri Büyükdere çayırında toplanmışlar, Kabakcı Mustafa namında bir çavuşu reis seçmişler, Arnavut Ali, Bayburtlu Süleyman ve Memiş namındaki çavuşları da başlarına getirmişlerdi. Bazı kararlar da alınıyordu. Kimsenin malına dokunulmayacak, şeyhulislâm fetvası olmadan kimsenin canına kastolunmayacak, Atmeydanı'nda toplanılacak ve istekleri yerine getirilmeden dağılınmayacaktı. Ertesi gün yürüyüşe geçildi. Saat 1'de Beşiktaş'a varmışlardı. Saat 5'te Tophane'ye gelinmişti. Topçu ve arabacılar kışlasına uğrayarak bir de kazan aldılar. Kayık ve mavnalara binerek Unkapanı'na geçtiler, bayraklarını açarak Ağakapısı'na vardılar. Asîlerle anlaşmış bulunan şeyhulislâma haber gönderildi. Kafile Sultanahmet meydanında toplandı.

Asîler şeyhulislâmdan on bir kişinin idamı için fetva aldılar. Şeyhulislâm asî-

lere bir taraftan itidal tavsiye ediyor, ileri gidilmemesini ve zinhar yağma gibi hareketlerde bulunulmamasını ve «şayet bu yola giderlerse aynı cezaya hükmedeceğine dair hücceti şer'im vardır» diyordu.

Saraya adam gönderilerek on bir kişinin başları istenmişti. Mesele padişaha arz edilmiş, bu esnada Nizâm-ı Cedîd zabitlerinden bazıları da saraya gelmişti. Bunlardan bilhassa Alaiyeli Abdurrahman Paşa bu talebin kabul edilmemesi için ısrar ettiyse de, padişah, «Benim yüzümden kan dökülmesin» diyerek on bir kişinin feda edilmesine rıza gösterdi ve padişahlıktan çekildi.

ASİLERİN SARAYA YÜRÜYÜŞÜ

İlk olarak bostancıbaşı Şâkir Bey'in kellesi, daha sonra rikâb kethudâsınınki verildi. Daha sonra reîsülküttâb Sâfî Efendi'nin başı bir ibrik leğenine konarak gönderildi. En sonra darphane eminî Ebubekir Efendi'nin kellesi gönderiliyordu. Bu kafalar Sultanahmet'e varınca, kaçanları diri diri isteriz diye talepte bulunmaya başladılar.

Dülger kalfası Güllâbîoğlu'nun evine sığınmış olan sadâret kethudâsı Hotinli İbrahim Efendi bulundu, ite kaka Sultanahmed'e getirilerek kılıç ve bıçaklarla parça parça edildi.

Cuma günü yeniçeriler sadreyn ve mazullerini Bâbıâlî'ye göndererek, IV. Mustafa'yı tahta geçirmek istediklerini bildirdiler. Sultan imamı Münip Efendi, saraya gönderildi ve III. Selim'in çekildiği haberini getirdi. Yeniçeriler bu haber üzerine: «Dâvâmız şer iledir, kimseye zarar ve ziyanımız yoktur, her kim hasarata cesaret ederse parça parça ederiz» diye bağırarak Divanyolu'ndan, Şengül Hamamı, Alay Köşkü, Terziler Kârhânesi yolu ile saraya vardılar.

Firar edenlerden mâbeyinci Ahmed Bey de yemenici gayrimüslimin evinde bulunmuş, yeniçerilerin önüne atılarak parça parça edilmişti.

Asîler, Soğukçeşme yoluyle ve istemeziz bağırışlarıyle saray meydanına girmişlerdi. Beraberlerinde Saraçhane ve Cebehane'den getirdikleri kazanlar da vardı.

Ulemâ ve sadâret kaymakamı, IV. Mustafa'nın huzuruna girerek kendisini tebrik ettiler. Biat merasimi Akağalar Kapısı önünde yapıldı ve bunu cuma selâmlığı takip etti.

Her gün bir firarî bulunuyordu. Cumartesi günü de seherî kâtibi Ahmed Efendi aşçısının evinde bulunmuştu. Can havliy-

Yeniçerilerin kazan kaldırdıkları Tophane kışlası.

le dama çıkarak kaçmak istediyse de, düşerek ölmesi üzerine kafası kesilerek Sultanahmet'e gönderildi.

Nizâm-ı Cedîd defterdarı Ahmed Efendi'nin de listede ismi vardı. Fakat Ahmed Efendi, elli altıncı kışlasına sığındı ve kendini kurtardı.

Zengin olduğundan herkesin gözü onda olan Vâlide - Sultan kethudâsı Yusuf Efendi, Hicaz'da idi. Dönüşünde yakalanarak Bursa'ya sürüldü.

Bir taraftan da elebaşılar, kale neferleri ve yamakları, yeniçeri ve cebeci ve diğer ocaklılar mükâfatlandırılıyordu. Kabakcı Mustafa'ya serturna tekaütlüğü payesiyle Anadolu kaleleri nezareti, Süleyman'a tersanede sancak kapdanlığı, Memiş'e yemviye yüz yirmi akça ile beraber kaseki tekaütlüğü veriliyordu. Hesapsız hil'atlar ve kürkler ihsan ediliyordu.

Köse Çelebî Mustafa Efendi, tersane emînî, Hasan Tahsin Efendi rikâb-ı hümâyûn kethudâsı, Hâlet Efendi reîsülküttâb, Seyyid Mehmed Efendi darphane emîni oldular.

Hâdise yatıştı zannedilmişti. Fakat yeniçeriler yine rahat durmuyorlardı. Şeyhulislâm değişiyor, yerine gelen de bir gün sonra uzaklaştırılarak yerine yine eskisi getiriliyor, sadâret kaymakamı Musa Paşa'nın yerine getirilen çavuşbaşı Hamdullah Bey de kırk gün sonra değiştiriliyor ve yine ihtilâlin kahramanı Musa Paşa getiriliyordu. Yeniçerilerin azgınlığından halk da bıkmış usanmıştı.

Bu olaylar, büyük devletlerin sefirleri tarafından izleniyordu. Fransız sefiri General Sebastieni, Rusçuk'a giderek Istanbul'daki hâdiseleri Alemdar Mustafa Paşa'ya anlatmış, tek çarenin yine III. Selim'i tahta geçirmek olduğunu ve Istanbul'a hareket etmesini tavsiye etmişti.

Alemdar Mustafa Paşa, seferde bulunan orduy-ı hümâyûnla Istanbul'a geldi ve ilk iş olarak bir suvari müfrezesi Rumeli fenerine gönderilerek Kabakcı Mustafa öldürtüldü.

1223 cemâziyelâhırının dördüncü perşembe günü Alemdar, maiyetiyle Bâbıâlî'ye gelip, sadâret mührünü Çelebî Mustafa Paşa'dan alarak, padişaha gönderdi. Bâbıâlî'den yine beraberindeki kimselerle saraya gidiliyordu. Niyetleri III. Selim'i tekrar tahta çıkarmaktı.

Sarayda, Akağalar kapısına geldikleri zaman kapıyı kapalı bulmuşlardı. Bu esnada sarayda kanlı hâdiseler cereyan ediyordu. Başçuhadar Abdülfettah, hazine kethudâsı Ebe Selim, haremağalarından Nezir, mirahur-ı evvel Kör Mehmed, ha-

III. Selim zamanında bir enderunlu.

Alemdar Mustafa Paşa.

seki Bağdadlı Hacı Ali ve Cevher isminde-ki haremağası ve birkaç bostancı, hareme, III. Selim'i öldürmeye gidiyorlardı.

Vâlide - Sultan dairesiyle, padişahların oturdukları kısım arasında bulunan koridorun bir köşesinde III. Selim'in silâhlarının bulunduğu dolap vardı. III. Selim asîleri görünce bu dolaba koştu; fakat silâhları yok etmişlerdi. Kendisini ney ile müdafaa etmeye çalıştı.

Daha sonra ölüsünü arz odasının önüne attılar.

Alemdar Mustafa Paşa, Akağalar kapısını kırarak Enderun meydanına girdiği zaman III. Selim'in ölüsiyle karşılaşarak üzerine kapandı.

II. Mahmud tahta çıkınca, IV. Mustafa, haremdeki dairesine çekildi.

Sıra, katillerin cezalandırılmasına gelmişti. İlk olarak cuma selâmlığından sonra kızlarağası değiştirildi ve balıkhaneye gönderildi. Ertesi günü idam edilerek, kafası sarayın orta kapısında ibret taşında teşhir edildi.

Katiller, saklandıkları yerlerde yakalanıyordu. Abdülfettah Kabataş'ta Büyükçeşme üstündeki sette, Silâhtar Sâlih Ağa sahilhanesinde, Nezir Ağa Üsküdar'da, Mîrahur Mehmed Eyüp'te, Deli Mustafa, Yalı Köşkü'ndeki ocakta yakalandılar. Fettah, Bâb-ı hümâyûn önündeki çeşme meydanında, Nezir ile Mehmed Alayköşkü önünde, Deli Mustafa Yalı kapısı dışındaki kasr-ı hümâyûn önünde idam edildiler.

Uzaktan ve yakından III. Selim'in öldürülmesinde yardımcı olanlar birer birer yakalanıyor ve cezalandırılıyorlardı. Vâlide - Sultan kethudâsı Abdurrahman, Alayköşkü önünde, Sultan Mustafa'nın kahvecisi Gürcü Zülüflü Süleyman Ağa bâb-ı hümâyûn önünde, Bağdadlı Ali, Alay köşkü önünde idam ediliyorlardı.

III. Selim'in öldürülmesinde elebaşı olan Ebe Selim, kaftancısı ile III. Selim'in sorgucıyle, mücevherlerini çalarak sâye ocağına dehâlet etmiş ve orada yakalanmıştı. Onların da Alay köşkü önünde başları kesildi.

Birçok cariye de cellâda teslim edilerek kelleleri uçuruldu.

III. Selim'in öldürülmesinde rolleri olan Şeyhulislâm Ata, Münip ve Murad-zâde ve Halid Efendiler nedense idam edilmiyerek sürüldüler.

III. Selim'in cebinden, öldürüldüğü zaman kendi yazdığı şu beyit çıkmıştı:

Kendi elimle yâre kesüp verdiğim kalem
Fetvây-ı hûn-ı nâ-hakkımı yazdı ibtidâ.

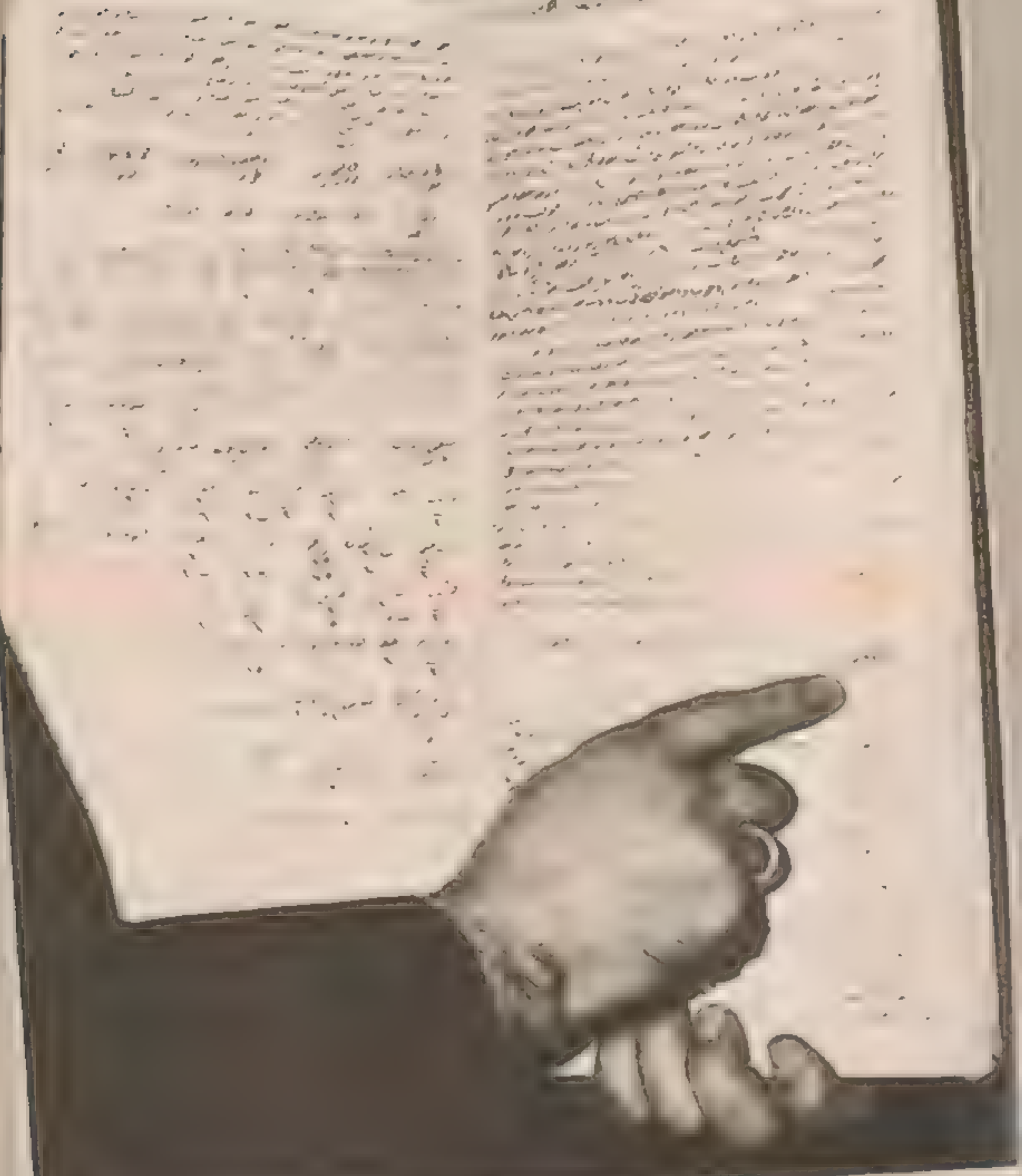

Dünyadaki ilk toplu iş sözleşmesinin
Kütahya Vahit Paşa
Kütüphanesi'ndeki aslı.

Dünyadaki İlk Toplu İş Sözleşmesi

KÜTAHYA Şer'iye Mahkemesi'nin 1776 yılında verdiği kararla imzalanmış olan toplu iş sözleşmesinin «yeryüzündeki ilk sözleşme» olduğu anlaşılmıştır.

Kütahya Belediye Başkanı Abdurrahman Kara tarafından ortaya çıkartılan ve İngiltere'den sonra dünyadaki ikinci toplu iş sözleşmesi olduğu sanılan belgeyle ilgili araştırmalar sonucu, bunun İngiltere'dekinden daha önce yapıldığı ortaya çıkmıştır. On sekizinci asrın ikinci yarısında imzalanan bu sözleşme 24 iş yerinde uygulanmıştır.

Fincancı esnafı için yapılan bu sözleşmede, «Kalfaların, yardımcıların, ustaların ve vasıfsız işçilerin yevmiyeleri» tesbit edilmekte, her gün belirli sayıda fincan imali karşılığı alacakları ücret belirtilmektedir. Sözleşmeye uyulmadığı takdirde «kat-ı bedel ve ağır hapis» cezaları uygulanacağını belirten maddeler vardır.

O devrin profesörü sayılan müderris Muhyîzâde Muhiddin Efendi, İbrahim Çavuş, Abdülkadir Çavuş ve Anadolu Eyaleti Kethudası Sâlih Çavuş tarafından imzalanan sözleşmeyi Kadı Ahmed Efendi onaylamıştır.

TARİHİ BELGE

Dünyadaki ilk toplu iş sözleşmesi olduğu anlaşılan bu tarihi belgenin ortaya çıkmasını sağlayan Kütahya Belediye Başkanı şunları söylemiştir:

«Yeryüzünün bu ilk toplu iş sözleşmesi 1776 yılında Kütahya'da imzalanmış. Kadı Ahmed Efendi'nin tasdiki bulunan sözleşmede 24 iş yerinin adı yer alıyor. 24 iş yeri adına yapıldığı anlaşılan sözleşmenin aslı Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesindeki Şer'iye Mahkemesi sicilinin 57'nci sayfasında yer almaktadır.»

İNGİLİZLER UZMAN GÖNDERİYOR

Dünyanın ilk toplu iş sözleşmesinin kendi ülkelerinde yapıldığını kabul eden İngilizler, THA'nın daha önceki yayınlarından Kütahya'daki sözleşmeyi öğrendikten sonra Kütahya Belediye Başkanıyle temasa geçmişlerdir.

İngilizler, Belediye Başkanıyle yaptıkları telefon görüşmesi sonucu bu konuda araştırmalar yapmak üzere Kütahya'ya bir uzman göndermek istediklerini bildirmişlerdir

Istanbul'un Çeşmeleri

2

Yazan: Ertan Önal

TOPHANE çeşmesinin yüzlerinde yer alan süslemeler, Türk Rokoko stilindedir. Süsler arasında elma, armut, portakal, hurma gibi çeşitli meyvalar, vazoya konmuş çiçekler, ayrıca çeşitli çiçek demetleri motifleri de yer almaktadır.

Sebil, 4 sütun üzerine yerleştirilmiş olup, kapısının üstünde bir Besmele, çeşmelerin üzerinde de «Maşallah» yazısı yazılıdır. Ahşap çatısı üzerinde irili ufaklı kubbeler bulunmaktadır. Çeşmenin kitâbesi Vehbî tarafından kaleme alınmıştır.

Elli yıl öncesi çeşme bakımsızlık yüzünden harap bir haldeydi. Ahşap çatısı zamanın etkisiyle gittikçe eğilmiş, sebilin kubbeleri çökmüş, bronz parmaklıkları sökülmüş bir halde meydanın ortasında kendi kaderine bırakılan çeşme, 2 yıl süren bir onarım sonunda 1953 yılında eski şekline uygun hale getirilmiştir.

BİR ZİYARETİN HÂTIRASI: ALMAN ÇEŞMESİ

Istanbul'da çeşitli meydanları süsleyen ve her biri yapıldığı devrin mimarî özelliklerini taşıyan Türk yapısı çeşmelerin yanısıra, gerek görünüşü, gerekse yapı üslûbu bakımından yabancılığını ilk anda ortaya koyan bir çeşme bulunmaktadır. Sultanahmet meydanında, park içinde bulunan ve Alman Çeşmesi adını taşıyan bu çeşme, Alman İmparatoru II. Wilhem'in Istanbul'u ikinci ziyaretinin hâtırası olarak 1901 yılında yapılmıştır.

1898 yılında Istanbul'a gelen ve devrin padişahı II. Abdülhamid tarafından ağırlanan Alman İmparatoru II. Wilhem, kendisine gösterilen misafirperverlikten çok memnun kalmış, Türkler'e karşı duyduğu yakınlığı bir vesile ile ortaya koymaya karar vermişti. Bu sebeple vatanına döner dönmez, Istanbul'da her şeyiyle Alman yapısı olan bir çeşme yaptırmayı ve böylelikle ziyaretinin hâtırasını bir âbide halinde ayakta tutmayı kararlaştırdı. Bu amaçla, hazırlattığı projeye göre inşa ettireceği çeşmenin parçalarını Istanbul'a gönderdi. Gönderilen parçalar burada monte edilince ortaya Doğu mimarisi üslûbunun güzel bir örneği olan bir çeşme çıktı.

1 ocak 1901'de tamamlanarak açılan çeşme sekiz köşeli olup, sekiz yeşil somaki sütun üzerine oturtulmuş bir kubbesi bulunmaktadır. Çeşmenin içinde sütunların ortasında hazneyi örten ikinci bir mermer kubbe vardır. Sekiz köşenin yedisinde birer musluk vardır, sekizinci köşeden ise sekiz basamaklı bir merdivenle çeşmeye girilmektedir.

Çeşmenin sütun kaideleri, başlıkları, kubbe çemberleri, lüleler, Doğu üslûbunda kabartma nakışlı tunçtan yapılmıştır. Zemin mozayik döşeli olup, kemerlerin hizasında sütunlar arasında yedi mermer kanape vardı. Su haznesini de örten sekiz sütun üzerine oturan büyük kubbenin içi altın mozayikle süslenmiş, buraya II. Abdülhamid'in tuğrası ile II. Wilhem'in arması işlenmiştir. Kemerler arasında İzzet Efendi'nin sülüs hattı ile Ahmed Muhtar Bey'in 8 beyitlik tarih kıt'ası bulunmaktadır.

Çeşmenin su haznesinin kapı tarafında yer alan Almanca kitâbede şu satırlar vardır:

«Alman Kayzeri II. Wilhem 1898 yılında Osmanlılar'ın hükümdarı Şevketlû Abdülhamid II. nezdine ziyaretinin şükran hâtırası olarak bu çeşmeyi yaptırdı.»

ÜSKÜDAR İSKELE ÇEŞMESİ

Yazımızın başında da anlattığımız gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu tam bir zevk ve safa devri olan, Lâle devrinde şehirde çeşitli saraylar, kasır ve su yolları ile çeşmeler yaptırılmış, böylelikle şehrin imarı cihetine gidilmişti. İşte bugün Üsküdar'da, iskelenin hemen arkasındaki meydanda yer alan ve bu yüzden halk arasında Üsküdar İskele Çeşmesi adıyle de bilinen çeşme de bu arada, annesi Gülnûş Sultan'ı hayır ile yâdettirmek için, devrin padişahı III. Ahmed tarafından yaptırılmıştı.

Hayatı boyunca hep hayır işleriyle uğraşan Gülnûş Emetullah Vâlide - Sultan başhasekiliği zamanında Mekke'deki Hasekiye imaret ve hayratını, büyük oğlu Sultan II. Mustafa zamanında Galata'da bugün çoktan yıkılmış, izi bile kalmamış olan Yeni Camii yaptırmıştı. Sultan III. Ahmed zamanında da Üsküdar'da Yeni Vâlide Camii'ni inşa ettiren Gülnûş Vâlide - Sultan, bu arada Üsküdar'ın su derdine de bir çare bulmayı düşünmüş, Vâlidebağı'ndan Üsküdar'a indirttiği müstakil bir isale hattı ile hem bu cami ve sebilini susuz bırakmamış, hem de İnadiye'deki çeşmelerin akmasını sağlamıştı.

Gülnûş Vâlide - Sultan'ın 1715 yılında Edirne'de vefatından ve cenazesinin Istanbul'a getirilerek kendisinin yaptırmış olduğu Yeni Vâlide Camii önündeki açık türbeye defninden sonra, Sultan III. Ahmed annesinin adını hayırla yâdettirecek bir çeşme yapılması için Sadrâzam Dâmad İbrahim Paşa'ya emir verdi. Dâmad

Üsküdar'daki Büyük Cami ve III. Ahmed çeşmesinin XVIII. yüzyılda yapılmış bir gravürü.

İbrahim Paşa bu emir üzerine önce çeşmeye su getirecek tesisat için çalışmaya başladı. Tesisat için hazineden değil kendisinin ve karısı Fatma Sultan'ın şahsi servetlerinden para harcadığı Vakıf kakıtlarında zikredilmektedir. İbrahim Paşa, Su Yolları adını taşıyan bu tesisat, kaynak olan Merdivenköy civarından başlıyor, Üsküdar'da Doğancılar'daki bir mahzenden İskele Çeşmesi ile çevrede bulunan 38 çeşmeye ve bu arada bugün kalıntıları bile bulunamayan «Şerefâbâd» sarayına su dağıtıyordu.

1729 yılında, yani Gülnûş Vâlide-Sultan'ın ölümünden 14 yıl sonra açılan çeşmeden yalnız halk yararlanıyor, buradan saka gediklerine ve diğer semt sakinlerine su verilmiyordu. Bu yüzden çok defa akan suların, Boğaz'ın sularına karıştığı görülürdü. Çeşme de, İbrahim Paşa Suyu ile beslenen diğer çeşmeler gibi Harem-i Şerif'e vakfedilmişti.

XIX. asrın ortalarına doğru Istanbul'a gelen ve gördüklerini «Yabancı Gözüyle Istanbul» adlı eserinde dile getiren Miss Julie Pardoe, bu vakfiyeyi bilmediğinden çeşmenin sularının boşa aktığını görünce şaşırmış ve bu şaşkınlığını şu satırlarla anlatmıştı:

> **«Üsküdar sahilindeki yemiş pazarının ortasında üslûbu sade, fakat göz alıcı bir çeşme bulunmaktadır. Bulgurlu sırtlarından gelen bol ve tatlı bir suyu olduğu halde Türkler, sebebi anlaşılmayan garip bir zihniyetle en sıcak ve kurak mevsimlerde bile karşı taraf sakinlerinin istifade etmesine tahammül etmemektedirler. Suyun pek kıt olduğu 1836 yılında Boğaz'ın yukarılarında bulunan köylerden büyük zahmet ve güçlüklerle su taşındığı halde, Üsküdar çeşmesinin oluk oluk akan sularını Boğaz'a karışmaya terketmişlerdir...»**

İnşasında beyaz mermerden başka hiç bir şey kullanılmayan çeşmenin çevresi asırlar boyunca durmadan değişmiştir. Önceleri civarda meyva ve sebzeciler pazarı bulunmaktaydı. Burada kervanlar konaklar, kervanlar kalkardı. Daha sonraları satıcılar kalktı, yerini ahşap binalar aldı. Caminin duvarına yapışmış gibi yanyana yapılan bu binalar meydanı küçültmüştü. Bugün ise çeşme yeniden düzenlenen meydanın ortasında gerçek anlamı ile belirmiş bulunmaktadır. Ancak deniz dolduğu için yapıldığı devre nazaran bugün biraz daha içerde kalmıştır.

Yapı sanatı bakımından Türk Rokokosunun önderi sayılan çeşmenin üç yüzünde, ortalarında sivri kemerli birer musluk ile yalakları, denize bakan asıl yüzünde de çeşme ile birlikte iki de hücre bulunmaktadır. Bu çeşmeler su doldurmaya mahsus olduğu halde köşe cephelerine su içmeye mahsus çıkıntı yalaklı sebil muslukları konmuş, köşeler sekiz burmalı sütunla birbirine bağlanmıştır. Çeşmenin üzerinde Topkapı Sarayı önündeki çeşmede de görüldüğü gibi kabartma ve oyma çeşitli motifler görülür.

Çeşmenin çatısı, yapıldığı yıllarda, bugünküne benzemiyordu. Üstünde kubbemsi bir üst fener çatı da yer almaktaydı. Bu çeşme hakkında araştırma yapan bazı yazarlar, fener kısmının Azapkapı çeşmesinde görülen kuleciklerin yerine inşa edildiğini, bunun çok geniş olan çatının ağırlığını azaltma gayesi güttüğünü yazarlar ki doğrudur. Bu üst fener-çatının ne zaman ortadan kalktığı ise meçhulümüzdür. Çeşmenin oyma tahtadan müteşekkil saçak tavanı 1932 yılında onarılmıştır.

Tarih kitâbesi Nedîm, Rahmî ve Şâkir tarafından kaleme alınan çeşmenin denize bakan cephesinde III. Sultan Ahmed'in tuğrası bulunmaktadır.

Önceleri meydanın ortasında, deniz seviyesinden birkaç metre yukarıda olan çeşme daha sonra rıhtım inşası sebebiyle meydanın zemini yükseldiğinden çukurda kalmıştı. 1955 yılında çeşme yükseltilerek bu halinden kurtarılmış, bu arada esaslı bir tamirat görmüştür.

BEREKETZADE ÇEŞMESİ

1732 yılında Istanbul su sıkıntısını geniş ölçüde azaltacak bir bende kavuşuyordu. I. Sultan Mahmud, Taksim suyu ile hem annesinin büyük bir arzusunu yerine getirmiş, hem de susuzluktan kırılan Tophane ve Galata semtlerini suya kavuşturmuştu. Bu su hattının açılışından sonra çıkarılan bir fermanla suyun fazlasının çeşme yaptırmak isteyen hayırseverlere tahsis edilebileceği açıklandı. Bu ferman üzerine bu iki semtte oturan devrin zenginleri, özellikle çeşmesiz mahallelerde çeşme yapılması için faaliyete geçtiler. Bunlar arasında devrin başdefterdarı Mehmed Efendi de bulunmaktaydı. Mehmed Efendi çeşme için en uygun yerin Galata kalesinin ilk dizdarı olan Bereketzâde Hacı Ali Bin Hasan'ın yaptırdığı mescidin yanı olduğunu düşündü. O zamanlar burada Fâtih'in müezzini Elhac Ali Efendi'nin yaptırmış olduğu küçük bir çeşme bulunmaktaydı. Başdefterdar Mehmed Efen-

Üsküdar'da III. Ahmed çeşmesinin bugünkü hali.

di bu çeşmeyi yıktırarak yerine bugün bile sanat değeri bakımından çok kıymetli olan Bereketzâde çeşmesini yaptırdı. Çeşmenin Bereketzâde adıyle ilgisi sadece yanında bulunduğu mescitten dolayıdır, yoksa bazı tarihlerde zikredildiği gibi Bereketzâde tarafından yaptırılmış değildir.

Kitâbesinde yer alan yapılış sebebini kısaca hikâyeleştirip yukarıya aldığımız çeşme, yapılışından bir asır sonra Sultan Abdülmecid devrinde Bezmiâlem Vâlide - Sultan tarafından tamir ettirildi. 1911 yılında çeşmenin çok bakımsız ve kendi kaderine terkedilmiş bir durumda olduğunu gören «Istanbul'u Sevenler Derneği» mensupları, yaptırdıkları restorasyon sonunda çeşmeyi eski haline getirttiler. 1958 yılında ise çeşme, Galata Kulesinin bulunduğu meydana nakledildi.

Altı kıt'alık kitâbesi, Şair Galatalı Hâfız tarafından kaleme alınan çeşme, sanat yönünden çok değerlidir. Mermerden yapılan çeşmenin ayna taşı ve teknesinin setleri üzerinden başlayan ve kitâbesinin etrafını çepçevre kaplayan cephesinde mermertraşlık sanatının ince örnekleri görülmektedir. Çeşme mimarî bakımdan Azapkapı Saliha Sultan çeşmesinde görüldüğü gibi Doğu ile Batı sanatının karışımından meydana gelen bir üslûp taşımaktadır. Ancak mermertraşlık yönünden Türk sanatı ağır basar. Çeşmenin yüzünde çeşitli çiçek röliefleri bulunmaktadır.

İSHAK AĞA ÇEŞMESİ

1746 yılında Istanbul Gümrük Emîni İshak Ağa tarafından yaptırıldığı için onun adını taşıyan bu âbidevî çeşme, Beykoz iskelesi yakınlarında bulunmaktadır. Sanat yönü bakımından çok değerli bir eser olan çeşmeye halk arasında on lüle si bulunduğu için «On Çeşmeler» de denir.

Şair Nevres tarafından kaleme alınan kitâbesinde de anlatıldığına göre bu çeşmenin yerinde daha önceleri Mimar Sinan tarafından yapılması kuvvetle muhtemel olan bir çeşme bulunmaktaydı. Çeşme zamanla iyiden iyiye harap olduğundan «suyu çekilerek, ne ayağı, ne başı, ne âhır, ne evveli bilinmez» hale geldiğinden halk arasında «kuruçeşme» diye adlandırılmaya başlanmıştı. Devrin hükümdarı I. Mahmud, Beykoz'a yaptığı gezintilerden biri sırasında çeşmenin bu halini görünce, Sadrâzamı Seyid Hasan Paşa'ya buraya en kısa zamanda bir yenisinin yapılmasını emretti. Sadrâzam da padişahın emrini Istanbul Gümrük Emîni İshak Ağa'ya bildirdi ve çeşmenin yapılışıyle kendisinin meşgul olmasını istedi. 1732 yılında gümrük eminliği vazifesine getirilen, 1742'de azledildikten bir süre sonra tekrar aynı makama iade edilen İshak Ağa, sadrâzamın padişah tarafından sürgün edilmesi üzerine çeşmeyi kendi şahsî servetiyle yaptırdı ve adını verdi.

1746 yılında açılan çeşmenin «Musavver kubbeli, mücessem birkaç lüleli olarak, evvelkinden âlâ bina edildiği, soğuk suyunun Beykoz ehline yaz gününde mangalı düşündürdüğü» kitâbesinde belirtilmektedir. İshak Ağa ayrıca, ikisi yine Beykoz'da, Yalıköy - Akbaba yolunun başlangıcında, biri de Boğaziçi Kireçburnu Camii önünde olmak üzere 3 çeşme daha yaptırmıştır. Ancak bu çeşmeler, sanat yönünden «Onçeşmeler» kadar değerli değildir.

İshak Ağa çeşmesinin diğer çeşmeler-

Kanunî Sultan Süleyman'ın Şehzâde Mehmed için yaptırdığı Şehzâde çeşmesi.

de ayrı bir görünüşü vardır. Dışta 6, içerde iki ince ve zarif sütun üzerine oturtulmuş sivri kemerler, XVIII. asır Türk tezyinat sanatının inceliklerini taşımakta olup, çeşitli çiçek motifleri ile çok güzel bir tarzda süslenmiştir.

İçerde olan çeşme kısmına 4 basamaklı bir merdivenle inilir. Burada ikisi ortada, diğerleri iki yanda olmak üzere 10 lüle bulunmakta ve bu lülelerden yaz-kış devamlı su akmaktadır.

Istanbul'un bütün çeşmeleri hiç şüphesiz ki bu anlattıklarımızdan ibaret değildir. Bunların yanısıra şehrin çeşitli semtlerine dağılmış yüzlerce çeşme bulunmaktadır. Çoğunluğu bakımsızlık ve ihmal içinde kendi kaderlerine terkedilmiş olan bu çeşmelerden sanat yönü bakımından değerli olan belli başlılarını şöyle sıralamak mümkündür:

I. ABDÜLHAMİD ÇEŞMESİ

Adından da anlaşılacağı gibi Sultan I. Abdülhamid tarafından 1782 yılında Emirgân'da cami önündeki meydana yaptırılmıştır. Mermerden olan çeşmenin dört cephesinde birer musluk bulunmaktadır. Ancak çeşmeye asıl özelliğini veren, kitâbesinin Yesarî Mehmed Efendi tarafından yazılmış oluşudur.

HAMİDİYE ÇEŞMESİ

II. Sultan Hamid tarafından yaptırılan bir başka çeşme de Balmumcu'dadır. Barbaros bulvarının hemen yakınında olan bu küçük fakat çok zarif çeşmeden, padişa-

Beşiktaş'taki Vâlide çeşmesi.

hın ismine izafeten «Hamidiye» diye anılan içme suyu akar

BEZM-İ ÂLEM VÂLİDE - SULTAN ÇEŞMESİ

1839 yılında Sultan Abdulmecid tarafından yaptırılan çeşme, Beşiktaş - Maçka arasında Spor Caddesi yolu üzerinde bulunmaktadır. Ayna taşı üzerindeki kabartma süsleri ve çeşitli motifleriyle dikkati çeker. Çeşmenin kitâbelerini şair Şükri ve şair Ziver yazmıştır.

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA ÇEŞMESİ

Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1732 yılında yaptırdığı bu çeşme, Kabataş meydanındadır. Çeşme bir süre öncesine kadar yine aynı semtte, ancak set üzerinde bulunmaktaydı. Daha sonraları buradan alınarak meydana nakledildi. Zarif bir görünüşü olan çeşme, kabartma motifleri ve usta bir elden çıktığı belli olan süslemeleriyle göz almaktadır

Boğaziçi'nde Küçüksu kasrının yanında bulunan çeşme, aynı zamanda halk arasında Vâlide Çeşmesi şeklinde de bilinir. Çeşme 1806 yılında III. Mustafa'nın zevcesi Mihrişah Vâlide - Sultan tarafından yaptırılmıştır. Küçüksu eskiden beri Istanbul'un en güzel mesirelerinden biridir. Küçüksu'nun bu özelliğini gözönünde tutan ve devrinde hayırsever bir kadın olarak tanınan Mihrişah Vâlide - Sultan daha önceden Istanbul'un çeşitli yerlerine yaptırdığı çeşmelere bir yenisini daha eklemevi düşünmüş ve mesireye gelenlerin su ihtiyacı için yaptırılmıştı.

Çepçevre 4 basamaklı bir setin ortasında bulunan çeşmenin üstü geniş saçaklarla çevrilmiş kurşun kaplı ve kubbelidir. Dört yüzünde birer çeşme bulunmaktadır. Kitâbesi ise Hâtif Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmıştır

Sultanahmet'teki Alman çeşmesinden bir görünüş.

Boğa Güreşleri Diyarı:

Portekiz

Yazan: Howard La Fay
Çeviren: Aydın Dokur

AVRUPA kıt'asının en batısında küçük bir ülke vardır: Portekiz. Yüzölçümü 88.420 km.², nüfusu 9 milyondur. XVI. yüzyıla kadar dünyanın büyük devletlerindendi ve Güney Amerika kıtasında çok geniş sömürgelere sahipti.

Portekiz küçük bir ülkedir ama iklim bakımından çok zengindir. İsterseniz Serra da Estrela dağında kayak kayar, bir, iki saat sonra da Alagarve'nin kızgın güneşle yıkanan sahillerinde denize girersiniz.

Uçağımız, Lizbon hava limanına indiği zaman akşam iyice bastırmıştı. Sisli bir karanlık, ağır ağır şehrin üzerine iniyordu, buna rağmen havada sıkıcı bir sıcaklık vardı.

O gece Lizbon'u dolaşmak istemiştim ama, havanın sıkıcılığından olacak, canım sokağa çıkmak istemedi. Otelin balkonundan şehri seyrederek vakit geçirdim.

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde Portekizli rehberimin hızlı hızlı kapıyı vurmasıyle uyandım :

— Hadi Sinyor, diye çabuk çabuk konuştu. Gün çoktan başladı bile. Hemen sahile gidelim de balıkçılar nasıl balık tutuyorlar bir seyredelim.

— Yok, dedim. Önce şehri dolaşmak ve boğa güreşlerini seyretmek istiyorum.

TARİHİ BİR ŞEHİR

Avrupa kıt'asının batısında, Atlantik'e doğru uzanan bu yarımada, tabii guzellikleriyle olduğu kadar boğa gureşleriyle de tanınmıştır. Bir zaman önce İspanya'yı ziyaretim sırasında boğa güreşlerine gitmiştim de bir hayli heyecanlı saatler yaşamıştım. Bunu Portekizli'ye anlatınca, güldü:

— Evet, boğa güreşi, boğa güreşidir ama, burada göreceklerin oldukça şaşırtacak sizi.

Portekiz'i hemen hemen ikiye kesen Tagu ırmağı ağır ağır akıyordu. Rehberim:

— Çok büyük bir köprü yapıyoruz, dedi. Köprü tamamlanınca kuzey bölgesini güneye bağlıyacağız. Böylece turistler Algarve'nin güneşli kıyılarına dort saatte falan ulaşacaklar.

Köprü yapımıyle görevli mühendis Jose do Canto Moniz de aynı görüşte; bana uzun uzun köprü projesinden söz etti:

— Bu, çok eski bir projedir. 1876 yılında iki kıyıyı bağlama için çalışmalara baş-

Portekiz'in başkenti Lizbon'dan bir görünüş.

lanmıştı ama, çeşitli güçlükler işe girişmeyi engelledi. Bugün bütün hızımızla köprüyü bitirmeye savaşıyoruz. Böylece Lizbon'un güney kesimi de gelişecek, ikinci büyük limanımız olan Setubal da başkente bağlanacak.

Asma köprunun ayakları 200 metre yükseklikteymiş; Avrupa'nın en uzun köprüsü olacakmış.

Lizbon, tepeler üzerinde kurulmuş, inişli yokuşlu bir şehir. Adım başı birçok tarihî yapılara, eserlere rastlıyorsunuz. Fabrikalar, irili ufaklı sanayi işletmeleri şehrin çevresinde yer almış, aslında Lizbon sakin, sessiz, klasik bir başkent.

Bir üniversite profesörüyle tanıştım.

motores eléctricos

Portekiz'de boğa güreşleri çok revaçtadır.

— Lizbon'da pek çok tarihî anıt ve kiliseye rastlıyacaksınız, diye anlattı. Biliyorsunuz, 450 yıldır Portekiz'in en çok ihraç ettiği şey, insandır. Vasco de Gama Ümit Burnu'ndan dolaşıp bize yeni ufuklar açtıktan sonra Doğu'da, Batı'da, Afrika'da birçok sömürgeler elde ettik. Tabiî bunların korunması da bir mesele oldu.

Rehberim de, Portekiz'in bir zamanlar ele geçirdiği sömürgelerle çok övünüyor:

— Bakın bir de şu var, diyor; atalarımız bu toprakları zaptederken pek çok kayıp vermişlerdir. Vasco da Gama'nın adamlarından üçte biri yurda dönmediler. Alvares Cabral, 1500 yılında Hindistan'a doğru yelken açmıştı, on üç gemisinden altısını kaybetti. Sonra.

— Hatırladığıma göre, Güney Amerika'da geniş topraklar ele geçirmiştiniz? Diye sözünü kestim.

— Evet. Yalnız şunu da üzülerek ilâve edeyim. 1578 yılında kral Don Sebastiao kumandasındaki Portekiz ordusu, Türkler'le yaptığı savaşta büyük bozguna uğradı ve Don Sebastiao'nun 60 bin kişilik ordusu perişan oldu. İki yıl sonra da İspanyol hükümdarı, aynı zamanda Portekiz kralı unvanını taşımaya başladı. Portekiz'in tekrar bağımsızlığa kavuşması 1640 yıllarına rastlar ama ne olursa olsun, en seçme birliklerini kaybetmişti bir defa, artık eskisi kadar büyük bir devlet olmaktan uzaktı.

ÇEŞME BAŞINDA SIRA BEKLEYEN KADINLAR

O gün akşama kadar Lizbon'un çeşitli semtlerini dolaştık. 1,5 milyon nüfuslu koca şehirde dar sokaklar, inişli - yokuşlu caddeler, büyük yeşil parklar, birkaç asırlık kiliseler birbirleriyle öyle tezat yaratıyor ki, görülmeye değer doğrusu.

Lizbon'un en eski mahallelerinden biri olan Alfama'dan geçiyordum, küçük bir çeşmenin başında toplanmış yüzlerce kadın gördüm, başlarında bir polis, kadınlara bağırıp çağırıyordu. Merakla durup bir

zaman seyrettim onları, yanımdaki genç Portekizli:

— Önemli bir şey değil canım, dedi. Basbayağı bir çeşme işte, kadınlar da su dolduruyorlar.

— Ya polis? O ne yapıyor?

— Polis de sıraya koyuyor onları. O da olmasa kadınlar birbirleriyle kavga etmekten su dolduramazlar.

KÖTÜ BİTEN BİR AŞK

Burada bir şey daha dikkatimi çekti: Bazı kadınlar hep siyah giyiniyorlar, başlarına da ince dantel gibi siyah şal örtüyorlar. Rehberim anlattı:

— Lizbon'da, fakir kadınlar siyah giyinirler; omuzlarına da siyah bir şal alırlar. Bir de şu var: XIX. yüzyılda yaşamış fakir ama çok güzel bir şarkıcı kadın olan Maria Severa, soylu bir aileden gelen Kont Vimioso ile sevişmiş. Kont, boğa güreşçisiymiş. Aşkları kötü sonuçlanmış. Maria Severa yoksul bir çevreden geldiği için, fakir Lizbonlular hâlâ onun yasını tutarlar.

O gece Lizbon'un tipik bir meyhanesine gittik, boğa güreşçilerinin devam ettiği bir yerdi burası. İki gitar eşliğinde bir kadın şarkı söylüyordu. Portekizli rehberim:

— Hep keder, aşk ve ayrılıktan bahseder bu şarkılar, dedi. Bütün sevgiler kötü kaderlidir, bütün sevgililer de zalim.

Gerçekten de Portekiz şarkıları insanı bir hayli kederlendiriyor. Gecenin geç saatinde çıktığımız zaman Portekizli rehberim, arabayı koyduğu yerde bulamadı. Birden telâşlanıp:

— Acaba çaldılar mı dersin? dedim.

— Yok, diye güldü. Portekiz'de kimse araba falan çalmaz, sadece aşk çalınır burada.

BOĞA GÜREŞLERİ

Ertesi gün boğa güreşlerinin yapıldığı arenaya gittik. Bir hayli sıcaktı hava; derken boğa meydana fırladı. Yalnız ne

Lizbon'da trafik bir hayli sıkışıktır. Resimde, dar sokakların birinden geçen kalabalık bir tramvay görülüyor.

yalan söyliyeyim buradakini İspanya'daki boğa güreşlerinden çok değişik buldum.

İspanya'da kızgın bir boğa salıverirler arenaya, sonunda boğa ölür. Lizbon'da ise tamamiyle başka türlü oluyor. Boğa güreşçileri, hayvanı öldürmüyor, onu kızdırıyorlar sadece.

KRALLARIN, PRENSLERİN SAYFİYE YERİ

Sonra boğa güreşçilerinin yardımcıları yer alıyor meydanda, bunlar da çeşitli hareketlerle hayvanı iyice kızdırıyorlar. Amatör boğa güreşçileri de olurmuş. Rehberim, amatör boğa güreşçileri arasında yaralananların çok olduğunu anlattı.

O gün akşama kadar limanı, üniversiteyi dolaştık ve Lizbon'un az ilerisinde Cabo da Roca'ya gittik. Atlas Okyanusu'na açılan bir liman burası ve Avrupa'nın en batısındaki nokta. Dönüşte de Estoril'e uğradık. Estoril, deniz kıyısında küçük bir sayfiye yeri, palmiye ağaçlarının arasında eski evler, şatolar var. Rehberim:

— Burada daha çok eski kralların, sürgüne yollanmış prenslerin, kontların evlerine rastlarsınız, dedi.

Güneş hafiften batıya doğru kayarken, Estoril'den Lizbon'a yola çıktık.

— İsterseniz Sintra ile Cascais'ye de uğrayalım. Sintra da bir sayfiyedir ama Cascais tam bir balıkçı kasabasıdır.

Portekizli kadınlar, kıyıda balığa çıkmış eşlerini bekliyorlar.

Costa do Sol, Portekiz'in en meşhur sayfiye yerlerinden biridir.

BALIKÇILIK

Gerek Cascais'yi gerekse Portekiz'in kuzeyine doğru uzanan kıyı kasabalarını gördükten sonra şuna inandım: Portekiz gerçekten büyük bir balıkçı ülkesi.

Ta en kuzeydeki Viana do Castelo'dan güneydeki Monte Gordo kadar hemen bütün şehir ve kasabalarda irili ufaklı balıkçılık merkezleri kümelenmiş. Zaten balık Portekizliler'in başlıca gıdasını teşkil ediyor.

Rehberim yaşlıca bir balıkçıyla anlaşmış. Bir sabah daha şafak sökmeden balığa çıktım. Geminin adı Alzirinha idi. 21 metre boyunda, beyaz, açık mavi ve kırmızı renkli bir tekneydi. Setubal körfezinden Atlas Okyanusu'na açıldık. Sardalya balığı avlamaya gidiyoruz.

Geminin kaptanı Januario Viegas Gomes adında yaşlı bir gemici. Ama işinin ehli doğrusu.

— Eski devirlerde çalışmamız çok ilkeldi, diye anlattı. Birçok geceler elimiz boş dönerdik evlerimize. Bugün gemilerimiz daha büyük, teçhizatımız da daha modern.

— Peki, hiç eli boş döndüğünüz oluyor mu artık? diye sordum.

Dudaklarını bükerek sırıttı:

— Muitas Vezes. Yani pek çok.

Körfezden açılınca doğru güneye dümen kırdık. Yemyeşil sahilden kıyı kıyı ilerledik. İkinci kaptan José Maria de Oliveira Biscaya buraları avucunun içi gibi biliyor.

— Ne fırtınalar, ne sisler gördük, dedi. Sonra balıkçılık deyip de geçmeyin. Çok eziyetli bir iştir. Dikkat de ister hani, eğer ağı, zamanında brakmazsanız, akşama eve eli boş döndüğünüzün resmidir.

O gün akşama kadar dolaştık durduk, sonra karanlık indi, deniz de gittikçe kabarıyordu. Kaptan hemen Sesimbra ad-

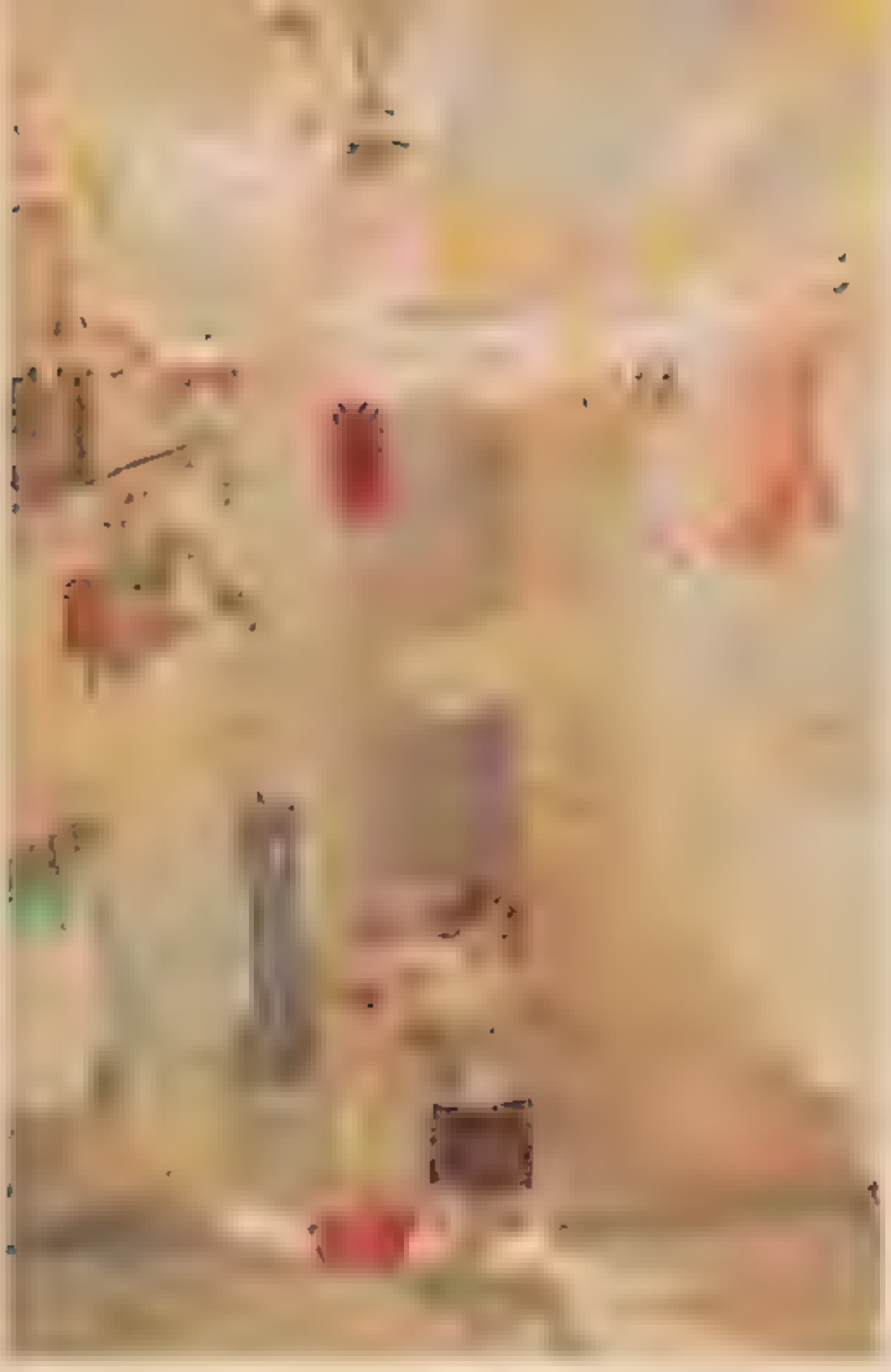

Dar sokakların birinde çamaşır asan Lizbonlu bir kadın (yukarıda).
Bir balıkçı takası, öküzlerin yardımıyle kıyıya çekiliyor (aşağıda).

lı küçük bir limana sığındı. O gece gemiciler tuttuğumuz balıklardan bize nefis bir yemek hazırladılar.

Ertesi gün daha gün ışımadan demir aldık, Cabo Espichel adındaki bir kıyı kasabasına yollandık. Neyse, o gün talihimiz yaver gitti de gemiyi bir hayli balıkla doldurduk.

BAĞLAR, BAHÇELER

Balıkçılar arasında geçirdiğim birkaç günden sonra Portekiz'in kuzeyine gitmeye karar verdim. Rehberim de oldukça değişik bir manzara göreceğimi söyleyip duruyordu.

Bir kıyı şehri olan Nazaré'de fazla kalmadık; şehir sırtını yeşil yamaçlara dayamış. Kısa bir zaman yeşil yamaçları, şehrin civarındaki bahçeleri dolaştık, sonra yeniden kuzeye doğru yola koyulduk.

Rehberim:

— Nazaré'ye geldikten sonra, 10 kilometre ötedeki Alcobaça'ya uğramadan geçmiyelim, dedi. Orada tarihî bir manastır vardır: Santa Maria. Ta 1350 yılında yapılmıştır.

BUĞDAY TARLALARI

Portekiz'in kuzeyindeki Tras os Montes bölgesine gelinceye kadar yol boyunca üzüm bağları gördüm. Zaten ülke daha çok tarım memleketi. Tras of Montes bölgesi de hemen baştan aşağı sapsarı buğday tarlalarıyle dolu.

Köylü kadınlar, bir halıya süs işliyorlar.

PORTEKİZ'İN İKİNCİ BÜYÜK LİMANI

Çok az kalıp batıya doğru seyahatimize devam ettik. Deniz kıyısına tekrar güneye kıvrıldık, yolumuz gene yemyeşil zeytin ağaçları ve buğulu gibi duran bağlar arasından geçiyordu.

— Porto, kuzey bölgesinin başşehri, Portekiz'in de ikinci büyük limanıdır, diye anlattı rehberim. Porto aynı zamanda şaraplarıyle de ün salmıştır. Diyebilirim ki memleketin en sık ekili toprakları bu bölgededir.

25 bin kişi burada üzüm ekimi ile geçiniyormuş. Şehrin dolaylarında büyük şarap imalâthaneleri gördük.

GÜÇ BİR MESLEK: ŞARAP TADICILIĞI

José Nogueira, büyük bir şarap sanayiinin başı. Bizi nezaketle karşıladı, fabrikayı gezdirdi. Yalnız ne yalan söyleyeyim, şarap tadıcıları pek tuhafıma gitti.

— Asırlık bir müesseseyiz, dedi José Nogueira. Bu yüzden de bilhassa tad ve nefasetine çok dikkat ederiz, kaliteyi bozmamaya çalışırız. Günde yüzlerce nümune alıp tadarlar, ama dil ve damakla yapılır bu, katiyen yutmazlar.

Portekizli rehberim de şarap tadıcılığının pek hoş bir iş olduğu kanaatinde:

— Çeşit çeşit şarapları, içkileri tatmak ne güzel, değil mi? dedi.

José Nogueira:

— İsterseniz siz de bir deneyin? diye teklif etti.

Bir deneyeyim dedim, birbirine yakın koku ve lezzetteki şarapları ayırmak çok güç geldi bana. Zaten şarap tadıcılığı da özel ihtisas isteyen bir işmiş.

Porto'da çok kalmadık, uçakla Lizbon'a döndük. Hava günlük güneşlikti. Akdeniz'den doğru esen sıcak rüzgâr otomobilimizi dolduruyordu. Alagarve'ye vardığımız zaman Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelmiş turistlerin denize girdiklerini gördük. Oradan da Portekiz'in en güneyine Ponta de Sagres'e doğru yola çıktık.

İçimizdeki Işık

DARÜLACEZE

Röportaj : Öz Dokuman
Fotoğraflar: Tamer Güvenç

GÖĞSÜMÜZÜ kabartarak «Biz de böyle bir yuvaya sahibiz» diyeceğimiz örnek bir kuruluşumuz var: Dârü'l - aceze.

Burası, bakılmaya muhtaç olanların, kimsesizlerin, sokağa bırakılmışların büyük bir ümitle sarıldıkları yuvadır. Henüz gözleri açılmamış bebekler vardır burada; iki büklüm ihtiyarlar, felçli âmâlar vardır, sadece sıcak bir aş, temiz bir yatak isteyen terkedilmişler vardır.

Hayatın her döneminde huzur aranır ama, bana öyle geliyor ki, en çok, yaşlıyken, yapayalnızken huzuru özlüyor insan. Buna, Dârü'l-aceze'yi, orada ümitsiz ömürlerini güneşin her doğuşuyle renklendiren ihtiyarları, yalnızları gördükten sonra inandım.

Sıcak bir gün, Darülaceze'nin 75 yıllık tarihi binasına girerken, garip bir yumuşaklık duyuyordum. Temiz mermer avludan geçip bahçeye çıktım; Dârü'l-aceze sakinleri yemeklerini yemiş, küme küme ağaç gölgelerinde dinleniyorlardı.

ASIRLIK BİR YUVA

Dârü'l-aceze müdürü Hilmi Şener, hassas, haksever, çalışkan bir yönetici. Hani, halk arasında «Baba» deyimi vardır, elifi elifine Hilmi Şener'e uyuyor âdeta.

— Yıllarca Istanbul Belediyesi'nde müfettiş olarak çalıştım, diye anlattı, Dârü'l-aceze'ye müdür tayin edildiğimi öğrenince, ne yalan söyliyeyim, acaba başaracak mıyım diye düşündüm bir zaman. Ama işte, dört yıldır bu görevdeyim.

— Dârü'l - aceze'nin kuruluşu hemen hemen bir asra yaklaşıyor, kısaca tarihini anlatır mısınız?

İNŞAAT İÇİN 50.000 ALTIN LİRA TOPLANIYOR

— Istanbul'daki, kimsesizleri, alilleri, başı boş gezen çocukları bir araya toplayıp, onları bir sanat sahibi yapmak, kimsesiz ve alillerin de son yıllarını huzur içinde geçirtmek maksadıyle devrin hükümdarı II. Abdülhamid, sadrâzamı Halil Rıfat Paşa'ya bir dârü'l - aceze (düşkünler evi) kurulmasını ferman buyurmuş. Bunun üzerine Halil Rıfat Paşa'nın kurduğu komisyon, Okmeydanı semtinde böyle bir müessesenin kurulmasının muvafık olacağını bildirmiş.

— Peki, masraflar nasıl karşılanıyor?

— İnşaat masrafının karşılanmasında Sultan Hamid'in rolü başta geliyor. Padişah, inşaat masrafını karşılamak üzere 10.000 altın lira ve 7.000 altın lira değerinde eşya vermiştir. Ayrıca piyango tertip edilmiş, toplanan paralar ve bağışlarla 50.000 altın lira sağlanmıştır. Hattâ bu arada bizzat Halil Rıfat Paşa da evindeki değerli eşyayı ve gümüş takımlarını satarak bu teşebbüse iştirak ediyor.

— Peki bu binalar o zaman mı yapılmış, yoksa kısım kısım mı inşa edilmiş?

— Hayır efendim, tamamı o zaman yapılmıştır. Mimarı da Agop adlı bir Ermeni'dir. O vakitler, Darü'l - aceze, bir erkek bir kadın hamamı, 6 aceze, 2 hastane pavyonu, mutfak, çamaşırhane, çocuk yuvası, yetimhane, cami ve kiliseden ibaretti.

— Cami ve kilise mi? Diye sözünü kestim.

— Evet, dedi. Güzel bir camimiz, bir de kilisemiz vardır. Dinimiz, en müsamahalı dinlerden biridir. Maksat, hangi dinden olursa olsun, kimsesizlere el uzatmak değil mi?

ÇOCUKLAR PAVYONU

Gün, henüz öğleyi geçmiş; buğulu bir sıcak var. Bahçeyi dolaşıyoruz. Çok büyük dikdörtgen bir bahçe. Ana kapının tam karşısında, Dârü'l - aceze'nin kurulmasında büyük payı olan Halil Rıfat Paşa'nın bir büstü konmuş.

Çocuklar pavyonuna giriyoruz. 75 yıllık bina ama, öylesine bakımlı ve temiz ki... Taş koridorlarda, en küçük çöp bile yok, duvarlar yeni boyanmış.

Dr. Sabahat Fertan o gün nöbetçiymiş, zaten çocuklar pavyonuna o bakıyor.

— 47 kadar çocuğumuz var, diye anlatıyor. Hepsi 3 - 6 yaş arasında. Öğretmenleri nezaretinde özel ana okulu eğitimi görürler, 6 yaşından sonra da, yetimlerin alındığı özel okullara gönderilirler.

— Demek burada, ayrıca okul da var?

Öğretmen Oya Bulgan atıldı:

— Üç sınıflı bir okulumuz vardır, çocuklar yaşlarına göre gruplara ayrılmışlardır, sabah ve öğleden sonra istirahat saatlerinin dışında eğitim görürler.

Sınıflar bir hayli büyük, aydınlık, temiz. Küçücük, pembe iskemleler, gene kendi boylarındaki pembe bir masanın çevresinde dizilmiş; duvarda ufak yeşil bir tahta var.

— Bu bina olduğu gibi çocuklara mı ait? Diye sordum.

Müdür Hılmi Şener:

— Evet, dedi. Zaten bahçeyi çevreleyen binalar müstakil olduğundan her bina ayrı bir hizmete tahsis edilmiştir. Üst katta, çocuklar pavyonuna ait, mutfak, revir gibi bölümler de bulunur.

YENİ DOĞMUŞ BEBEKLER BİLE VAR

Üst kattaki loş koridorda ilerliyoruz; her taraf sepsessiz, yalnız ayak seslerimiz

İki Dârü'l - aceze sakini, arabalarını tamir ettiriyor.

Levent Lisesi öğrencilerinin folklor gösterilerini, Mehmet Yıldırım, Müdür Hilmi Şener ve Orhan Keçeli, Dârü'l - aceze sakinleri ile birlikte ilgiyle takip ediyorlar.

duyuluyor. Dr. Sabahat Fertan:

— Efendim, şimdi çocukların dinlenme saatidir, diyor. Bir de henuz doğmuş, yahut üç yaşına kadar çocukların bulunduğu pavyon var. Ayrıca tecrit odamız da mevcuttur. Burada küçükler, obur çocukların arasına sokulmadan önce sıkı bir muayeneden geçirilir.

İhtiyaçlarını Kendileri Görüyor

Tecrit odasında iki bebek vardı, birinin kırış kırıştı yüzü, sanki yuz yaşındaydı. Hilmi Şener:

- Biri bırakmış, dedi. Öylece sokağa atmış, bir formülünü bulup aldık.

Sesi buruktu ama gözlerini yapayalnız dünyaya açan bir bebeği kurtarmanın sevincini gizlemiyordu.

Ana binaların hemen ardında, tek katlı bir yapı, yol boyunca uzanıyordu. Müdür Hilmi Şener:

Burası müessesenin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan kısımdır

Değerli ressamlarımızdan merhum Çallı'nın eşi de burada bakılmaktadır. Resimde, Çallı'nın eşi ve diğer sakinler, bir istirahat anında (yukarıda). Çiçek öğretmeni Mediha Şenka ile Oya Karaakın, yaşlılara el işi gösteriyorlar (aşağıda).

Kestirdikleri kurbanı Dârü'l - aceze'ye bağışlayan sünnet olacak küçükler.

dedi. Duvarcı, kalaycı, kaynakçı, kunduracı, müessese sakinlerinin işlerini görür. Yani biz kendi işimizi kendimiz yaparız. Hattâ ekmeğimizi bile biz pişiririz.

— Kaç personel var? diye sordum.

— 250 kadar personelimiz vardır. Ayrıca 11 doktor, 12 de hemşire çalışmaktadır.

— Ya müessesenizce bakılanların sayısı?

— Halen 685 yatağımız mevcut. Yıllık masrafımız da 600 bin lira civarındadır. Elimizden geldiği kadar kimsesizlere, parasızlara yokluk çektirmemeye çalışıyoruz.

DIŞ ÜLKELER DE YARDIM EDİYORMUŞ

Tamirhanenin oradan geçiyorduk; biri kadın, biri erkek iki düşkün, hastalara mahsus arabalarını tamir ettiriyorlardı. Birinin adı, Emine. Yıllardan beri buradaymış; konuşmadan önüne bakıyor hep. Erkek ise 65 yaşlarında, arabasının ön tekerleği kırılmış, onu tamir ettiriyor. Baktım, adamın iki kolunda da, ta bileğine kadar koca koca dövmeler.

— Eskiden gemici falan mıydın? diye sordum.

— Yok beyim, dedi. Ben İngilizler'in İstanbul'u işgali sırasında, Kirkor adında bir Ermeni'yi öldürdüm. Beni hapse attılar. Hapisten çıkınca Trabzon - İran transit yolunda makinistlik yaptım. Kar, dondurucu soğuk; sonunda işte bu hale geldik. İnsan gençliğinde, yaşlanınca hiç düşmiyecekmiş gibi geliyor. Bak yürüyemiyoruz şimdi.

Dârü'l - aceze'nin çok geniş bir bulaşıkhanesi, mutfağı, sebze ve et buzhanesi var. Hilmi Şener:

— Dârü'l - aceze'ye muhtelif zamanlarda dış ülkelerden bile bağışlar yapılmıştır. Meselâ, 1905 yılında, İngiltere'den çamaşır makineleri getirilip müesseseye çamaşırhane ve tebhirhane ilâve edilmiştir. Biz de yakında yeni bir bulaşık yıkama makinesi satın aldık. Saatte 3 bin tabak yıkıyor.

Mutfağı geziyoruz. Birer kazan büyüklüğündeki üç düdüklü tencerede yemek pişiyor; düdüklü tencerelerin yanıbaşında da yağ tenekesi iriliğinde iki çaydanlık var. Mutfaktaki yemek pişirme ocağı ise küçük bir oda genişliğinde. Ama gerek mutfak, gerek bulaşıkhane ve sebzehane tertemiz; aşçılar, yardımcıları bembeyaz önlüklerini giymişler, yerlerde döküntü, çöp falan yok.

YATAK SAYISINI 1000'e ÇIKARILMASI DÜŞÜNÜLÜYOR

Zaten Dârü'l - aceze'nin yan tesisleri 1000 kişilikmiş; en kısa bir zamanda yatak sayısını da 1000'e çıkarmayı düşünüyorlarmış.

Bahçeyi kıvrılıp rehabilitasyon kısmının bulunduğu binaya girdik. Çeşitli işler yapılıyor burada; dikiş, nakış, oymacılık, çiçek... Üst kattaki kapısı açık, loş odaların birine yaklaşıyorum; sekiz erkek büyücek bir masanın çevresinde oturmuşlar, kimi bir tahta parçasını zımparalıyor, kimi bir şey yontuyor. Hepsi de yaşlı.

Hilmi Şener:

— Oyma atelyemiz, diye anlatıyor. Burada yaptığımız eserler, çok aranır. Kermeslerde satarız, hasılatın bir kısmı kendilerine maaş olarak verilir.

Köşede oturan bir ihtiyar ilişiyor gözüme, hafiften iskemlesine yaslanmış, kapalı gözlerini odanın loş bir köşesine dikmiş, bakıyor, kımıldamıyor bile, hayır hayır kımıldıyor, elleri belli belirsiz oynuyor; kibrit kutusu boyundaki bir tahta parçasını zımparalıyor.

Birden Hilmi Şener kulağıma fısıldadı:

— Âmâdır, fakat usta sanatçıdır hani; mükemmel saat tamir eder, yaptığı oyma işleri emsalsizdir diyebilirim.

Bir âmânın mükemmel saat tamir etmesi! Meraklanmıştım doğrusu, yanına yaklaşıp:

— Anlat, dedim. Saat tamirinden, oymadan bahset...

Hemen canlandı, el yordamıyle, masanın üstündeki pergeli bulup aldı, sonra kibrit kutusu iriliğindeki tahta parçasını ölçtü:

— Bak işte böyle, dedi. İlkin şu cetvelle ölçerim, sonra da bana verilen örneğin bir eşini yaparım. Görüyor musun, işte böyle...

— Evet görüyorum, dedim.

Odadan çıkarken baktım; âmâ oymacı, gözlerini bir noktaya dikmiş, karanlık hayallerine dalmıştı gene.

NAKIŞ İŞLEYEN NİNELER

Az ilerdeki bir odada ise, dokuz nine, dikiş dikiyor, nakış işliyordu. Tertemiz, apaydınlıktı oda; masaların, kanapelerin üstünde sütbeyazı örtüler vardı. Öğretmenleri Mediha Şenka:

— Elinden iş gelen sakinlerimiz burada, nakış falan yaparlar, diye anlattı. Çiçek, nakış dersi veririz.

Âmâ bir sakin, saat tamir ederken.

— Kaç yıldır buradasınız?

— 7 senedir aralarındayım. Görseniz ne istidatlılar var içlerinde.

Gerçekten de öyle hani; masanın arkasındaki camlı dolapta kırmızı karanfiller, sarı lâleler, mavi mine çiçekleri vardı; hepsi de canlı gibiydi âdeta. İki büklüm bir nine, önündeki nakışa öylesine dalmıştı ki, odadan çıktığımızı fark bile etmedi; belki de kendisine çeyiz hazırladığı günleri hatırlamıştır diye düşündüm.

Oya Karaakın da Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü mezunu. 1,5 yıl olmuş Dârü'l-aceze'de göreve başlıyalı.

FASIL HEYETİ

Boş zamanları değerlendirmek, bir şeyler yaratabilmek... Buraya öylesine uyuyor ki bu söz. Müdür Hilmi Şener konuşuyor:

— Elimizde ne imkân varsa vermeye çalışıyoruz onlara. Huzur içinde günleri doldurmak mutluluk değil mi?

—Dârü'l - aceze'ye kabul şartları nedir? diyorum.

— Istanbullu veya en az beş yıl Istanbul'da ikâmet etmiş olmak, bakılmaya muhtaç durumda bulunmak, sarî bir hastalığı olmamak. Müracaatları imkânımız nisbetinde yerine getirmeye çalışırız.

Tam merdivene doğru ilerliyorduk, odaların birinden bir müzik sesi duyar gibi oldum. Merakla bakmış olacağım:

— Efendim, müessesemizin fasıl heyetidir, dedi Hilmi Şener. Sık sık çalışırlar, sonra arkadaşlarına konser verirler.

Beş erkek, üç kadından kurulu fasıl heyeti; hepsi de âmâ, kendilerini müziğin ahengine kaptırmış çalıyorlar, coşmuşlar âdeta, karanlık dünyalarındaki sevgililerine sesleniyorlar:

Yemeni bağlamış telli başına
Gözleri sürmeli köylü güzeli..

İhtiyar kemanî hızlı hızlı yayını çekiyor, klârnetçinin avurtları havayla dolu, şevkle, heyecanla üflüyor, arada bir, sağ ayağını yere vuruyor bütün kuvvetiyle.

Kimi 15, kimi 35 yıldır buradaymış. Biri ellerinden tutmuş, buraya almış onları, acılarını, ümitlerini müziğin dinlendirici nağmeleriyle dindiriyorlar.

ZİYARETÇİLER EKSİK OLMUYOR

Bahçeye çıktığımızda güneş öğlenki kızgınlığını kaybetmişti. Havuzun yanında

Dârü'l - aceze'deki kimsesiz çocuklara gönüllü olarak bakan Nişantaşı Kız Enstitüsü öğrencileri, çocuklarla beraber.

Dârü'l - aceze'nin
âmâlardan
kurulu
fasıl heyeti.
Levent Lisesi
Müzik Öğretmeni
Cemal Özgen,
sık sık gelip
onlara ders
vermektedir.

bir grup genç kızla karşılaştık: Levent Lisesi öğrencileriymiş, başlarında müzik öğretmenleri Cemal Özgen'le Dârü'l - aceze sakinlerine bir folklor gösterisi yapmaya gelmişler.

Hilmi Şener:

— Eksik olmasınlar, sık sık müessesemizi ziyaret ederler, dedi. Gelip görürler, kimsesizlerin, ihtiyarların yalnızlıklarını unutturmaya çalışırlar.

Derken, yürüyemiyenler, arabalarıyle; yaşlılar da birbirlerine destek olarak ikişer, üçer geldiler, gölgelik bir düzlükte toplandılar. Kimi iki büklüm, kimi bastonuna dayanmış, gözleri çocuksu bir sevinçle pırıldıyor.

MERHUM ÇALLI'NIN EŞİ

Dârü'l - aceze'nin fasıl heyeti de yerini almış. Öğrenciler, allı, turunculu, mavili folklor kıyafetleri giymişler; bir kenarda bekliyorlar, sessiz; hepsinin yüzleri durgun, içleri burkuk. Öğretmenleri kemanı çenesine dayıyor, «Haydi» diye bir işaretten sonra başlıyorlar.

Çevremi gözden geçiriyorum, küçük öğrencilerin gösterilerini merakla izleyen yaşlı bir kadın dikkatimi çekiyor; «Tanıyorum bunu ben,» diye kendi kendime söyleniyorum. Ansızın aklıma geliyor: Büyük ressam Çallı İbrahim'in eşi, Münire Hanım. Hemen hemen hiç kımıldıyamıyor, sadece yatağa uzanmış, küçükleri seyrediyor. O an, hoca Çallı'nın sanatını, eserlerini hatırlıyorum, garip oluyor içim.

Vakit ikindiye dönüyor artık, bir gün daha bitmek üzere. Havanın buğulu sıcağı azalmış. Dârü'l - aceze sakinleri bahçenin ortasındaki büyük çiçek öbeğinin çevresinde oturmuşlar; kimi beyaz kartoplarına gözlerini dikmiş bakıyor, kimi uyukluyor, kimi küçük öğrencilerin neşeli kıvrak Silifke oyununu seyrediyor. Yanlarından usulca ayrılıyorum.

Ana kapıdan çıkarken Yûnus Emre'nin iki mısraı bir anda hâfızamdan fışkırdı:

Bu dünyaya gelenlerin
Hiç firakı dinmez imiş.

Hey koca Yûnus, hey! Doğru ya, bu dünyaya gelenlerin, hiç acıları, kederleri bitmiyor, ya...

Medhî

Yazan :
Cevdet Duman

500 sayfalık bir divân'a sahip bu şairimizin edebiyat tarihinde adının bilinmemesi, bıraktığı divânın tek nusha olması veya bir talihsizlik eseri olsa gerektir.

Divânında her ne kadar doğum ve ölüm tarihleri hakkında bir kayıt mevcut değilse de, sırası ile III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman devirlerini idrâk etmiş olduğuna nazaran 1550 - 1625 seneleri arasında yaşadığı anlaşılmaktadır

Kemahlı olduğunu söyleyen şair, III Murad zamanında şiire başlamış, onun ölümünden sonra III Mehmed'in nedimleri arasına dahil olmuştur Bilinmeyen bir sebeple saraydan çıkarılmış, bu hususta sultana protesto mahiyetinde şiirler yazmakla beraber, zamanın büyüklerinden Cağalazâde Sinan Paşa, Reisülkuttâb Yahyâ Efendi ve Mahmud Paşa gibi zevata da başvurarak, tekrar saraya girmeye muvaffak olmuştur. Şairin bilhassa I Ahmed zamanında kemâle eriştiği görülüyor.

Istanbul a geldikten sonra Hâki Efendi'ye intisab ederek ondan feyz aldığını şöyle anlatıyor:

Azîzim hazret-i Hâkî Efendi
Tarik-ı evliyâda gerçek erdür.
Bihamdülillâh anadır intisabım
Kim ol merd-i Hudâ vâlâ-güherdür.
Benim pîrimdir ol kân-ı mürüvvet
Bana hem rehnümâdır hem pederdür.
Beşer yoktur ana benzer beşerde
Eğerçi sûreta nev-i beşerdür.
Anın şem-i cemali şûlesinden
Revan MEDHÎ sankim bir şererdür.

Hususiyetlerini de şu muvassah gazeli ile anlatıyor:

Derd-i aşk-ı yâr içün dermâna gelmişlerdenüz,
Rahat-i can isteyü Lokman'a gelmişlerdenüz.
Virmezüz kulluğunu iki cihanda zâhidâ
Yâni biz bir husrev-i hûban'a gelmişlerdenüz.
Şevk-ı rüy-i dilbere biz yânegeldük yanaruz,
Hasılı pervane-veş biz yanegelmişlerdenüz.
Serbeser feth eyleriz iklîm-i aşkı serverâ
Niyrem-ü Rüstem gibi merdane gelmişlerdenüz.
Mest-i cam-ı aşk olup rüsvây-ı âlem olmağa
Devr-i dûnun bezmine mestâne gelmişlerdenüz.
Hakteâlâ Medhiyâ kılmış bizi rüsvây-ı aşk,
Yêri göğü bilmezüz dîvâne gelmişlerdenüz.

Zamanının şûarâsından sadece GAZİ GİRAY'ı takdir ettiği, yazdığı bir nazîrenin divânının başına alınması isteğinden belli olmaktadır:

Kasd-I ağdâ eyledik biz âyet-I Kur'ân içün,
Bigaraz cenk eyledik hem hazret-I suphan içün.
Ar-ı gayret leşkerin çektik dağıttık düşmenI,
Can ve başın terkin urduk dîn içün îman içün.
Târik-I dünya olup abdâl uryan gelmişüz,
Ey halilim hankâh-ı âleme kurban içün.
Aşk derdine devâ olmaz bilürsün farig ol,
Zahmete girme tabîba, gel bana derman içün.
Revnak-ı serdefter-ü dîvânım olsun MEDHİYA
Bir nazîre söyledim GAZİ GİRAY HÂN içün.

Şairin Melâmetî tarikatına mensubiyeti de şu gazellerinden anlaşılmaktadır:

Salınsâ yâraşur ol serv-I kamet
Kıyamettür, kıyamettür, kıyamet.
Uyurken bûsesin almak o yârin,
Nezakettür, nezakettür, nezaket.
Visâlin ahirî derler meseldür,
Nedamettür nedamettür, nedamet.
Bizim yerde güzel sevmek be sôfi
Zarafettür, zarafettür, zarafet.
Düşenler vâdI-I aşka demişler,
Melâmettür, melâmettür, melâmet.
Halâs îden yakasın aşk elinden,
Selâmettür, selâmettür, selâmet.
Kıyametten o yârin kaddi MEDHİ
Alâmettür, alâmettür, alâmet.

Bir başka gazel.

Bizi mey içti dedin gerçi helâl eylemedin,
Sözünüz hak bilürüz sizi yalân eylemezüz.
Düşeriz aş oduna şevk ile pervâne sıfat,
Gice gündüz yanaruz ah-ü figan eylemezüz.

Aşk-ı dildârı bugün dilde nihan eylemişüz,
MEDHİYA can verirüz sırrı ayân eylemezüz.

Bir başka gazeli:

Varmağa kaadir değil pir oldu dil meyhaneye,
Destigir olsa bana gelse n'ola mey haneye
İstima' eyler sözün dil-I tıflı lilâ anlamaz,
Âkil isen vaizâ pend eyleme divaneye.

Nevcevânım gönlümü yıktın dönüp bir bakmadın,
Gençsin lâbüd gelirsün bir gün ol viraneye.
Âteş-I aşkâ demâdem can yanar yanmaz mı dil?
Bâl-ü per yakmâğa perva yok dilâ pervaneye.

Aşk-ı dilber MEDHİYA elden çıkaldan benzer ol,
Bâdeden hergiz eser yok bir tehî peymaneye.

Şair, eserinin sonunda :

«Bikr-i şi'rim MEDHİYA pâkize dâmendür benim»

diverek eserinin başkalarından alınmayıp, kend. emeği mahsulu olduğunu ifade ederek:

Hâkimiz berbad idüp dest-I cefay-ı rûzigâr,
Bir dem ola MEDHİYA dillerde kala adımız.

temennisinde bulunuyor. Onun bu dileğini yerine getirebildimse ne mutlu bana.

Türkiye Kaleleri

Fotoğraflar: A. Samih Tepeciklioğlu

Türkiye'nin birçok köşesinde güzel kaleler vardır. Bu kalelerden yol üzerinde olanları, büyük şehirlerimizdekileri ekseriyetle tanırız. Ama yurdun pek çok köşesinde nice kaleler vardır ki, çoğumuz varlığını bile bilmeyiz. Geçen sayıdan itibaren yayınlamaya başladığımız Türkiye kalelerini fotoğraflarla tanıtmaya devam ediyoruz.

Solda, Trabzon'daki Evnesil kalesi, aşağıda, Amasya kalesinin güzel bir görünüşü, sağda, Ayvacık'taki Behram kalesi

Farfetch

III. MURAD

Yazan: Ragıp Şevki Yeşim

DRIA boylu, beyaz tenli, ela gözleri ve kumral sakalı ile III. Murad çok defa yorgun görünür, göz bebeklerinin içinde hayâl ve hâtıraların izleri belirirdi Fakat bir kadına, güzel bir cariyeye rastladığı zaman ise, birdenbire canlanıverir, bakışları değişir, boynu uzar, yarı bükük beli doğrulurdu.

Kadınları çok seven padişah, şiirin, aşkın, musikinin zevkleri içinde yüzüyordu Yaşadığı dakikaların zevkini yudum yudum içiyordu. Geceleri sarayın binbir ışıklı odalarında Türk musikisinin bazen kıvrak ve ahenktar, bazen gamlı ve kederli havaları çınlardı. III. Murad bu havalar içinde bir an başını bir güzelin göğsüne bırakarak gözlerini yumar, ağlar, bir an rakseden cariyelerin kıvrak ve oynak vücutlarının arkasından bakışlarını dolaştırırdı.

III. Murad'ın en büyük aşkı Safiye Sultan'a karşıydı. Bu Venedikli dilber, bütün kadınlığıyle padişahın gönlündeydi. Fettan ve işvebazdı. Sihirli bir yüzü vardı. Sırasında hunkârın karşısında en güzel rakslarını yapıyor, güzelliği ve cazibesiyle III. Murad'ı teshir ediyordu.

Safiye Sultan, Venedikli Bafo ailesine mensuptu. Babası Korfulu bir asilzâde idi. Bafo, Korfu'dan Venedik'e dönerken Osmanlı korsanlarının eline geçmiş, esir pazarlarına düşmüş, oradan da saraya takdim edilmişti. Bu hâdise, Bafo için bir ikbâl başlangıcı olmuştu. III. Murad henüz şehzâde iken anası Nurbânû Vâlide-Sultan'ın eliyle Bafo kendisine sunulmuş, Venedikli dilber, III. Murad'ı teshir etmişti.

III. Murad Osmanlı tahtına çıktıktan sonra, Safiye Sultan adını alan Bafo'nun padişaha tasarrufu tahammül edilmez bir hâl almıştı. Nurbânû Vâlide - Sultan, oğluna böyle bir kadını takdim ettiği için bin pişmandı. Bu yüzden padişahın hemşiresi Esma Sultan'la bir olmuş, durmadan III. Murad'a yeni, cazip, hesnâ ve müstesna cariyeler sunmaya başlamıştı. Maksat aşikârdı. Safiye Sultan'ı padişahtan uzaklaştırmak istiyorlardı. Fakat Vâlide - Sultan da, hemşire sultan da istediklerini yapamıyorlardı. Padişah, hiç bir cariyeye rağbet göstermiyordu. Bu öyle bir haldi ki, iki kadını çileden çıkarıyor, Safive Sultan'dan intikam hissi en son dereceye geliyordu.

Bir yaz günü padişah, Esma Sultan'ın sarayına gitmişti. «Teşrif-i şâhâne», hemşire sultana yeniden harekete geçmek fır-

satını verdi. Sarayının en güzel cariyelerini, en nadide elbiselerle giydirdi. Bahçenin bir köşesine saldı. «Azametlû, şevketlû karındaşı» ile bahçeyi dolaşırken, yolları emsalsiz güzellikteki bu iki cariyenin yolu üzerine düştü. Padişah:

— Baka hemşire, şol kumru misüllü duhtercikler senin midür? dedi.

Esma Sultan, kalbi heyecanla çarparak:

— Beli şevketlû padişahım, sarayım cariyelerindendir, dedi.

Eliyle kızlara işaret etti. İki kumru koşarak geldiler, diz verip hunkârın eteğini öptüler. Padişahın boynu yeniden uzamış, gözleri parlamıştı:

— Hasnâ ve müstesna duhterler. Bakasın, karındaşımızın saraycıklarında ne denlü kuzular var imiş de, bizler hâb üzre bulunuruz!.

SARAYA YÜZLERCE GÜZEL CARİYE ALINIYOR

III. Murad iki güzel kızı yanına alarak çimenlere oturttu, saz bilip bilmediklerini sordu. Esma Sultan bu suali, maiyetinde gelenleri içeriye gönderip saz aldırmak suretiyle cevaplandırdı. Kızlar ahenge başlayınca, III. Murad gaşyoldu, gözlerini yumup bu iki berrak sesi ve uzun, ince, beyaz parmakların tellerde çıkardığı ahengi uzun uzun dinledi:

— Şol melek suretinde cariyecikler can alıp vermedeler. Ne bibahâ kuzucuklar imiş! dedi.

— Şevketlû padişahıma sunmak dileriz. İzin verin, hemen saray-ı padişahîye gönderelim! diye atıldı.

Padişah mahzun mahzun hemşiresinin yüzüne baktı:

— Bu dünya hây-ü huyunda bir katre nefes alıp gidenlerdeniz, berhûdar ol, memnun olduk! diye mırıldandı.

Fakat bu son deneme sarayın altüst olmasına, Safiye Sultan aleyhindeki havanın alevlenmesine sebep oldu. Hâdise cidden çok garip ve gülünçtü. Tarihler bile bunu yazarken çekinmişler, bahsi daha fazla uzatmamışlar... Peçevî İbrahim Efendi, cariyelerin saraya gönderilişini müteakip kopan bu hâdiseyi:

— «Saadetlû padişah dahi rağbeti tamam ile vusullerinden kâm almak arzu idicek, tîr-i murad el vermemiş ve naveng-i maksud nişane ermemiştir!» (1) satırlarının içinde boğmuştu.

Bu, gerçekten o çağda, saray için en büyük hâdise idi. Kadınlara karşı:

Visâle va'deler eyler Murâd'a ol gül-i ter
Yalancı gül gibi bir yâr-e dilsitânım var.

tarzında şiirler yazan III. Murad, Esma Sultan'ın cariyeleri karşısında âciz kalmıştı. Halbuki o güne kadar ne çok cariyeler, Şah-ı hûban, Naz-perver, Mihr-ü mâh gibi ne çok hasekilere sahip olmuştu. Bu sebepten bu hâdise bir felâket olarak telâkki olundu. Vâlide - Sultan ile hemşire sultan ve ona tâbi olanlar, kenarda köşede:

— Muktezây-ı sin-ü sâl değil, bir cazunun mekrü âlidir! diye mırıldanıyorlar (2), Safiye Sultan'ın padişahı büyülediğini alenen söylemekten çekinmiyorlardı. Bu zehirli hava sarayı o kadar kaplamıştı ki, Safiye Sultan bir an için sindi. O zaman vâlide ile hemşire kinlerini açığa vurdular. Safiye Sultan'a mensup cariyeleri yakalattılar, haremdeki hissiz hadımağalarına verdiler, türlü işkenceler yaptırdılar. Bütün bunlara rağmen yine padişahın gönlünde Safiye Sultan için ayrılmış olan büyük köşeyi tahrip edemediler.

Aradan bir müddet geçip de padişahta «ukde-i murad ber muktezây-ı fuad» (3) çözülünce esir pazarlarında ne kadar seçme cariye varsa hepsi de akın akın saraya getirilmeye başlandı. İlk tehlikeyi atlatan Safiye Sultan da bütün bu saldırışlara mukabele ediyordu. Kendisine düşmanlık besleyen cariyeleri gizlice denize attırıyor, padişahın gönlünü çelecek olanlara aman vermiyordu.

Bu hâl, bu birbirine düşman iki kadın zümresi arasında ise padişah her gün biraz daha vücuttan düşüyor, gözleri her gün biraz daha baygınlaşıyor, hayattan beziyordu. Artık neşeyi değil, daima hüznü, elemi arıyordu.

---

(1) Bu şu demektir ki, padişah bu güzeller karşısında erlik kudretini gösterememiş, âciz kalmış, tutukluk haline girmişti.

(2) Bu cümlenin bugünkü dilde anlamı şöyledir: «İlerlemiş yılların yaşlılığı iktizası değil, bir cadının hile ve düzenidir.»

(3) Bu deyimin bugünkü dille karşılığı şöyledir: «Arzu düğümünün yüreklenmesi sebebiyle.»

60 Yıl Öncesi Türkiye

Yukarıdaki karikatür, İtalya'nın Bologna şehrinde İtalyanca, Fransızca ve İngilizce olarak üç dilde yayınlanan ünlü mizah gazetesi «Le Perroquet – Papağan»ın 20 aralık 1908 tarihli 51. sayısından alınmıştır. Türkiye'de II. Meşrutiyet'in ilk ayları içindeyiz. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, hukukan Osmanlı devletine ait bulunan Bosna-Hersek eyaletini ilhâk etmiş, bize bağlı Bulgaristan prensliği de krallık olmuş ve tek başına istiklâlini ilâna kalkışmıştır. Meşrutiyet'in hür havasının sevincinden sonra gelen bu darbeler Türk umumî efkârını karıştırmıştır. Kan

katürde Osmanlı İmparatorluğu, keyif ve rehavet içinde, divana kurulmuş, yelpazelenen bir kadın olarak temsil edilmiş. Sağında Ingiltere ile İtalya, yeni tavizler, mümkünse ülkeler koparmak için, Türkiye'ye dalkavukluk ediyorlar. Ingiltere eğilmiş, İtalya elpençe divan duruyor. Solda Fransa yerlere kadar eğilmiş. Ayı şeklinde canlandırılan Rusya, Fransa'yı tekmelemeye çalışıyor. En solda Genç Türkler, Bosna-Hersek'in öcünü almak istiyor, Avusturya'ya boykot yapıyor, Viyana'nın Bâb-ı Âli'ye vermek istediği mâzur gösterici muhtırayı almıyorlar.

Abdurrahman Paşa'nın
İdadî olarak yaptırdığı ve
bugün Kız İlkoğretmen
Okulu olarak kullanılan
bina (yukarıda),
Abdurrahman Paşa
(sağda).

Kastamonu
Abdurrahmanpaşa Lisesi

ANADOLU'DA asırlık bir öğretim yuvamız var: Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi

Birkaç ay önce kuruluşunun 84. yıldönümünü kutlayan bu eğitim ocağımız, sadrâzam Abdurrahman Paşa'nın unutulmaz eserlerinden biridir. Abdurrahman Paşa, II. Abdülhamid'in sadrâzamlarındandı ve adliye nâzırlığı ile valiliklerde bulunmuştu.

Germiyanoğulları'ndan olan Abdurrahman Paşa, vezir Ispartalı Ali Paşa'nın oğludur ve uzun yıllar, Türk adliyesini örnek bir şekilde ve tarafsızlıkla idare etmekle şöhret kazanmıştır.

LİSE KURMA TEŞEBBÜSLERİ

1882 yılında Kastamonu'ya vali olarak gelen Abdurrahman Paşa, birçok imar çalışmalarında bulunmuş, gerek şehirde, gerekse o zaman çok geniş sınırı kapsayan vilâyette, yollar ve okullar yaptırmıştır

O yıllarda Kastamonu'da bir askerî idadî vardı ve askerî rüşdiyeden çıkanlar buraya devam ediyorlardı. Mülkî idadî olmadığından, mülkî rüştiyeden mezun olanlarsa bu imkândan mahrumdu.

Abdurrahman Paşa bu eksikliği görerek çocukların öğrenime devam etme imkânına kavuşmaları için bir mülkî idadî açtırmaya karar verdi. Abdurrahman Paşa sevilen bir valiydi; geniş bilgisi ve çalışkanlığıyle kısa zamanda takdir toplamıştı.

İNŞAATA BAŞLANIYOR

Hemen bir komisyon kurup idadî yaptırmak için çalışmalara koyuldu. Bu çalışmalara şehrin ileri gelenleri de katıldılar. Gerekli para toplandıktan sonra hükümet konağının yakınında bir arsa satın alındı.

20 nisan 1885 günü binanın temel atma merasiminde Vali Abdurrahman Paşa bu mutlu olayı şöyle dile getirdi:

«Birkaç yıldır memleketimizde maarifin nasıl bir süratle ilerlemekte olduğunu inkâra kimsenin mecali yoktur. Hele bu vilâyetteki hayır tesislerinin her biri ve hususiyle askerî rüşdiye ve muallim mektebi bunun şahit ve ispatlarıdır.

«Kanunlarımızın eşitlik bahşetmesi ile Müslim ve gayrımüslim bilcümle vatandaşların şiddetle ihtiyaçları olan bu mektepte hep birarada öğrenim yapacaklardır. Bunun şimdi ve gelecekte çeşitli fayda ve iyi tarafları olduğuna itimad edilmelidir.

Lise kütüphanesinde bir grup öğrenci çalışırken.

«Bu memlekette mektepler ve bilgi yuvaları bulundukça bu muazzam devlet, şan, şeref ve muzafferiyetini devam ettirecek, maarifin ve tekâmülün nurları ile daima aydınlanacaktır.

«Bu mekteplerde yetişecek vatan evlâtları, büyük devletimiz sayesinde vatan ve memleketin hayır ve selâmetine hizmet etsinler. Âmin.»

OKUL GENİŞLİYOR

Kuruluşundan kısa bir zaman sonra okul genişliyor. Binanın inşası sırasında öğrenciler, askerî rüşdiyede okuyorlar, ama bina daha tamamlanmadan bu mektebe nakledilivorlar. 1887 yılında okula, Celâl Bey müdür olarak tayin ediliyor.

İşte bu yıllarda, idadînin sınıfları artmaya, öğrenci sayısı fazlalaşmaya başlamış, hattâ 1892 yılından sonra da okula yatılı öğrenci bile alınmıştır.

O zamanlar Kastamonu geniş bir eyâletti ve Zonguldak, Bolu, Sinop, Çankırı, Kastamonu'ya bağlı mutasarrıflıklardı. Mulkî idadinin açılmasından sonra bu mutasarrıflıklardan, okula öğrenci kabul edilmiş, böylece çocukların okuma imkânı sağlanmıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDAKİ DURUM

Okul 1910 yılına kadar «idadî» adı altında öğrenim yapmış ve bu süre içinde de 159 mezun vermiştir. 1910 - 1911 ders yıllarında okulun adı «sultanî» olarak değiştirilmiş ve bu ad 1922 - 23 ders yılına kadar devam etmiştir.

I. Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı, öğrenci sayısının düşmesine sebep olmuş, 1911 yılında ancak 64 öğrenci mezun veren Kastamonu Sultanîsi; 1912 - 13, 1916-17, 1917 - 18, 1920 - 21 yıllarında hiç mezun vermemiştir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki durum ise şöyleydi: İstanbul - Ankara - Samsun illeri arasında çizilen çizginin kuzeyinde, Kastamonu Lisesi'nden başka bir lise seviyesinde okul yoktu. Bu yüzden, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Çorum, Sinop illerinden lise öğrenimi yapmak isteyenler Kastamonu Lisesi'ne geliyorlardı.

OKUL, YENİ BİNAYA TAŞINIYOR

Bu arada 1924 yılından sonra bütün sultaniler lise adını aldığından Kastamonu Sultanîsi de Kastamonu Lisesi olarak değiştirilmiştir

Öğrenciler, biyoloji laboratuvarında deney yapıyor.

Kastamonu Lisesi müdür ve öğretmenleri toplu halde.

1937 yılında okul binası öğrenci sayısına yetmiyordu artık. 1935 yılından sonra da Kastamonu Lisesi'ne kız öğrenci alınmasına başlandığından, binanın genişletilmesi gerekmişti. O yıllarda Kastamonu valisi olan Avni Doğan, durumu görerek halktan topladığı yardımla orta kısım için yeni bir bina yapımına başladı.

1939 yılında da Kastamonu Valisi Mithat Altıok, yine halkın yardımıyle yeni bir yatakhane yapımına başlamış ve her iki bina da 1943 yılında bitirilip hizmete açılmıştır.

Öğrenci sayısının gittikçe artması, binanın da yetersizliği, okulun başka bir binaya naklini gerektirmişti. Bunun üzerine okul, orta kısım için yapılmış binaya taşınmış ve Abdurrahman Paşa'nın idadi için yaptırmış olduğu binaya da kız ilk öğretmen okulu açılmıştır.

OKULDAN KİMLER YETİŞMİŞ

Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi'nin 85 yıllık tarihi parlak ve bir o kadar da başarılarla doludur. Okuldan feyz alıp da birçok alanlarda sivrilmiş doktor, mühendis, avukat, öğretmen vardır. Kastamonu Lisesi'ni bitirenler arasında milletvekilliği, genel müdürlük, profesörlük gibi görevlerde bulunanlar da pek çoktur.

Eski Bakanlardan Şemi Ergin, İbrahim Deriner, Nurettin Ok, Kastamonu Lisesi mezunudurlar. Bu 85 yıllık mazi içinde okuldan 4305 öğrenci diploma almıştır.

Halen okul müdürü olan Rasim Fesçioğlu, okul durumunu şöyle dile getirmiştir:

— Her yıl artan öğrenci miktarına, binamızın kifayet etmemesi üzerine 1966 - 1967 yılından itibaren orta kısım bizden ayrılarak yeni yapılan müstakil ortaokullara taşınmıştır. Bu yüzden lisemiz halen üç sınıflıdır. Bu sınıflarda 66 kız, 389 erkek olmak üzere 455 öğrenci bulunmaktadır. Bunlardan 146'sı yatılı öğrencidir. Okulumuzda 12 dershane, üç laboratuvar, bir kütüphane bulunmasına rağmen, bugünkü öğrenim sistemi içinde binamız, ihtiyacımızı karşılamamaktadır. İnşaatı başlayan ve 1970 yılında yeni binasına taşınacak olan kız ilk öğretmen okulunun bugünkü binasının (Abdurrahman Paşa'nın lise olarak yaptırdığı binanın) lisemize verilmesi lâzımdır. Bu suretle hem dershane sıkıntımız giderilecek, hem de tarihî okulumuz, tarihî binasına kavuşacaktır.

Bu röportaj TÜRK HABERLER AJANSI tarafından yapılmıştır.

II. Dünya Savaşının Dehşet Veren Bir Casusluk Hikâyesi:

Luigi Ferraro Olayı

Yazan: Osman ÖNDEŞ

II. DÜNYA Savaşı'nda İskenderun'da çok ilgi çekici bir casusluk ve sabotaj olayı geçti. Bu, İtalyan sabotajcılarının İskenderun'daki İngiliz gemilerini mayınlamaları olayıdır ve Türk basınında ilk defa olarak açıklanmaktadır.

İtalyanlar, Luigi Ferraro adındaki bir deniz subayını sabotaj hareketlerini yapmak üzere İskenderun'daki İtalyan konsolosluğuna sivil memur olarak göndermeyi düşünüyorlardı. Bu adam aynı zamanda çok usta bir yüzücü ve dalgıçtı.

Ancak tarafsız bir devlet olan Türkiye'ye Luigi Ferraro nasıl sokulabilirdi? Ayrıca Türkiye'de ona, Türkler'i de, Müttefikler'i de kuşkulandırmayacak bir görev verilmesi lâzımdı. Bu maksatla, belki de gereksiz olmayan bir hilekârlık yapıldı. Böylece dışişleri bakanının özel başlıklı kâğıdı ile resmi mühürü, İtalyan deniz kuvvetleri adına, İtalyan dışişleri bakanlığından kısa bir süre için çalındı.

Devlet içinde devlet eliyle yapılan bu hırsızlığın bir sebebi vardır; Luigi Ferraro, İtalya'nın İskenderun konsolosluğuna hakikî olmayan bir hüviyetle gönderilecekti. Hattâ iltimaslı bir şahsın oğlu olması kararlaştırılmıştı.

İtalya'nın İskenderun konsolosu olan Marchese Don Ignazio Di Sanfelice, 1943 yılı temmuz ayının ilk günlerinde çıkagelen bir ziyaretçiyle karşılaştı. Konsolos bu Don Juan tipli ziyaretçiyi baştan aya ğa süzdü ve kendisini «Luigi Ferraro» diye tanıtan şahsın uzattığı evrakı aldı. Sonra ona yer göstererek, maroken koltuğuna yaslandı. Aslında şaşkındı ama, belli etmemeye çalışarak hafızasını yokluyordu. Zira «Ben yeni konsolosluk memuru Luigi Ferraro» diye kendini takdim eden şahıs hakkında evvelce hiç bir malûmat sahibi olmamıştı! O halde bu ziyaretçi kimdi?

YENİ BİR MEMUR

Birden silkinircesine kendini topladı ve masanın üzerine koyduğu evrakın zarfını açarak muhteviyatını gözden geçirdi. Evrak, İtalya dışişleri bakanı adına düzenlenmişti ve bizzat bakanın imzasını, ayrıca mührünü taşıyordu. Fakat Konsolos Marki Ignazio di Sanfelice yazının tamamını okuyunca yüzünü buruşturdu. Çünkü bakan, İskenderun'a tayin edilen bu uçarı karakterli kişinin konsoloslukta kalmasını ve kendisine iş verilmemesini istiyordu! Konsolos, karşısındakinin askerlikten kaçan nüfuzlu bir şahsiyetin oğlu

olduğu kanaatine varmış ve canı iyice sıkılmıştı. Hele yazının sonunda konsolosun Luigi Ferrari'ye her türlü müzaherette bulunması isteği, mevcut haberlerin üzerine pek ağır geldi. Buna rağmen konsolos canı sıkılmış bir halde bir an duraladı ve karşısındaki gence, «Hoş geldiniz, beraber bulunmaktan memnun olacağım,» diye cevap verdi.

ÇAPKIN BİR İTALYAN

Konsolosluğa katılan bu yeni İtalyan memurunun varlığı, İngiliz konsolosluğu tarafından derhal öğrenildi ve adım adım takip edilmeye başlandı.

İskenderun'dan gerek deniz ve gerekse Reyhaniye - Kırıkhan bölgesinden Türkiye'ye devamlı harp malzemesi yardımı yapıldığı hatırlanırsa, bu bölgenin önemi kolaylıkla anlaşılabilir. 1943 yılında İngiliz harp malzemesi yardım işleri, konsolosluğa bağlı bir İngiliz subayı tarafından yürütülüyordu. Yüzbaşı rütbesinde ve Wilson isimli bu subay, hâki renkli bir askeri otomobile sahipti ve sık sık bölgede iş icabı seyahatlere çıkardı.

İngilizler'in Türkiye'den krom almaları ve yardım olarak muhtelif harp malzemesi göndermeleri mahallî istihbarat bakımından Mihver devletlerin haber servislerini çok ilgilendiren bir konu idi. Nitekim İngiliz diplomatik şahısları da çevrelerinde kozmopolit bir muhit bulunmasından ve yabancı konsoloslukların mevcudiyetinden huzursuzluk duymaktaydılar. Bu sebeple Luigi Ferraro özel maksatla gönderilmiş bir ajan olarak kabul edildi ve takip olundu. Halbuki İngilizler ne kadar ciddi davrandılarsa, Luigi Ferraro da işi o kadar lâübali bir şekle soktu.

Bir defa bu adam son derece serseri bir görünüşte idi. İtalya'dan gelirken üzerlerinde diplomatik mühürü havi dört ağır valizi beraberinde getirmişti. Böyle büyükçe valizlerin içinde ne var diye düşünülürken, valizlerden ikisini yüklenmiş

Luigi Ferraro, Fernpiant adlı bir şilebi batırmıştı. Resimde, Fernplant'ın bağlı olduğu şirkete ait başka bir gemi, İskenderun limanında görülüyor.

bir vaziyette hemen sahil boyundaki plaj gazinosunda Luigi Ferraro'yu görenler, işte bir fırsat zuhur etti dedilerse de, ayağında mayosu, başında kocaman bir hasır Panama şapka ile kumlara uzanan bu İtalyan, akla hayale gelmedik gayriciddî halleriyle kafalarda bir istifham uyandırmaya başlamıştı.

Günlerce devam eden gözetlemeler sonunda bıkkınlık verdi. Zira Luigi Ferraro her sabah mayosunu giymiş, elinde oldukça ağır valizleri, plaj gazinosuna geliyor, sonra valizlerden çıkarttığı güllelerle oyuna başlıyordu. Luigi için âdeta harbin kan ve barut kokusu değil de, baharın çiçekleri, yahut yaz aylarının rehaveti hakimdi dünyasına.

Luigi'nin bu serseri, başıboş günlerinin bir de arkadaşı vardı: Giovanni Roccardi. Gayet sıkı dostluk kurduğu bu şahıs, hakikatta bir memur maskesi altında konsoloslukta görev yapan İtalyan donanması gizli servis şefierinden bir binbaşı idi. Uzun bir müddetten beri İskenderun'da görevli bulunduğundan bölgeyi ve muhiti, hattâ bazı yerli şahısları iyice tanımış ve gerekli irtibatı sağlamıştı.

İngilizler'in İskenderun ve Mersin'deki deniz trafiğini tâciz etmek ve yıpratmak fikri bu şahsındır. Hattâ gerekli raporları donanma gizli servisine aylarca önce gönderen odur. Roccardi bu harekâtın hakikî mucidi olup, aynı zamanda gerek karada ve gerekse denizdeki çalışmalarda Luigi Ferraro ile işbirlikçilik yapacaktır.

O zamanki mahallî vaziyeti Giovanni Roccardi, İtalyan komandoları hakkında bir kitap yazmış olan J. Valerio Borhese'ye şöyle anlatmıştır:

ŞEHİRDEKİ YUNANLILAR, İNGİLİZ MUHİBBİ İDİLER

«Luigi Ferraro'nun İskenderun'a gelişi, harekâtın teknik yönden ilk hazırlığı demekti. Ancak onun gelişi, İskenderun'un küçük ve dedikoducu muhitinde dikkat nazarlarını çekmiş olup, organizasyon yönünden mahzur teşkil etmişti. Zira gayet yakışıklı ve maceracı bir karakterde olan Luigi, çok kızın gönlünü çelmiş, hayalle-

Balıkadamlar tarafından mayınlanan bir İngiliz şilebi batıyor

Luigi Ferraro, İskenderun'da görevliyken, Alman Konsolosluğu memurlarıyla bir sohbette.

rine girmişti. Bu yüzden şimdi onun peşini bırakmıyan kızlarla da uğraşmak zorundaydı. Halbuki kendisi zaten şehirdeki altı konsolosluk mensubunun tarassutu altındaydı. Bu konsolosluklar İngiliz, Amerikan, Fransız, Yunan, Alman, İran ve İtalyan konsolosluk veya viskonsüllükleriydi. İtalyan konsolosluğu diyorum; zira konsolos Marchese İgnazio di Sanfelice dahi bu adamın ne cins bir şey olduğunu kesinlikle anlıyamamıştı. Ne var ki, evrakları tamamıyle normaldi. Hepsi o kadar...

Üstelik Hatay, Türkiye'ye 1939 yılı içinde katıldığından, hâlâ bazı özel tedbirler tatbik edilmekteydi. Meselâ, hudut bölgesinde polis ve gümrük kontrolları çok sıkı bir şekilde cereyan ediyordu. Trenlerde pasaport kontrolu yapılıyor ve her fırsatta hüviyet talep olunuyordu. Yabancılar için av yasağı mevcuttu.»

AY IŞIĞINDA SERENAD

Bütün bu mahzurlara rağmen İtalyanlar'ı özel bir şekilde kontrol altında tutan iki istihbarat ajanının burnu dibinde Luigi Ferraro her şeyi halletmeyi başardı. Görevin yürütülmesinde dış yapısıyle sabotajcı veya karanlık işlere mütemayil bir görünüşü olmayan, aksine sempatik, açık fikirli ve herkesle çabuk dost olabilecek bir yaradılışı olan Luigi'nin varlığı Roccardi'ye çok yardım etti.

Luigi'nin İskenderun'a gelmesinden bu yana epey günler geçmişti. Bu müddet zarfında Giovanni Roccardi'nin yardımı ile Luigi Ferraro, konsolosluklar, hattâ şehrin cemiyet hayatına katıldı. Her sabah plaja gidip güneşlenir, fakat bir türlü denize giremezdi. Küçüklüğünde başına gelmiş olan bir boğulma tehlikesinden sonra denizden nefret ettiğine ve bu yüzden yüzme öğrenemediğine herkesi inandırmayı da bildi. Mizacı onu öyle bir noktaya getirmişti ki, sık sık plaj gazinosunun kumsalında dans, yemek ve içki sefaları organize edip, eğlence partileri tertiplemekten başka bir işe yaramaz, iltimaslı bir şahıs olduğuna düşmanlarında bile bir kanaat uyandı.

Ferraro'nun plaj gazinosu kumsalına getirdiği bu iki ağır bavul ajanların olduğu kadar başka kişilerin de merakını çekiyordu. Buna mukabil Luigi'nin gayet

kayıtsız pozlarla bavullardan demir güller veya tenis raketleri çıkartıp oyuna dalması ve bu oyunların saatlerce sürmesi çevrede genel bir kanaatin doğmasına sebep olmuştu: bu adam serseri tipli bir kişiydi!

HESAPLANMIŞ SAATLERE DOĞRU

Birkaç hafta sonra artık bu küçük muhitte dikkat edilmez bir fert halini aldı ve herkesin merakı sönmeye yüztuttu. Luigi Ferraro da bavullarını hergün taşımak zahmetinden kurtulmak için plaj gazinosunun kabinelerinden birini kiralamıştı, akşam ayrılırken iki bavulu bu kabineye bırakmaktaydı.

İşin garibi istihbarat servisi onu takipten vazgeçmiş bir görünüşteydi!

Luigi Ferraro artık çevresinin dilediği şekilde kayıtsızlığa döndüğünü görmüş, esas görevini planlamakla meşguldür. Giovanni Roccardi ile beraber aynı spor ve oyun hayatına devam ederler ve muntazaman bavulunu kiraladığı plaj kabinesine bırakır. Bu, herkesin görmeye, duymaya alıştığı şeylerdir. Ancak kumlar üzerinde geçen saatler ve günler boyunca limana gelen giden pek çok İngiliz şilebi vardır. Bu gemiler limanda nereye demirlerler ve harp malzemesini boşalttıktan sonra, krom madenini ne kadar zamanda yüklerler? İşte bu hesaplı çalışmalardan sonra Luigi Ferraro ilk kurbanı için hazırlığını tamamlar; onun ilk kurbanı Orion isimli bir şilep olacaktır.

Limanda Orion isimli şilep krom yüklemekte iken, sabah erken saatlerde Luigi

Bir İtalyan balıkadamı, «Limpet» adı verilen sualtı mayınını bir geminin yalpa omurgasına yerleştiriyor. Uzun eğitim gören İtalyan balıkadamları II. Dünya Savaşı'nda sualtı mayınını başarıyle kullanmış, birçok harp ve ticaret gemisi batırmışlardır.

Sualtı mayınının infilakıyle yanmaya başlayan bir İngiliz şilebi.

Ferraro ve Roccardi «Botçe» oynamaktadırlar. Onları öğleye doğru yoldan geçmekte olan Alman konsolosu Hans Ulrich von Schweinitz görür ve hatırlarını sorar. Konsolos dahi bu iltimaslı müttefiklerinin varlığından sıkılmaktadır.

Hava kararırken iki kafadar bavulları kabineye bırakıp konsolosluğa dönerler. Körfezde güneş batmış, liman açığında her iki bordasına yanaşmış mavnalardan krom madeni yükleyen Orion isimli şilebin zaman zaman vinçlerinin çalışmasından doğan madenî sesler sahile aksetmektedir. Sahil boyu sessiz ve tenhadır.

Halbuki hesaplanmış saatler yaklaşmaktadır. Aynı gece saat 03.00 civarında bir karaltı mümkün olduğu kadar gizlenerek plaj gazinosunun kabineler kısmına geçer. Bu şahıs Luigi Ferraro'dur. Dikkatle bavullarını gizlediği kabineyi açar ve bavulların alt kısmındaki gizli bölmeden balıkadam elbisesi ile diğer teçhizatı çıkartır. İtina ile giyindikten sonra, ayaklarına paletlerini geçirir. «Kapalı devre» denilen ve su üstüne hava kabarcığı çıkartmıyan teneffüs cihazını göğsüne yerleştirip, kayışlarını ayarlar. Artık hedefe gitmeye hazırdır.

Diğer bavuldan çıkardığı bir başka cihazı dikkatle ayarlar. Aynı tip ikinci cihazı da ayarladıktan sonra, belindeki kemere yerleştirir. Son olarak aldığı iki adet Limpet tipi mayındır.

Çevresinde hemen herkesi yüzme bilmem diye kandırmış olan bu garip kişi aslında çok uzun mesafelere yüzebilen bir rekortmendir. Mümkün olduğu kadar suda ses çıkartmadan yürür, kabinleri geçince suya yatar ve elleriyle sığlığı aşarak derinlere yönelir.

Luigi Ferraro'nun başardığı görevin ne derecede zahmetli olduğunu, zamanımızın balıkadamları daha iyi takdir edebilirler. Hele körfezde köpekbalıklarının bilhassa yaz aylarında av aradıklarını ilâve edersek, Luigi'nin ne kadar cesur olduğu da ortaya çıkar. Kullandığı teneffüs cihazı ise son derece iptidaî potasyum hidroksit süzgeçli ve oksijen devreli bir cihazdır. Regülatörün tazyik devresi tek kademe-

Luigi Ferraro'nun bir planından alınmış kopya. Balıkadam, batıracağı gemileri ve takip edeceği yolu planda işaret etmiş.

li olup, göğüs üzerinde monte edilmiş bulunması harekette güçlük yaratır.

Luigi Ferraro sahilden Orion şilebine kadar olan 2300 metrelik mesafeyi belinde iki adet Limpet mayını bağlı olarak ve hiçbir yerden yardım almaksızın yüzmüştür. Buna rağmen deniz üzerinde hiç bir köpük izi bırakmadan bu eziyetli yüzüşü rahatlıkla başardı ve şilebin bordasına ulaştı. Orion aslında 7.000 tonluk bir Yunan ticaret gemisi olup, İngiliz hükümeti adına kiralanmış ve MWS Komutanlığı emrinde çalışıyordu.

İtalyan deniz kuvvetlerinin dalgıç okulu öğretmenliğini de yapmış olan Luigi Ferraro bulunduğu yerden durumu kontrol etti. Orion'un iki bordasında yanaşmış duran mavnalar üzerinde çalışan işçiler vardı. Fakat onun için en büyük tehlikeyi gemi güvertesinden mavnalara doğru çevrilmiş olan projektörlerin ışığı teşkil ediyordu. Eğitimler sırasında yaptığı ve iyice bellediği şekilde kendini yavaşça bırakarak mavnalara doğru süzüldü. Gemi nöbetçilerinin gözü önünde oynanan bu oyun çok ince ve hassas bir işti ki, yalnız ayak hareketleri ile ve yumuşak palet vuruşları ile sağlanacaktı.

Nihayet mavnaların gölgesine kadar ulaşmaya muvaffak oldu; aynı anda hava cihazının valfını açarak nefes hortumunun ağızlığını dudakları arasına yerleştirmeyi müteakip kendini aşağıya itti.

Geminin karinası, yani alt kısmı boyunca yapacağı her iş, koyu karanlık içinde ancak el yordamı ile başarılmıştır. Durumun bu şekilde değerlendirilmesi, yapılan işin güçlüğünü daya iyi açıklar. Böylece Luigi Ferraro karinayı yoklıya yoklıya yalpa omurgasına kadar ulaştı ve bu mevkide durdu. Belinde bulunan Limpet mayınından birini çıkartıp, yine büyük bir dikkatle omurgaya mengeneleri ile bağladı. Yaptığı işin sağlamlığını kontrol ettikten sonra, mayının emniyet pimini çıkartıp çalışır hale getirdi.

Bulunduğu yerde yalpa omurgasına iki eliyle eşit aralıklarla tutunduktan sonra kendine bir yön vermeyi müteakip, tekrar derine daldı ve bu defa geminin altından geçip, sancak taraf yalpa omurgasına ulaştı. Belinden çıkardığı ikinci limpet mayınını da aynı şekilde omurgaya mengenesi ile raptetti. İşini bitirince, ihtiyatla gemiden uzaklaşıp, sahile doğru yöneldi. Plaja ulaştığı sırada saat 04.30'u gösteriyordu.

Elbise ve cihazını kabineye bıraktıktan sonra, hiç bir şey olmamış gibi kumsala uzandı. Sabah, güneş ışıkları Amanos dağı tepelerinden şehre yayılırken, plaj gazinosu önünden geçenler, çok defa alıştıkları üzere, kumlar üzerinde mışıl mışıl uyumakta olan Luigi Ferraro'ya gülerek baktılar.

Yunan şilebi yedi gün süre ile daha yük almaya devam etti ve İskenderun'dan ayrıldı. Ancak Orion, Domuz Burnu açıklarında şiddetli bir infilâk ile sarsıldı ve kısa zamanda sulara gömüldü. Şilepten kurtulan birkaç tayfa, geminin bir denizaltı tarafından torpillendiğini söylediler. Aslında Orion, varlığı bilinmeyen bir insan tarafından batırılmıştı. Bu kişi İskenderun'da heyecanla ve hayalden ilâve edilen asılsız bir sürü hikâyeyi anlatanlara bakarak için için gülümsüyor, akşamları ise gitarını çalmakta asla ihmalkârlık göstermiyordu!

Bu olaydan birkaç gün sonra, Mersin limanına Kaytuna isimli ve İngiliz bandıralı bir şilebin vardığı haberi alınmıştı.

Kaytuna isimli şilebin Mersin'e intikal ettiği haberi üzerine Giovanni Roccardi ve Luigi Ferraro valizlerini alıp, gizlice Mersin'e hareket ettiler. Ancak hiç kimse onların seyahatinin farkına varmadı ve

böylece ertesi sabah Iskenderun'daki plaj gazinosunun kumsalında derin bir sabah uykusuna dalmış göründüler.

30 temmuz 1943 günü gecesi, Mersin'de görev yapmış olan Roccardi ve Ferraro'nun olay raporu şöyledir:

«YUNUS BALIKLARI BENİMLE OYNAŞIYORDU»

«Gece karanlığı çoktan göğü kaplamıştı. Bir müddet bulunduğumuz kumsalda dinlendik. Sonra dikkatle etrafı gözetliyerek, itina ile giyindim ve mayınları belime yerleştirip suya daldım. Sahilden 500 metre kadar açılmıştım ki, yanımda hışırtılarla yaklaşan bazı gürültüler işittim. Birden köpekbalıklarının hücum ettiklerini sanarak, hayatımın her an sona erebileceği düşüncesi içinde âdeta nefes alamaz bir halde duraladım. Gürültü ve suların hışırtısı bana doğru yaklaştı, sonra karanlıkta çok yakınımda koskoca bir yunusbalığının dolaştığını, hattâ nefes alışını farkettim. Çevremde bir yunusbalığı sürüsü belirmişti. Ben can derdinde iken, onlar benimle oynamak arzusunda idiler!

«Zaten birçok defa yunusbalıklarının azizliğine uğramışımdır. Son derece sevimli olan bu hayvanlar, en medenî yaratık diye kendilerini ilân eden biz insanlardan biri olan benim o anda denizde ne için bulunduğumu bilselerdi, acaba oynamaya gelirler miydi?

« Okadar iyi hislerle dolu idiler ki, sadece bir çocuk gibi oynaşmayı istiyorlardı. Ben ise hiç ses çıkartmamak ve yerimi belli etmemek zorunda idim. Bu yüzden istemiye istemiye onları bıçağımla korkutmaya çalıştımsa da daha beter şaka zannedip etrafımda toplandılar. Maalesef nereye gidersem iki metre kadar açıktan beni takip ediyor ve oyun oynuyorlardı. Böylece ailece yüze yüze sahilden açılmaya devam ettim. Kıyıdan 4.000 metre uzakta demirli olan hedefime vardığım zaman saat gecenin 02.00'si idi.»

10.000 tonluk büyük bir şilep olan Kaytuna birkaç gün sonra Mersin'den hareket etti ve konulmuş olan limpet mayınlarından yalnız biri infilak ettiğinden yara almasına rağmen, Kıbrıs adası sahillerine ulaşarak, baştan kara oturdu. Şilep batmamış ve İngiliz balıkadamları yaptıkları kontrolde infilâk etmemiş olan ikinci limpet mayını bularak olaylardaki esrarı çözmekte ilk adımı atmışlardı.

İngilizler bu olaydan sonra gemilerinin hareketten önce balıkadamlar veya dalgıçlar vasıtasıyle karina kontrolünü

İskenderun limanından bir görünüş.

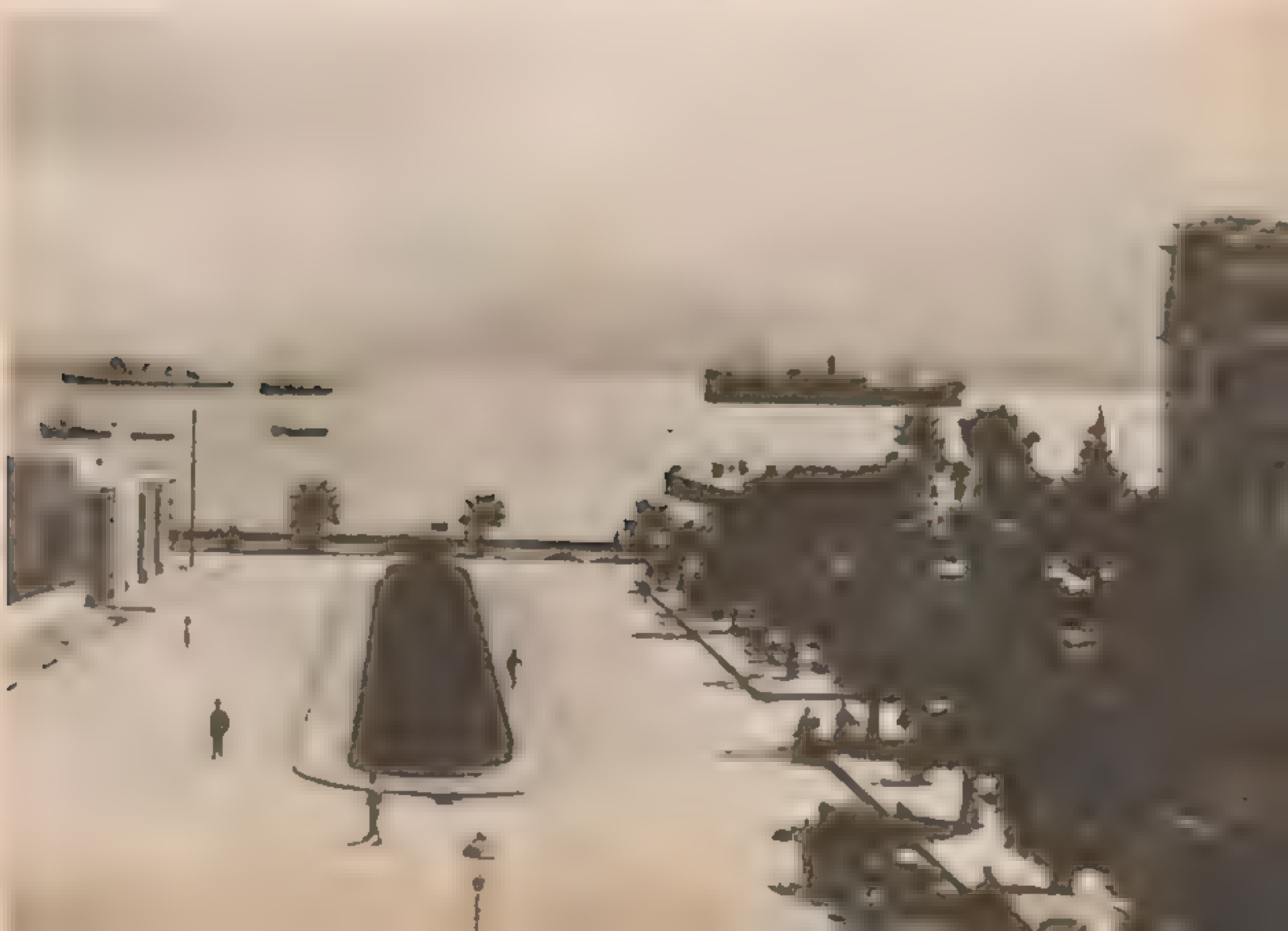

yapmak kararı aldılar. Böylece Luigi Ferraro'nun İskenderun limanında limpet mayını yerleştirmiş olduğu 5.000 tonluk Sicilian Prince isimli şilep, feci akıbetinden kurtulmaya muvaffak oldu. Ancak bu kontrole rağmen, yine İskenderun'dan İngilizler hesabına 7.000 ton krom yüklemekte olan Norveç bandıralı Fernplant isimli şilep aynı şansa sahip olamadı.

SOĞUKOLUK YAYLASINA KAÇIŞ

2 ağustos gecesi Fernplant şilebine mayınları yerleştirmiş olan Luigi Ferraro sonucu şansa bırakmıştı. Gerçekten balıkadamlar hernasılsa mayınları tespit edememiş olacaklar ki, 4 ağustos günü şilep limandan ayrıldı. Domuz burnu açıkları yeni bir olayın saatlerini sayıyor demekti. Luigi ve Giovanni engeli aştıklarından memnundular. Fakat aradan birkaç saat geçmişti ki, limandan ayrılmış olan Fernplant tekrar İskenderun'a gelip demirleyince Luigi ve Giovanni'nin benizleri soluverdi. Onları son derece korkutmuş olan bu dönüş, Fernplant'ın altına koydukları mayınların tarafsız bir ülke olan Türkiye'ye ait İskenderun limanında patlaması idi. Bu durumda büyük bir diplomatik skandal meydana gelebilir ve istenmeyen vahim bir sonuç hasıl olabilirdi. Roccardi bu saatler için şöyle diyor:

«Fernplant'ı limanda tekrar görünce, hemen demirledikten sonra korkudan ne yapacağımızı şaşırdık. Bu korku içinde Soğukoluk yaylasında Ayvazyan'ın gazinosuna kaçtık. Halbuki bu kaçış bizi sorumluluktan kurtarmıyacaktı ki!

«Ayvazyan'da hislerimizi belli etmemeye çalışarak terasta bir masaya kurulmuş, çok uzaklarda kalmış olan Fernplant'ın siluetini gözetliyor ve her an infilâk edecek diye bekliyorduk. Halbuki infilâk etmedi ve ertesi gün yeniden demir alıp hareket etti.

Domuz Burnu açıklarında beklenmedik bir şekilde infilak edişine İngilizler kadar biz de hayret etmişizdir!»

Fernplant 5 ağustos günü saat 18.00'e kadar İskenderun limanında kalmıştı. Limpet mayınları pervaneli tipte mayınlar olup, pervaneye bağlı bir dişli, muayyen bir süre pervanenin devrini müteakip infilâk maddesinin iğnesini fünya üzerine düşürür ve onu takiben ana infilâk maddesi iştial eder. Mayının çalışması, bağlandığı geminin muayyen bir süre süratli bir şekilde seyir yapmasına tâbidir. Anlaşıldığına göre, Frenplant limandan ilk hareket ettiğinde yeterli sürate varmadan dönüş emri almış ve bu sebeple mayınların pervaneleri çalışmamıştır.

Fernplant böylece ne İskenderun'a, ne de başka limana bir daha hiç bir zaman varamadı ve muntazaman İskenderiye ile İskenderun arasında seferler yapan bu şilebin güleç yüzlü kaptanı Gunar Rodne'yi bir daha kimse göremedi. Frenplant bütün mürettebatı ile sulara gömülmüştü.

İngiliz deniz nakliyatının iki ay içinde sinsi şekilde Mersin ve İskenderun limanlarından hareket etmekte olan gemilerinde zayiat vuku bulması, İngiliz haberalma servisini telâşa sevketmişti. Roccardi notlarında bu günler için şöyle diyor:

«Gerek Türk resmî makamları ve gerekse İngiliz istihbarat servisi, çok sıkı kontrola başlamıştı. Muhakkak bir şeyler seziyorlardı ve İskenderun'da kaldığımız müddetçe bir sonuca varacakları kesinlikle söylenebilirdi. Bunun içindir ki, derhal Luigi Ferraro sıtma illetinin ağır nöbetlerine yakalandı. Malaryadan o kadar rahatsız olmuştu ki, Türkiye'de tedavi edilemiyeceği için çaresiz İtalya'ya gönderdik.»

BU HİKÂYEDEN ARTA KALANLAR

Luigi Ferraro bu anî hastalık sebebiyle geldiği gibi kısa zamanda İtalya'ya döndü. Yaptığı ve başardığı işlerden hiç bir yerde iz bırakmamıştı ve hattâ onun bu başarılarını İtalyan konsolosluğu dahi öğrenemedi. İskenderun'da kaldığı iki aya yakın zaman zarfında 24.000 ton tutarında iki gemi batırmış, bir üçüncü gemiyi hasara uğratmıştı.

Atletik yapısı ve yakışıklılığı ile pek çok kızın kalbine girmiş olan Luigi Ferraro belki de gönlünü bir İtalyan kızına vermişti. Ama her şeye rağmen bu güzel kızla dahi görevinin yeteri kadar meşgul oldu. Sonunda bilerek veya bilmeyerek tomurcuklanmış bir aşkın süratle evlilik gibi mesut bir şekle dönmesine sebebiyet verdi. Bu güzel yuva, birbirinden sevimli evlâtlarla saadetini devam ettirirken, harp senelerinin İskenderun'daki İtalya Konsolosu Marki Don Ignazio di Sanfelice, hayatının sonuna kadar Luigi Ferraro olayının ıstırabını benliğinde duyarak yaşadı.

Ölümünden kısa bir süre önce Marki Don Ignazio'yu Roma'da ziyaret etmiş olan bir Türk arkadaşına konsolos şöyle demişti: «Senelerce vatanıma çok önemli mevkilerde gizlilik dolu görevler ifa ettim. Ama Luigi Ferraro olayının neden benden saklanıldığını hâlâ bilemiyorum. Fakat sebep ne olursa olsun, bana itimat etmemeleri yüzünden sonsuz bir ıstırap duydum ve bu azabı daima yaşadım. Ömrümün sonuna kadar da yaşayacağım...»

İngiltere Kraliçesi

I. Elizabeth

Yazan: Cemal Sancak

I. ELİZABETH çağı, İngiltere'nin kaderinde olduğu kadar, dünya tarihinde de bir dönüm noktasıdır. Babası VIII. Henry zamanında İngiltere, ahalisi çoğunlukla Katolik olan küçük bir ada krallığı idi. Zevkine, boğazına ve kadına düşkün olan VIII. Henry, ilk karısını boşamak yüzünden Papa ile bozuşmuş ve aforoz edildiğinden dolayı, Anglikan kilisesini kurmuş, bu yüzden Avrupa'nın en kuvvetli iki Katolik devleti olan Fransa ve İspanya'nın düşmanlığını kazanmıştı. VIII. Henry'den sonra tahta geçen çocuk kral VI. Edward zamanında Protestanlık bir dereceye kadar kuvvetlendi. Fakat Edward'ın ölümü ile kraliçe olan ablası (Kanlı Mary) koyu bir Katolik'ti. Mary, 300 Protestan'ı yaktırdı ve birçok kişinin kafasını kestirdi. Bu sırada Elizabeth, gençliğinin en güzel yıllarını, her an idam edilmek korkusu ile geçirdikten sonra günün birinde kraliçe oluverdi.

İngiltere'nin dışarda hiç bir dostu yoktu, aksine her devletle arası açıktı. Fransa, İskoçya Kraliçesi Mary Stuart' la birlikte İngiltere tahtında hak iddia ediyor, bir ayağı Holanda'da olan İspanya ise İngiltere'yi yutmak için fırsat gözlüyordu. Katolik - Protestan kavgaları ülkeyi sarmış, kraliçe ve asilzâdeler fakir, asayiş yok, ordu ve donanma zayıftı. İşte Elizabeth bu şartlar altında tahta çıktı. Fakat zekâsı, iradesi ve uzak görüşlülüğü sayesinde; devraldığı küçük krallığı, dünyanın en kudretli devletlerinden biri haline getirdi.

VIII. Henry'nin ikinci eşi Anne Boleyn 7 eylül 1533'te kızıl saçlı bir kız doğurdu. Elizabeth adı verildi.

Henry üç yıl sonra Anne'dan bıktı ve kraliçenin nedimelerinden Jane Seymour'a göz koydu. Jane, kurnaz ve iradesi kuvvetli bir kızdı, kralın metresi olmayı reddetti. Bunun üzerine Henry, kraliçeyi sadakatsızlıkla suçlayarak idam ettirdi. Bu iş için Fransa'dan bir cellat getirtmişti. O çağın kadınları da erkekleri gibi ölüme korkusuz giderlerdi. Londra kalesinin Yeşil Kulesi'nde Anne, idama giderken: «Celladın işinde pek usta olduğunu söylüyorlar, benim de boynum ince,» diyerek gülmüştü.

Anne Boleyn'in nereye gömüldüğü yakın zamanlara kadar bilinmedi. İngiltere'de ünlü kişiler büyük kiliselerin duvarları veya zeminine gömülürler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Londra kalesi kilisesinde yapılan bir onarmada, bir duvar içinde, başı kesilmiş bir kadın iskeleti bulundu, ellerinde altı parmak vardı. Böylece Anne Boleyn'in cesedi 420 yıl sonra bulunmuş oldu.

Henry, ikinci karısının idamından bir gün sonra Jane Seymour ile evlendi. Bir yıl sonra bir oğlu oldu. Böylece Elizabeth, küçük kardeşi ve ablasından sonra İngiltere tahtının üçüncü vârisi olmuştu.

VI. EDWARD VE MARY TUDOR

VIII. Henry'nin ölümü üzerine, hastalıklı bir çocuk olan oğlu, VI. Edward adıyle tahta çıktı. Ülkeyi evvelâ dayısı Somerset dükü Edward Seymour, daha sonra Northumberland dükü John Dudley idare ettiler. Her iki naip, Protestanlığı kuvvetle destekledi. Canterbury başpiskoposunun yazdığı dua kitabını bütün Anglikan kiliselerine kabul ettirip, İncil'in diğer nüshalarını yasakladılar. Bir yandan da parlamento, halkı kiliseye devama mecbur kıldı.

Çocuk kral altı yıl sonra ölünce, koyu bir Katolik olan ve tarihte (Kanlı Mary) adıyle ün alan Mary Tudor kraliçe oldu. Artık Protestan reformculuğu sona erdi. Bu sırada Elizabeth 20 yaşındaydı. Protestanlık için mücadele edenler Mary'yi devirmek üzere bir komplo hazırladılar. Fakat kraliçenin tarafını tutan Londra halkı, isyancılara şehrin kapılarını açmadı, ihtilâlciler tutuklandı, bir kısmı idam edildi, bir kısmı da Londra kalesine hapsedildi.

ELİZABETH'İN HAPİS VE SÜRGÜNDE GEÇEN GENÇLİĞİ

Her ne kadar Elizabeth komplodan haberi olmadığını anlatmaya çalıştıysa da, ablası onu 1544'te yakalatıp Londra kalesine gönderdi. Yağmurlu bir gün, kayıkla Thames nehrinden kalenin (Hainler Kapısı) na götürülen genç prenses, kapının ıslak merdivenlerine otururak ağladı ve içeri girmek istemedi. Fakat yanındaki asîlzâdelerden birinin de ağladığını görünce derhal kendisini toparlayıp, Bell kulesindeki zindanına yürüdü. Buradan canlı olarak çıkacağını aslâ ummuyordu.

Kraliçe Mary, kardeşinin suçsuz olduğuna inanmamakla beraber, etrafındakilerin onu idam ettirmesi hakkındaki kışkırtmalarına aldırmadı ve bu davranışı ile, İngiltere'ye büyük bir iyilik yapmış oldu. İki ay sonra Elizabeth'i Oxford yakınındaki Woodstock sarayına gönderdi.

1555'te Elizabeth, Londra yakınındaki Hampton Court sarayına, oradan da Hatfield malikânesine nakledildi ve gençliğinin büyük bir kısmını bu şatoda geçirdi.

1558 yılı kasım ayının güneşli bir gününde, Hatfield şatosu bahçesinde ihtiyar bir meşe ağacının altında oturmakta olan Elizabeth, önünde diz çöken sırım gibi bir gençten, Mary'nin öldüğü ve kraliçeliğin kendi başına konduğu haberini aldı. Bu genç, dört kardeşi ile birlikte, Mary'ye karşı bir darbe hazırladıklarından dolayı uzun süre Londra kalesinde yatmış olan Robert Dudleyp idi. Elizabeth ile aralarında yıllar boyunca asla ateşini kaybetmeyen bir sevgi olduğunu, daha sonraki olaylar da gösterdi. Elizabeth onu derhal kendisine suvari muhafız kumandanı tayin etti.

25 yaşındaki genç kraliçe ilk kabinesini, şimdi turistlerin çay içtikleri Hatfield malikânesinin büyük salonunda topladı ve daha ilk görevinde üstün niteliklerini gösterdi. Kendisine baş müşavir olarak William Cecil'i seçti, daha sonra Lord Burghley unvanını alan Cecil, ona 40 yıl süreyle ve üstün bir bağlılıkla hizmet etti.

15 kasım 1559 günü, taç giymeye giden kraliçeyi görmek üzere bütün Londra yollara döküldü. Sırmalı bir elbise içinde, brokar örtülü iki katırın taşıdığı bir sedyeye binmiş olarak Londra sokaklarından geçen kraliçe, bütün halkı büyüledi. Kızıl saçları altın gibi parlıyor, gülümseyişi ile etrafına güneşler saçıyordu. Sedyenin önünde, mücevherler içindeki suvariler gidiyor, kraliçenin arkasından yağız bir at üzerinde Dudley geliyordu.

Böylece taç giyen Elizabeth, memleket işlerine sarıldı. Her şeyden evvel ülkeyi sağlam bir ekonomiye kavuşturması, Fransa ve İspanya'nın tehditlerini karşılaması, bunun için de ulusal birliği sağlaması ve kuvvetli bir donanmaya sahip olması gerekiyordu.

KRALİÇEYE YAPILAN EVLENME TEKLİFLERİ

Genç ve bekâr olan kraliçeye evlenme teklifleri yağmaya başladı. Fransa, İsveç, Avusturya ve Rus prensleri onunla evlenmek ve boylelikle İngiltere tahtına ortak olmak için biribirleriyle yarışa giriştiler. Her ne kadar İngiltere tahtına bir vâris bırakmak mecburiyetini duymakta idiyse de, Elizabeth bütün teklifleri geri çevirdi. Bu prenslerden birini seçmesi halinde, diğerlerinin düşmanlığını kazanacaktı. Bu arada ablası Mary'nin kocası olan İspanya Kralı II. Philip bile elçisi aracılığı ile Elizabeth'e evlenme teklif etti. Sanki isteği kabul edilecekmiş gibi, İngiltere'de uzun süre oturmamak şartını da ekledi. Çünkü Mary zamanında bir müddet

İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth.

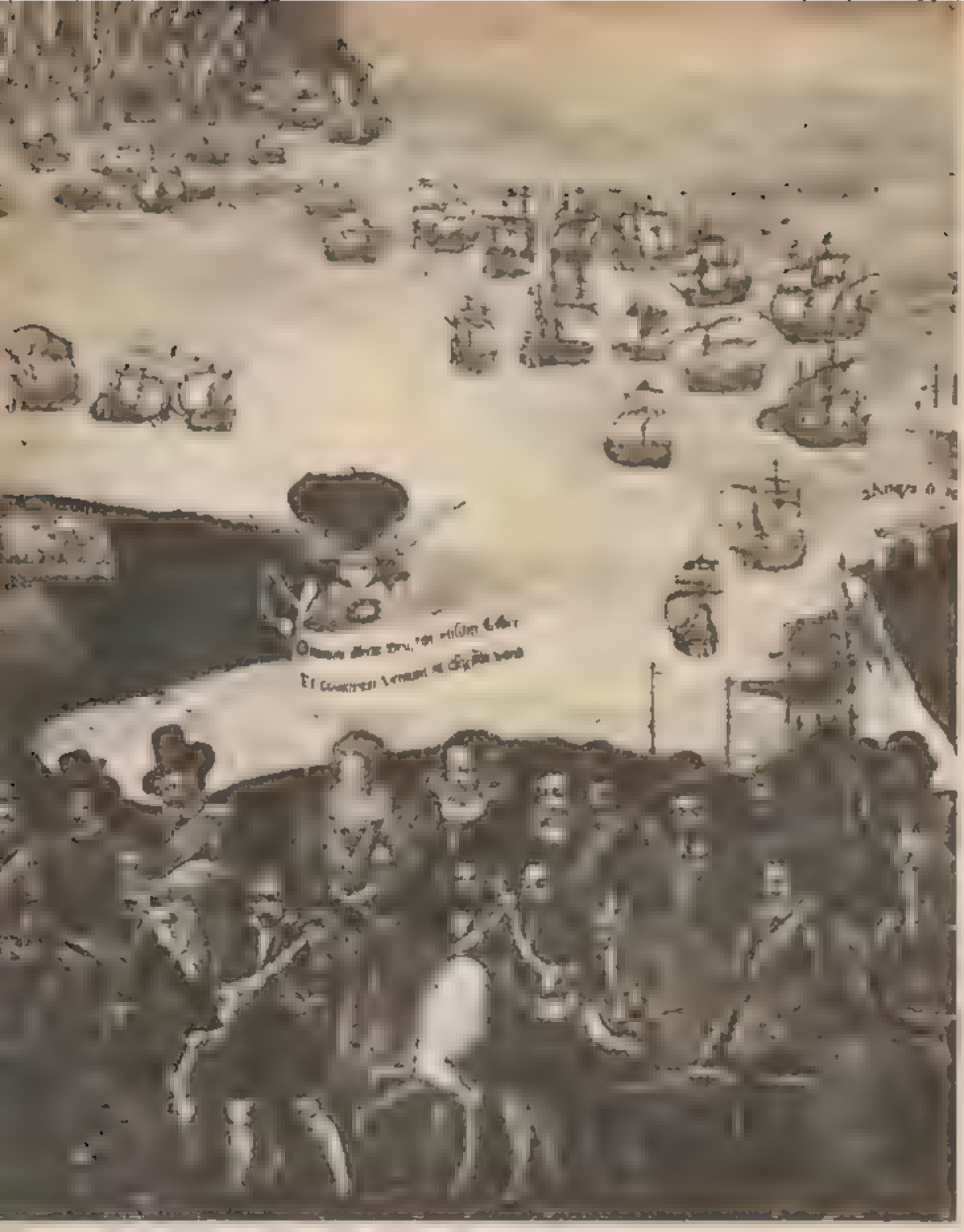

1588 yılında İspanyol donanmasıyle karşılaşan İngiliz savaş gemilerinin temsili bir resmi.

kaldığı İngiltere'nin rutubetli ve güneşsiz günleri Philip'in hoşuna gitmemişti. Elizabeth, İspanyol elçisinin teklifine kahkahalarla gülmekle yetindi.

Gerçekte Elizabeth, genç kızlığından beri Robert Dudley'i seviyordu. Ona Suvari Muhafız Kumandanlığından sonra Earl of Leicester unvanını vermişti ve nerede ise onunla evlenecekti. Fakat kraliçelik görevlerini hiç bir erkeğin tahakkümü altına girmeye uygun bulmadı. Bir gün parlamentoda verdiği bir demeçte: «Ben aslında evli bir kadınım ve kocamın ismi İngiltere Krallığı'dır,» demişti. Özel hayatında ise, «Evde oturup küller arasında pinekleyecek bir kocayı ne yapayım?» diyerek latife yapardı.

Kraliçe, Protestan mezhebinden olmakla beraber, hiç bir zaman iki mezhep arasında tam bir uygunluk sağlayamadı. Fakat inançlarından ve ibâdet şeklinden dolayı kimseyi cezalandırmadı. Bu konuda: «İnsanların kalbine pencere açmak istemediğini» söylerdi.

1570'de Papa, Elizabeth üzerindeki aforozu kaldırdı. Cizvit papazları tekrar İngiltere'ye üşüştüler ve fanatik propagandalara başladılar. İngiliz hükümeti bu rahiplere karşı, dinî tutumlarından dolayı değil, fakat yıkıcı faaliyetlerde bulunduklarından dolayı kovuşturma yaptı.

YURT GEZİLERİ

Hem ülkesini yakından tanımak, hem de denizciliği teşvik etmek isteyen kraliçe, 1574 yılında batı kıyısında ve Londra'dan 118 mil uzaklıkta olan Bristol'e yorucu bir seyahat yaptı.

Yurt gezilerinden en ünlüsü, gençlik arkadaşı Leicester'in Kenilworth şatosuna

1575'te yaptığı ziyarettir. Bagajlar için 300'den fazla araba kullanılmıştı. Kraliçenin maiyeti 1000 atlı idi. Leicester, kraliçeyi 19 gün ağırladı, balolar, av partileri, eğlenceler tertipledi ve bugünün parası ile üç milyon dolar harcadı. Fakat bütün asilzâdeler için kraliçeyi ağırlamak pek kolay olmuyordu. Bir çoğu bu yüzden iflâsı göze alıyorlar, pek azı da hastalık veya «fakir kulübelerinin kraliçeye lâyık olmadığı» özürü ile bu işten kaçınıyorlardı.

KORSANLARIN VURGUNLARI

Deniz kuvvetlerine önem veren Elizabeth, gözü pek ve atılgan korsanları korurdu. Bu korsanların çoğu, Büyük Britanya'nın batı şehirlerinde yetişmişler, hem yıllar boyunca İspanyol gemilerini vurmuşlar, kalyonlarını zaptetmişler, hem de önemli keşiflerde bulunmuşlardı.

İspanyol sefiri, şikâyet ve tehditlerde bulununca, kraliçe, bu korsanlarla başa çıkamadığını, eline geçirirse derhal astıracağını söylerdi. Fakat hiç bir zaman bu sözünü tutmadığı gibi, bazılarına şövalyelik pâyesi verdi ve vurgunlarından aslan payı aldı.

Bu korsanların en ünlüsü Francis Drake idi. 1573'te Panama'ya çıkardığı bir kuvvetle İspanyollar'ın bir kervanını vurmuş ve (100.000) peso altını ele geçirmişti. 1577'de birçok İspanyol gemisini zaptetmiş, Güney Amerika'nın ucundan dolaşarak Peru ve Şili'deki müdafaasız İspanyol şehirlerini vurmuştu. 13 aralık 1577'de Golden Hind adlı gemisi ile Plymouth'a döndüğü zaman bu gemi altın, gümüş, mücevher, ipekli ve baharat ile o derece yüklüydü ki, küpeştesi su hizasına inmişti. Drake'in ilk sözü, «Kraliçe hayatta mı?» diye sormak oldu.

Elizabeth ona, gemisini Thames nehri içinde Deptford'a getirmesini emretti ve geminin güvertesinde, Drake'in kılıcı ile omuzlarına dokunarak onu şövalye yaptı. Böylelikle II. Philip'in «dragon» ve «baş korsan» dediği Drake'i himaye etmiş olduğunu açıkladı. İspanyollar, çalınan hazinelerin iadesini istediler, fakat Elizabeth bu isteğe karşı güldü.

Drake, dünyanın etrafını dolaşan ilk İngiliz gemicisi olmak şerefini kazandı.

I. Elizabeth'in 13 yaşındayken yapılmış bir portresi.

İspanya'nın başlıca düşmanlarından biri de Sir Walter Raleigh idi. Raleigh'in Amerika'ya gönderdiği iki kaptan, yeni dünyadan çok çekici haberler getirdiler. Kraliçe ona, Amerika'da koloniler kurması, hattâ İspanyollar'ın hak iddia ettikleri kıyılarda bile İngiliz göçmenleri yerleştirmesi için bir ferman verdi.

İNGİLTERE'Yİ İSTİLA PLANLARI

Böylece, Kuzey - Amerika'nın İngilizce konuşan ve çoğu İngiltere adalarından göçmüş bir ülke olarak benliğini göstermesine ilk temel, Elizabeth çağında atılmış oldu.

1570 yılına doğru Avrupa'da durum çok gerginleşmişti. İki yıl evvel Holanda, İspanya'ya karşı isyan etmişti. 1572'de St. Barthelomew yortusu gecesinde Fransa'da Katolikler, binlerce Protestan'ı öldürdüler ve Fransa bir din savaşına sürüklendi. Böylelikle Protestan liderliği ister istemez Elizabeth'in omuzlarına yüklendi.

İspanya Kralı II. Felipe, dinden sapıtmış olan İngiltere'yi istilâ için fırsat gözlüyordu. Fakat ihtiyatlı bir adamdı. Eğer Elizabeth'i devirirse, Fransa kralından dul kalmış olan İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın İngiltere tahtına geçeceğini ve İskoçya ile birlikte İngiltere'yi Fransa egemenliğine sürükleyeceğini hesap ediyordu.

Fakat dul İskoçya kraliçesi, yeğeni Darnley lordu Henry Stuart ile evlenince, Felipe'nin endişesi kalmadı. Artık İngiltere'ye haddini bildirecekti.

İngiltere Kralı VII. Henry'nin kızından gelen torunu Mary Stuart, henüz bir haftalık iken İskoçya kraliçesi olmuştu. Elizabeth 1558'de tahta çıktığı zaman Mary Stuart 16 yaşında ve Fransa veliahtı ile evli bulunuyordu. Kocası bir süre sonra II. François adı ile Fransa Kralı oldu. Mary, Paris'te oturuyor ve İskoçya'yı naipler idare ediyordu. François ile Mary, İngiltere tahtı üzerinde hak iddia ettiler ve armalarına İngiltere krallığı amblemlerini de eklediler. Koyu bir Katolik olarak yetiştirilmiş olan Mary, Elizabeth için ciddî bir tehlike idi. Çünkü, hem Fransa kıyılarından, hem de İskoçya'dan İngiltere'yi tehdit ediyordu.

MARY STUART'IN DRAMI

Mary daha sonra İskoçya'ya döndü, fakat kocasına bir komplo hazırlıyarak öldürtmesi üzerine halk ayaklanınca İngiltere'ye sığındı.

Ne var ki, Elizabeth, İngiltere'ye gelen

Kraliçe I. Elizabeth, sarayda bir ziyafet sırasında.

I. Elizabeth'in o devirde yapılmış bir resmi ve imzası.

yeğeni Mary'yi hem kendisi, hem de Protestanlık için zararlı gördüğünden 19 yıl süre ile onu bir şatoda hapsetti. Nihayet Elizabeth'i devirmek üzere bir komploya katıldığı anlaşılınca, parlamento, kraliçeden Mary'nin idamını istedi. Elizabeth istemiyerek onu Northhampton'daki Fotheringhay şatosunda bir mahkemeye gönderdi. Mahkemenin kararı ile aynı şatonun zindanında 1587 şubatının soğuk bir gününde başı kesilerek idam edildi.

KORKUNÇ BİR DONANMA

İspanya Kralı Felipe, 1571'de hazırladığı ve o zamana kadar eşi görülmemiş kuvvette bir donanmayı Lizbon'dan yola çıkardı. 130 gemiden kurulu armada, 2500 top ve 27.000 askerle, gemici taşıyordu.

Armada'nın Manş'a girdiği gün, Londra'dan 22 mil uzakta, Tilbury kalesini çevreleyen düzlükte 6.000 kişilik bir İngiliz ordusu, umutsuz bir savaş için toplanmıştı. Kraliçe de çok geçmeden ordugâha geldi. 50 yaşına basmıştı, aralarına kır düşmüş kızıl saçları, altın bir taç gibi parıldamaktaydı. Elini kaldırdı, savaşçılar nefes almaktan bile çekinerek kraliçelerinin sözlerini işitmek için taş kesildiler.

«Lordlar, asîller ve askerler», dedi. «Savaşın en ateşli anında sizinle beraber yaşamak veya ölmek için aranıza geldim. Gerekirse Tanrım, krallığım, yurdum ve şerefim için ölüp, toprağa düşeceğim. Bir kadın olarak zayıflığımı biliyorum. Fakat bu nahif bedende bir kral yüreği taşıyorum. Yurdumu istilâ etmek isteyen ister Felipe, isterse Parma veya herhangi bir Avrupalı prens olsun. Beni küçük düşürecek hiç bir davranışa tahammül edemem. Ben de sizinle birlikte çarpışacağım, sizin generaliniz, hâkiminiz ve mükâfatçınız olacağım».

«YENİLMEZ ARMADA»'NIN YENİLİŞİ

Küçük ordunun bağrından yükselen «Yaşa» sesleri, Tilbury ovasını çınlattı ve bu haykırış, bütün İngiltere tarihi boyunca yankılar yarattı.

Nihayet Yenilmez Armada, Dunkerque'in 21 deniz mili yakınında Calais limanında demirledi. Deniz Lordu Edward, rüzgârın elverişli olduğunu görerek, ateşe

verdiği birkaç gemiyi İspanyol donanması üzerine saldı. İspanyollar acele ile demirlerini keserek limandan çıkmak isterken birbirleri üzerine düştüler. Ertesi sabah İngiliz gemileri yakın mesafeye sokularak, cephaneleri bitinceye kadar İspanyol gemilerini döğdüler. Bora halinde esen rüzgâr önünde İspanyol gemileri sisler içerisine dağılıp kayboldular.

İngilizler, Armadanın yeniden toparlanıp geri döneceğini sanıyorlardı. Fakat Armada parçalanmış, birçok gemiler kıyıya düşmüş ve 130 parçadan ancak yarısı İskoçya ve İrlanda'nın kuzeyinden dolaşarak geriye dönebilmişti.

BİR ASİLZADENİN İDAMI

İngiltere, bu deniz savaşından sonra, son büyük düşmanından da kurtulmuş ve dünyanın en büyük deniz kuvvetlerinden birine sahip olarak, üç yüzyıl boyunca yedi denize hâkim olmuştu.

1598'de Elizabeth'in en büyük düşmanı İspanya Kralı II. Felipe, 42 yıl saltanattan sonra öldü. Fakat İspanya ile savaş hali, Elizabeth'den sonra tahta çıkan I. James'in 1604'te yaptığı barış andlaşmasına kadar sürüp gitti.

1599'da İrlanda tekrar ayaklanmıştı. Kraliçe oraya, koruduğu ve sevdiği genç asîllerden biri olan Essex Kontu Robert Devereux'yü gönderdi. Fakat Robert, iki ay üst üste başarısızlığa uğradıktan sonra, emir almadan Londra'ya döndü ve doğruca saraya giderek kapısını vurmadan kraliçenin odasına girdi. Üstü başı toz ve çamur içinde idi. Kraliçe ise yarı çıplaktı. Fakat Elizabeth sükûnetini bozmadı, onu evine gönderdi. Birkaç ay sonra bir soruşturma komisyonu Devereux'nün rütbesini geri aldı ve onu göz hapsine mahkûm etti.

İntikam almak isteyen Devereux, 1601'de yanına aldığı silâhlı bir grupla şehre inerek, halkı kraliçeye karşı ayaklandırmak istedi. Fakat Londra sitesi ona kapılarını açmadı, konağına kaçan genç asi, kraliçenin muhafızlarına teslim olmak zorunda kaldı. 20 gün sonra Londra kalesinde başı kesilerek idam edildi.

Robert de ölüme korkusuzca gitmişti. Cellâdın baltasını parmakları ile yoklayarak keskinliğini denemiş ve «Bu, her türlü hastalığa karşı çok keskin bir devâ,» demişti.

KRALİÇENİN SON GÜNLERİ

Elizabeth'e 40 yıl sadakatla hizmet etmiş olan William Cecil, 1598'de hastalandığı zaman, kraliçe onu ziyaret etti ve eliyle yemek yedirdi. William, kendinden sonra yerine geçen oğlu Robert'e yazdığı mektupta şöyle demişti: «O, bir ana olmamakla beraber, bana bir ana şefkati gösterdi. Eğer iyileşirsem tekrar kraliçeme hizmet edeceğim, ölürsem, Tanrı'nın mâbedinde yine onun hizmetkârı olacağım».

KRALİÇE ÖLÜM DÖŞEĞİNDE

1603 martının başlarında 70 yaşına gelmiş olan kraliçe gittikçe halsiz düşmeye başladı. Oturduğu yerde arkasına yığılan yastıklara dayanmış olarak, kaçınılmaz sonucu bekliyor, ne yemek yiyor, ne de yatmak istiyordu.

Nâzırları onu ziyaret ederek, Mary Stuart'ın oğlu James'in tahta vâris olmasına ne diyeceğini sordular. Elini başına götürerek rızasını bildirdi. 23 mart akşamı başpiskopos Withgift, kraliçenin yatağı yanında diz çökerek dua etti. Ertesi sabah Elizabeth, kuvvetli bir İngiltere'yi miras bırakarak hayata gözlerini yumdu.

Baş ucunda duran mücevherle işlemeli bir çekmecede, Leicester'in bir mektubunu buldular. Armadanın geldiği yıl ölmüş bulunan bu en sadık adamı, ölümünden bir hafta evvel kraliçesine son defa olarak ebedî bağlılığını bildirmişti. Elizabeth de katlanmış olan mektubun üzerine: «Onun son mektubu» kelimelerini yazmıştı. Bu üç kelime, tarihte eşi az görülmüş büyük bir kadının aşkını anlatan hazin bir roman idi.

ALTIN DEMEÇ

Onun büyüklüğünü anlatan pek anlamlı bir olay 1601'de geçmişti. Parlamento, kraliçenin kendilerine danışmadan bazı kimselere monopoller vermesine karşı koymuştu. Elizabeth, parlamentonun isteğini kabul etti. Parlamento, kraliçeye teşekkür etmek üzere toplandığı zaman onlara şöyle söyledi:

«Her ne kadar Tanrı beni kraliçeliğe yükseltti ise de, ben ancak sizlerin sevginize dayanarak hükümdarlık ettim. Yurduma yararlı olmıyacak isem ne yaşamak, ne de kraliçelik etmek isterim. Benden sonra bu tahta daha kudretli ve akıllı prensler gelse de hiç biri benim kadar duygulu ve gönlü sevgi ile dolu olmayacaktır».

Yüzyıllar boyunca «altın demeç» olarak hatırlanan bu sözler, tam anlamı ile Elizabeth'in karakterini aksettirir.

Kraliçe I. Elizabeth, Londra'da Westminster Abbey'de, krallık armalarını taşıyan mermer bir kemer altında ebedî uykusunu uyumaktadır.

Fâtih ve Ressam Gentile Bellini

Yazan: Ord. Prof. Dr. Franz Babinger
Çeviren: M. Şevki Yazman

İNSAN bilir ki, İslâm dininde ve bilhassa Sünnî mezhebinde insan vücudunun resmini yapmak tamamen yasak olmamakla beraber makbul bir hâdise de değildir. Bu yüzden İslâm'ın mukaddes saydığı ibadet yerlerinde insan resmine rastlanmamakla beraber, güzellik getiren süs ve sanat eserleri her yerde görülür. Hattâ eski Arap halifelerinin çöldeki kasru'l - amrâ saraylarında bile insan resmine rastlanabilir. Şiî mezhebine mensup olanlarda ise daha müsamahalı davranılarak minyatür veya mozaiklerle duvarları, kitapları süslemek ve bu arada çeşitli insan resimleri yapmak daha yaygındır

Osmanlı padişahlarında da sanata ve süse karşı tevecciih gösterenler vardır ve bunların başında Fâtih Sultan Mehmed gelir. Fâtih zamanında Venedik, Floransa, Ceneviz devletleriyle zaman zaman bu hususlarda yazışmalar olduğu, sanat erbâbından, ressamlardan, heykeltraşlardan istifadeye kalkışıldığı bilinen bir hakikattir. Bilhassa harp sanatları, teknikte gördükleri ilerlemeler, top dökümcüluğu, kale inşaatı, gemi yapımı işlerinde birçok Macar, Romen, Alman, İtalyan ustalardan istifade ettikleri ve bunları kendi memleketlerine getirdikleri ve yararlandıkları muhakkaktır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında Avusturya imparatorunun sefiri olarak Türkiye'ye gelen ve uzun zaman burada kalan Busbecq'in «Türk Mektupları» bu hususlardan uzun uzun bahseder.

Batı'nın bu sanatkârlarından istifadeye kalkanların başında ise Fâtih Sultan Mehmed'i görürüz.

VENEDİK'TEN BİR RESSAM İSTENİYOR

Bir taraftan Bizans'ı ve onun başkentini ele geçiren, Batı ile hemen daimî mücadelede bulunan bu padişah, Batı'nın ve Hıristiyanlığın amansız düşmanı olmakla beraber, oranın sanat sahasındaki ileriliğinden istifadeyi asla ihmal etmemiştir, bu hususta bizzat kendi oğlu II. Bâyezid ile mukayese edilemeyecek kadar ileri görüşlü ve müsamahakâr davranmıştır.

Venedikliler'le uzun çarpışmadan ve onlar için hiç de latif olamıyan 1479 muahedesinden sonra ve 1 ağustos 1479 tarihinde Venedik şehrine, Fâtih'in Yahudi asıllı ve yarı resmî sefiri veya iş adamı olarak birisi gelir. Elinde Venedik Devlet başkanı Pietro Mocenigo'ya yazılmış bir mektup vardır. Mektupta Fâtih'in torun-

larından birinin Istanbul'da yapılacak sünnet düğününe, Venedik başkanı davet edildikten sonra, kendisinden «un buon Pittero», yani iyi bir ressam göndermesi rica ediliyordu. Venedik sanatkârlarına karşı gösterilen bu teveccuhten, başkan çok memnun oldu ve beş seneden beri sarayında çalıştırdığı Bellini'yi göndermeye karar verdi. Kendi sarayındaki işleri ise Bellini'nin küçük kardeşi Giovanni yürütecekti.

Fâtih, ressamdan başka, bir heykeltraş ve bir de bronz dökümcüsü istemişti. Buna talip sanatkârları bulmak kolay olmadı, Donatella sanat mektebinden istendi, bidayette talip olanlar çıktı ama, sonunda memleketlerinde çalışmayı ve emniyet içinde bulunmayı tercih etmiş olacaklar ki gitmekten vaz geçtiler.

BELLİNİ ISTANBULDA

1479 senesi eylül ayının üçüncü günü Gentile Bellini yanında iki yardımcısı, iki tane de dışardan bulduğu sanatkârla beraber bir kalyona binerek denizden Istanbul'un yolunu tuttu. Eylül ayının sonlarına doğru da salimen Istanbul'a ulaştılar. Yol masraflarının tamamını Venedik başkanı ödemişti. Fakat Istanbul'a geldikten sonra, Fâtih de ayrıca kendilerine bol bol yol parası ödedikten başka, bundan sonraki masraflarının saraydan ödenmesini ve kendilerinin tam bir misafir olarak sarayda ağırlanmalarını emretti.

Bellini'yi Istanbul'da çok iş bekliyordu. Bir defa yeni inşa edilmiş Topkapı Sarayının duvarları bomboştu, bunlar tezyinat ve resim istiyordu. Istanbul'da kaldığı 15 - 16 aylık zaman arasında hemen fasılasız çalıştı, birçok şeyler yaptı, fakat bugün bunların izlerini dahi bulmak mümkün olmuyor. İleride görüleceği üzre, Fâtih'e nazaran çok müteassıp olan oğlu II. Bâyezid, babasının ölümünden sonra bu sanat ve ressamlık eserlerinin hemen hepsini sildirmiş, ortadan kaldırmış ve bizzat babasına ve Cem Sultan'a ait resimleri yırttırmamış ise de, bunların pazara çıkarılmasına göz yummuş veya bizzat kendisi pazara göndertmiştir. O derecede ki bugün üstad Bellini'nin yaptığı ve geride bıraktığı resimler, saray arşiv veya müzelerinde değil, pazarlardan satın alınarak çeşitli eller değiştiren ve bugün bir İngiliz'in veya Londra galerisinin eline geçen bir İsviçreli veya Amerikalı'nın elinde bulunan resimlerden Fâtih'in portresini görebilmekteyiz.

Fâtih Sultan Mehmed, Bellini'yi ve sanatını çok takdir etmişti. Onun çalışmasını uzun boylu seyreder, insan ve hayvanların kısa zamanda ve asıllarına mutabık resimlerini çizmekte gösterdiği maharete hayran kalırdı. Resimler bayağı canlı hissini verirlerdi. Fâtih çok defa bunları seyredip kendi fikirlerini de söylerdi. Fakat şimdi bu yapılmış işler hakkında bilgimiz çok azdır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bunlar sarayda aynı itina ile muhafaza edilecek yerde, Fâtih'in ölümü ile birlikte ortadan kaldırılmalarına, oğlu II. Bâyezid bütün gayreti göstermiştir. Sarayın iç tezyinatında bugün Bellini'nin olması muhtemel tek bir resme dahi rastlanamadığı gibi dışarıda görülen resimler de, II. Bâyezid'in tahta çıkmasını müteakip çarşı ve pazara dağılan veya dağıtılan birkaç resme inhisar etmektedir.

Bunların başında Bellini tarafından yapıldığı tesbit edilen iki resim gelir. Bunlardan birisi Fâtih'in hasta ve muztarip zamanında yapılmış bir resimdir ki, Istanbul'da Batılı birinin eline geçmiş, Venedik'e getirilmiş ve 1877 - 80 seneleri arasında Istanbul'da İngiliz sefirliği yapmış olan Henri Layrd tarafından satın alınmış ve ölümünden sonra da karısı tarafından Londra'ya götürülerek, Millî Galeri'ye hediye edilmiştir.

Bu tablonun Bellini'nin orijinal resmi olup olmadığı hayli tartışılmış ve mütehassıslarınca yapılan uzun araştırmalardan ve ışın tatbikinden sonra, üzerinde bazı yeni işlemeler, ilâveler olmakla beraber, Bellini'ye ait bir eser olduğu mütehassıslarca tesbit edilmiştir.

Diğer bir resim ise, Fâtih'i, oğlu ile birlikte gösteren tablodur. Oğlu hakkında hiç bir izahat bulunmadığına gore, bunun kimliği de şupheye düşmüştür. Fâtih'in çok sevdiği malum olan oğlu Şehzâde Mustafa olamaz. Zira şehzâdenin 1450 - 1474 seneleri arasında yaşadığı malum olduğuna ve Bellini'nin 1479 senesinde Istanbul'a geldiği bilindiğine göre, Şehzâde Mustafa'yı görmüş olması ve resmini çizmesi söz konusu olamaz.

II. Bâyezid ise bu sıralarda Amasya'da bulunuyordu ve babasının kardeş öldürmeyi mübah gören kanunu karşısında, baba öldürmenin de caiz olduğuna kanaat getirmiş bir vaziyette duruyordu, babasıyle arası pek iyi değildi. Bu resim ona da ait olamazdı. Olsa olsa Şehzâde Cem'e ait olması kabul edilebilir.

Şurası da var ki, bizzat Şehzâde Cem de devamlı olarak Konya'da kaldığına göre, bu gencin Fâtih'in kendisinden, sohbetlerinden, şakalarından hoşlandığı söylenen ve adı (Kral Oğlu İshak Bey) diye çıkan son Bosna - Hersek kralının Fâtih'in sarayına gönderdiği oğlu da olabilir.

Fâtih in, Bellini tarafından yapılan meşhur tablosu.

Ressam Gentile Bellini'nin yaptığı Fâtih'in başka bir tablosu.

Bundan otuz beş sene evvel ortaya çıkmış ve Bellini tarafından yapılmış ve halen bir Amerikalı tarafından satın alınmış Fâtih Sultan Mehmed'e ait resim neşredilmişti. Verilen habere göre bu resim, 1933 tarihinde Moskova'dan Paris'e kaçan Zacharij Byrtschanski adında eski bir Rus tüccar tarafından getirilmiş olup, çarların eski saraylarından ele geçirilmiştir. 21×16 cm. büyüklükte bir ceviz tahta üstüne çizilmiş resim, Layard'ın evvelce almış olduğu resme çok benzemektedir ve Bellini'nin olması da muhtemeldir.

Yalnız sultanın omuzuna kadar sarkan sarığın ucu mütehassısları şaşırtmıştır. Çünkü Osmanlı padişahlarında bu çeşit sarığa rastlanmaz. Sarığın biraz da süs mânasına gelen bu tarzı daha ziyade Fâtımî halifeleri veya onların yüksek rütbeli memurlarında görülmüş, fakat Osmanlı padişah ve halifelerinde ise bid'at (haram) telâkki edilmiştir. Bu sebeple bu resmin Bellini'den ziyade sonradan esas resim model alınarak yapılmış olması şüphesini uyandırmaktadır. Bu resmin Rusya'dan nasıl geldiği hakkında Avusturya'da yapılan bir tetkik ise, Moskova'da III. İvan zamanında ve Paleolog hanedanına mensup karısı Zoe/Sophia zamanında saraya geldiği ve menşei hakkında tam bir bilgi bulunmadığı tesbit edilmiştir. Şurası muhakkak ki, bu resim de ötekilerden pek farklı değildir ve zamanına göre ağaçtan tablolar üzerine yapılmıştır.

TARİHE AKAN BİR AY

Haziran 1969

2 HAZİRAN

Istanbul Üniversitesi'ndeki 6 fakülteyi işgal altında tutan öğrenciler, I. Sulh mahkemesinin arama kararı vermesi üzerine üniversiteyi boşalttılar. Savcılık da arama yaptı.

3 HAZİRAN

Milletlerarası Ticaret Odası (I.C.C.) nin 22. genel kurul toplantısı, Kültür Sarayı salonlarında çalışmalarına başladı. Başbakan Demirel kongrede bir konuşma yaptı.

● Bu yıl 30 ağustosta, 56 albay bir üst rütbeye terfi ederek general veya amiral olacaklar.

4 HAZİRAN

Avustralya donanmasına ait Melbourne uçak gemisi, bir deniz manevrası sırasında, Frank Evans isimli Amerikan muhribini ikiye böldü. Çarpışmadan sonra Amerikan komutanlığı tarafından yayınlanan bir tebliğde, muhribin ikiye bölünen kısmından ön tarafının battığı ve en az 57 denizcinin sulara düşerek kaybolduğu bildirilmektedir.

5 HAZİRAN

Meksika Havayollarına ait 72 yolcu taşıyan bir Boeing 727 uçağı, Kuzey Meksika'da Monterrey şehrinin 32 kilometre güneyine düşerek parçalandı. Uçaktakilerin kurtulma şansının çok az olduğu bildiriliyor.

● Ankara Hukuk Fakültesi eylüle kadar tatil edildi, sınavlar yapılmayacak.

6 HAZİRAN

İtalyan Başbakanı Mariano Rumor, özel bir uçakla Ankara'ya geldi ve Başbakan Demirel tarafından karşılandı.

7 HAZİRAN

CHP Meclis Grubu Başkanvekili, Millet Meclisi'nin olağanüstü toplanmasını isteyen 90 imzalı teklifi Ferruh Bozbeyli'ye verdi.

● Siyasî af konusunda partisinin tutumunu beğenmeyip CHP'den ayrılan Istanbul Milletvekili Orhan Erkanlı, Millet Meclisi Başkanlığına bir mektup göndererek milletvekilliğinden de istifa ettiğini bildirdi.

9 HAZİRAN

Meclis ve Senato cuma günü toplanacak.

10 HAZİRAN

Istanbul Üniversitesi'nde sınavların polis nezaretinde yapılmak istenmesi yüzünden polisle öğrenciler çatıştı, yaralananlar oldu.

● Beyazperdenin en yakışıklı aktörlerinden Robert Taylor, yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamıyarak hayata gözlerini yumdu.

12 HAZİRAN

Milletlerarası Gazete Sahipleri Federasyonu (FİEJ) 22. kongresi, Kültür Sarayı'nda, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası adına Şevket Rado'nun yaptığı bir konuşma ile çalışmalarına başladı.

13 HZİRAN

FİEJ kongresinde konuşan Başbakan Süleyman Demirel, basın hürriyetini savundu.

14 HAZİRAN

Meclis ve Senato, gerekli çoğunluk sağlanamadığı için toplanamadı.

16 HAZİRAN

Fransa'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini De Gaulle'cülerin adayı Pompidou kazandı.

19 HAZİRAN

Belediye Meclisi toplantısında bir konuşma yapan Belediye Başkan yardımcısı Dr. Lütfi Oğultürk, «Haliç, bir basil yuvası halindedir ve mikrop saçmaktadır» dedi.

26 HAZİRAN

Kırıkkale'de oynanan Tarsus İdmanyurdu - Kırıkkalespor Türkiye 3. Ligi futbol maçında olaylar çıktı, halk ve polis arasında meydana gelen silâhlı çatışmada ölen ve yaralananlar oldu.

30 HAZİRAN

Bilecik Valisi Muammer Ürgen, otomobiliyle Sakarya nehrine uçmuş ve şoförü Ferman Ayırım ile birlikte boğularak ölmüştür.

Ülkeler ve İnsanlar

Pakistan

Pakistan, iki ayrı toprak parçası üzerinde kurulmuş bir ülkedir Batı ve Doğu Pakistan dive adlandırılır. Yuz milyonu aşan nufusuyla dünyanın en kalabalık Müsluman devletidir. Coğrafi yapısı çok farklı olan Pakistan'ın çok renkli bir hayatı vardır.

Pakistanlı üniversiteliler. okulda cübbe giyerler. Böylece her öğrencinin bağlı bulunduğu fakülte anlaşılır. Resimde Karaçi Üniversitesi'nde okuyan bir grup öğrenci görülmektedir.

Hindistan Yarımadası'nın bir özelliği olan yılan oynatma Doğu ve Batı Pakistan'da da yaygındır. Her sokak başında rastlanan bir yılan oynatıcı kobrasıyla (yukarıda). Pakistan'da İslâm usulü dinî ve resmî nikâh birlikte yapılıyor. Doğu Pakistan'da damat ve yakınları nikâh töreninde (sağda).

Batı Pakistan'ın kuzeyinde yaşayan Patan'lar cengâverlikleriyle ünlüdür. Onlar için; «Bir Patan ekmeksiz olabilir, fakat silâhsız asla» deyimi kullanılır. Pakistan'ın Kohat bölgesinde ülke çapında silâh yapan imalâthaneler vardır. Yazarımız Edibe Dolu, bu imalâthanelerin birinde yapılmış bir tabancayı inceliyor (yukarıda). Silâh imal eden bir sanatkâr (solda).

Pakistanlılar'ın elbiselerinden hangi bölgelerde yaşadıklarını anlamak mümkündür. Batı Pakistan'da Timuroğulları Devri kıyafetlerinin modernize edilmiş şekli olan dar pantolon ile şalvar ve kemiz yaygındır (sağda). Sarı giyinmiş Doğulu kadınlar İstiridyelerde pembe inci arıyor (aşağıda).

KARİKATÜR

— Sen seyahatine devam et, ben yeni bir anlaşma yaptım.

— Suzette mi ne yapıyor? Ha, omlet pişirmekle meşgul.

— Ya ben de burada olmasaydım?

— Kenara çekilin. Fişi prize sokuyorum.

— Bu tablo neyi mi ifade ediyor? Onu yüz yıl sonra anlarsınız.

— Paratonere ait yeni bir buluşu var da, onu deniyor.

Kitaplar Arasında

Prof. Osman Turan'ın Yeni Bir Eseri

Prof. Dr. Osman TURAN, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Türk Dünya Nizamının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları,** Cilt: I, Istanbul, 1969, Turan Neşriyat Yurdu, Istanbul Matbaası, XX + 216 sayfa, 20 TL.

En kıymetli tarih âlimlerimizden Prof. Osman Turan, bu defa son derece ilgi çekici ve mühim bir kitap veriyor. Müellifin eskiden beri uğraştığı bir mevzuda, Türkler'in tarih boyunca cihan hâkimiyeti mefkûresi ve devlet idaresi fikri bahsinde kaleme alınan bu eser, son yıllarda çıkan kitapların en ehemmiyetlilerinden biridir. Mâkul bir şekilde dip notları konmuş, müellif tarihçiler dışında, aydınlarımıza da hitâb edilmeye çalışılmıştır. Hem bu bakımdan, hem de fikir tarihçiliği üzerinde ısrar etmesi dolayısıyle Prof. Turan, ayrıca tebrike değer.

Eser, üç büyük bahse ayrılmış: I. Türk Tarihine Giriş, II. Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi ve III. Türk - İslâm Cihan Hâkimiyeti. Bu büyük bahislerin her biri sırasıyle 8, 8 ve 11 fasla bölünüyor. Kültür hayatımıza yenilik getiren bir eser. Tabiî müellif, birçok meselede şahsî mütalaalarda bulunuyor. Bunlar tarafsız olarak münakaşa edilebilir. Fakat ortaya atılan ve iyi delillendirilen birçok orijinal fikir de rahatça kabul edilebiliyor.

PEÇEVÎ TARİHİ

İbrahim PEÇEVÎ, **Peçevî Tarihi,** bugünkü ifadeye çeviren ve notlayan: Murat URAZ, Istanbul, 1968 - 69, Son Telgraf Matbaası, basan ve yayan: M. Hüseyin Tutya, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, Neşriyat Yurdu, ciltli, 2 cilt hâlinde 544 sayfa, 70 TL.

Peçevî İbrahim Efendi, en büyük tarihçilerimizden biridir. Eseri de, 1520 ilâ 1640 arasında geçen 120 yıllık Osmanlı tarihinin (Yavuz'un ölümünden, IV. Murad'ın ölümüne kadar) en değerli kaynaklarındandır. Fevkalâde güzel bir üslûpla yazılmış, çok orijinal sayfalar ihtivâ eden bir eserdir. Şimdi Murat Uraz, bu eseri, kısaltarak ve sadeleştirerek, açıklamalar ekliyerek yayınlamış. Gençlerimize ve aydınlarımıza gerçek bir hizmettir.

Cahit ÖZTELLİ, **Kul Nesîmî (XVII. Yüzyıl Tekke Şairi),** Ankara, 1969, Töyko Matbaası, Türk Etnografya, Folklor ve Turizm Derneği Yayını: 3, 120 sayfa, 5 TL.

Millî Folklor Enstitüsü Müdürü Cahit Öztelli, hayatını folklor araştırmalarına vakfetmiş, pek değerli araştırmalar yapmış, kıymetli neşriyatta bulunmuş bir ilim adamımızdır. Bu defa, XVII. asır Türk tasavvuf edebiyatının en müstesna şairlerinden Kul Nesîmî'nin şiirlerini bir araya toplamış. Önsözde, şairin hayatı ve şahsiyeti hakkında uzun bir tetkik yer alıyor. Sonra hece ve arûz ile yazılmış şiirleri toplanmış. Eserin sonunda da şiirlerde geçen kelimeler üzerine bir lugatçe var. Mevzu ile alâkalı olanlar kadar, aydınlarımıza da hitab eden pek değerli bir monografi.

Sayın Doç. Dr. Nihad Çetin,

Bir broşür bastırarak bana açık mektup yazmak külfetini ihtiyar buyurmuşsunuz. Siz Arab filolojisi ile uğraşan genç bir ilim adamısınız. Sizden eserler bekliyoruz. Kendilerini müdafaadan âciz adamların avukatlığını üzerinize almayınız. Kariyeriniz için zarar vericidir. İslâm Ansiklopedisi'nde gösterdiğim 200 yanlıştan 5 tanesine sayfalar dolusu cevap vermekle ne kazandınız? Cevaplarınız da doğru değil. Klasik Türk şiiri XVIII. asırda yükselme değil, inhitat devresindedir. Türk hükümdarı Hüseyin Baykara'ya «Hüseyn-i Baykara» diyemezsiniz. Bu gerçekleri kabul buyurunuz ve sahanız olmıyan mevzularda yazı yazmıya ve söz söylemeye ihtiyaç duymayınız. Derin saygılar. **Y. Ö.**

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Alâeddin Üçak (Uşak)

Sard harabeleri hangi devirden kalmadır?

Sard, M.O. 546'ya kadar Lidya krallarının taht şehri idi. Bu tarihte İranlılar'ın eline geçti ve bir satraplığın (eyaletin) merkezi oldu. Gittikçe söndü. M.Ö. I. asırda bir zelzeleden büyük zarar gördü ve mühim bir iskân merkezi olma vasfını kaybetti.

Jan. Bnb. Mehmet Alpay (Elâzığ)

«Türkiye'de Asayiş Meseleleri» adlı bir kitap hazırlıyorum. Nasıl malzeme temin edebilirim?

İşlediğiniz mevzu, üzerinde az durulmuş bir tarih bahsidir. Kaynakları çeşitli ve dağınıktır. İstanbul veya Ankara'daki kütüphanelerde çalışmak icab eder. Bu mevzudaki tetkikler, işaret ettiğiniz gibi, çok eksik ve yanlıştır. İltifatlarınıza minnetdârız. Pul göndermişsiniz. Pek hususî haller dışında mektupla cevap vermediğimizi, bu takdirde bile pul gönderilmemesini, bu sütunlarda pek çok defa rica etmiştik.

Tarık Aceroğlu (Beşiktaş - İstanbul)

Niçin Hititler'e bir zamanlar «Eti» deniyordu? Hitit ve Sümerler'in bugün yaşıyan kalıntıları yok mudur?

«Eti» kelimesi tamamen uydurmadır. Batı ilim âleminde milletlerarası «Hitit» denen «Hatti» kavmine, — gûyâ Türk menşeli olduklarını gösteren bir kelime kullanılarak — «Eti» denmiştir. Bu kelimenin mânâsı yoktur. Son zamanlarda ilmî değeri olan bütün yayınlarda terkedilmiştir. — Hitit ve Sümerler, daha Milât'tan asırlarca önce, Anadolu ve Mezopotamya'yı istilâ eden kavimler arasında tamamen erimiş ve dağılmışlardır. En az 2.500 yıldan beri Sümerce ve Hititçe, hiç bir topluluk, hattâ şahıs tarafından konuşulmıyan ölü dillerdir. XIX. asra kadar, böyle iki kavmin yaşadığı bile bilinmiyordu. Arkeoloji keşifleriyle mevcudiyetlerinin izleri keşfedilmiştir.

Av. Ali Hâdi Okan (Üsküdar - İstanbul)

«Nef'î-i Zamân» mahlası ile, Nef'î üslûbunda, eski büyüklerimize ve tarihî mahallerimize ait şiirler yazarım. Mecmuanızda yayınlamak ister misiniz?

Örnek olarak gönderdiğiniz *Yavuz-Nâme* ve *Üsküdar*, başarılı. O devrin havasını veriyor. Fakat şiir neşretmiyoruz. Mevzuumuz dahilinde değil. Sonra bu gibi eski üslûpla yazılmış metinler, bugünün okuyucusu için geniş açıklamalara da ihtiyaç gösteriyor. Teşekkür ederiz. Şiir yayınlıyan pek çok dergi vardır.

Mehmet Edir (Hastings - İngiltere)

Sunday Mirror'da Pirî Reis'in haritaları hakkında çıkan bir yazıyı kestim, gönderiyorum.

Teşekkür ederiz.

Taluy Duyar (Teşvikiye - İstanbul)

Komünizmin olduğu gibi emperyalizmin kötülüklerinden de bahsetmenizi istiyoruz.

Hayat Tarih Mecmuası'nın 5 yıllık yayın hayatında, komünizmin olduğu kadar, emperyalizmin, sömürgeciliğin ve iktisadî istismarın da eski ve yakın tarihimizdeki birçok hâdisesi anlatılmış, teşhir edilmiştir. Siz daha lise talebesisiniz. Bu yaşta peşin fikirlere ve malûm sloganlara kapılmayınız. Tarih, olayları tek cepheden takdim etme sanatı değil, birçok cepheden gösterebilme ilmidir.

Sedat Beşe (Ankara)

Emekli tümgeneral olan ve İstiklâl Savaşı'na katılıp pek değerli ve orijinal hâtıralarını kaleme alan babamın eserini nasıl değerlendirebilirim?

Biz, bilhassa teknik ve askerî mahiyette uzun hâtıralar yayınlıyamayız. Bu tip hâtıraları başka gündelik, haftalık ve aylık mevkuteler de yayınlamaktan çekinir. Kitap hâlinde bastırılması, en iyisi Genelkurmay'ın ilgili dairesine verilmesi lâzım. Yalnız geniş halk kitlesini ilgilendiren pasajları bir veya birkaç makale halinde ayrılabilirse, yayınlıyabiliriz.

S. R. (Beyoğlu - Istanbul)

«Bekâret kemeri» nedir?

Bekâret kemeri, Haçlı Seferleri sırasında Avrupalı şövalyelerin düşündükleri bir şeydir. Şövalyeler, Müslümanlar'la vuruşmak için, müddeti belli olmıyan uzun bir zaman ülkelerinden, ailelerinden ayrılıyor, Yakın Doğu'ya geliyorlardı. Bazı şövalyeler, eşlerine böyle kemerler takmışlardır. Bu kemerlerin çeşitleri çoktur ve örnekleri Avrupa müzelerinde tecessüsle seyredilmektedir. Bekâret kemerinin anahtarını, şövalye alıp beraberinde götürüyordu. Kemer hiç bir şekilde açılamıyacak şekildeydi. Bu yüzden mikrop kapıp ölen birçok kadın oldu. Çünkü belirli zamanlarda tabiî ihtiyaçlar görüldükten sonra kemerler yeter derecede temizlenemiyor ve pas tutuyordu.

Halil Güvener (Karamanlı - Burdur)

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk matbaayı kim kurdu?

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk matbaayı 1727'de İbrahim Müteferrika, sonradan sadrâzam olan arkadaşı Yirmisekizçelebî-zâde Said Efendi (Paşa) ile beraber kurmuştur. Bu ilk Türk matbaasıdır. Yoksa Osmanlı İmparatorluğu'nda, bu tarihten çok önceleri, azınlık matbaaları vardı. — İkmalinizi verebilmeniz için, gene sınıfınıza ait mektep kitaplarından faydalanacak, bol bol okuyacak, yazacaksınız.

Abdullah Cizre (Bahçelievler - Ankara)

«Hudâvendigâr» kaçıncı Sultan Murad'ın unvanıdır?

Sizin de bildiğiniz ve kaydettiğiniz gibi I. Murad'ın (1362 - 1389). Bir gazetede okuduğunuz yanlıştır. Diğer işaret ettiklerinizde de haklısınız. Basınımızda böyle şeyler oluyor.

Dr. Kur. Alb. Hasan Yumar (Yenişehir - Ankara)

Dostça düşüncelerinize ve samimî mektubunuza teşekkür ederiz. Arzularınızı gerçekleştirmeye çalışacağız.

Mehmet Kır (Gaziantep)

Kürtçe nasıl bir dildir?

Bu sütunlarda Kürtçe'nin Ârî gruptan bir dil olduğunu birçok defalar yazdık. Tabiî başta Türkçe olmak üzere komşu dillerden çok kelime almıştır. İyi duygularınıza teşekkür ederiz.

Ünal Türkeş (Ataköy - Istanbul)

İbnü Battûta'nın Seyâhat-Nâme'si *Türkçeye çevrildi mi? İstanköy adası hakkında bir kitap var mı? 1908'de Türk ordusunda kaymakam (yarbay) olan bir yakınının âkıbetini nasıl öğrenebilirim?*

İbnü Battûta'nın *Seyahât-Nâme*'si, Dâmâd Çavdaroğlu Mehmed Şerif Paşa tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Arab harfleri ile basılmıştır. Nüshası nadir ve pahalıdır. Istanbul'da Sahhaflar Çarşısı'ndan edinebilirsiniz. Latin harflerine çevrilmemiştir. — Celâleddin Rodoslu'nun Rodos ve İstanköy'de Gömülü Türk Meşhurları mevzuunda 1945 yıllarında basılmış küçük bir kitabı vardır. Bunun da nüshası kalmamıştır. Umumî kütüphanelerde okuyabilirsiniz. — Eski subaylarımızın sicilleri, Genelkurmay Arşivi'ndedir. İzin alınarak belirli bir devreye kadar olanları incelenebilir.

İ. Orhan (Beyoğlu - Istanbul)

Temmuz nüshasında «Trabzon» gemisi olarak yayınlanan resimdeki gemi Trabzon'dur ama, makalenin mevzuu olan Enosis gemisi değildir. Eski Enosis olan Trabzon, başka bir gemiydi ve şimdi yoktur. Resmini yayınladığınız Trabzon ise, 1938'de Amerika'da inşa edilmiştir.

Verdiğiniz izahata teşekkür eder, özür dileyerek düzeltiriz.

Sadık Tural (Beşevler - Ankara)

Fikirlerinizin çoğuna katılıyoruz. Ancak polemik yaratacak mevzuların yeri mecmuamız değildir. Teveccüh ve sevginize teşekkür ederiz. Yazı dileklerinizi yerine getirmeye çalışacağız. Yayınlarımızı BATEŞ'ten isteyebilirsiniz. Bu hususta bizim tavassutumuz mümkün değildir.

Hasan Yılmaz (Ankara)

Bazı kelimelerin manasını bulamadım. Bu hususta beni aydınlatır mısınız?

Milikof (1859 - 1943), bir Rus tarihçi ve siyaset adamıdır. 1917'den sonra Rusya'dan kaçarak Paris'e yerleşmiştir. Orşilim, milâttan önce yaşamış bir Makedonya kralıdır. Efzun, millî kabul ettikleri kıyafeti giyen Yunan askerine denir.

Hayat

Yeni çıktı

Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikâyeleri

YAZAN: YILMAZ ÖZTUNA

Genel Dağıtım - Bateş - Fiatı 10 Lira